

KOOPERATİFÇİLİK

SAYI : NUMBER : 89

TEMMUZ-AĞUSTOS-EYLÜL 1990

JULY-AUGUST-SEPTEMBER 1990

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

THE TURKISH CO-OPERATIVE ASSOCIATION was founded at İstanbul University in the year 1931, under the name of the Turkish Co-operative Society (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti).

Its headquarters was moved to Ankara in late 1933, and at the beginning of 1934 amended its Statutes in conformance with the conditions prevailing at that date.

The Society changed its name into the «Turkish Co-operative Association» In 1948, and modified its Statutes in conformance with the Law No. 3512. or Associations.

The General Assembly of the Association convened on 30 th May, 1964 and resolved that in the light of its 33 years of experience and in accordance with the requirements of the planned economy era, the Statutes of the Association should be re-written. The new Statutes drawn up accordingly were reviewed and adopted by the General Assembly at its meeting on 27th June, 1965.

The Government declared it as an association serving public interest in 1946. The subject with which the Association is concerned, is theoretical and practical co-operative work. Its object is to propagate co-operative ideas in theoretical and practical fields, to promote the co-operative spirit and ideas, and to support activities in this direction.

In order to achieve the objectives outlined in its Statutes, the Association engages in the following activities :

a. Conduct or cause to be conducted research on the subject of co-operative movement, commission its members or other scholars, experts and authors to write articles and books and prepare summaries of articles and books on subjects pertaining to co-operative movement and publish them.

b. Prepare or cause to be prepared standard states for the various types of co-operatives.

c. Make contacts nationally or internationally among all types of public and private agencies, organizations, associations and persons on the subjects related to co-operative movement, legislation and applications, and express its opinion on these subject either directly or on request.

d. Convene academic meetings and arrange co-operative weeks, festivals and general co-operative conventions.

e. Conduct lectures, courses, seminars and general knowledge competitions in different parts of the country on the subject of co-operatives.

f. Join as member those international organization and associations whose objects are similar to its own.

g. Set up a library in the headquarters of the Association, closely connected with the co-operative movement concept, legislation and application and composed of books, periodicals and brochures in Turkish and foreign languages.

h. Participate in the conversions of international co-operative organizations, attend conferences to be arranged by such organizations and make the Turkish co-operative movement commonly known.

i. Make endeavours to ensure that the concept and application of the co-operative movement is widely diffused, that it develops and takes root, that it is included in the curricula of vocational schools, that chairs on the co-operative movement are instituted in the universities, academies, schools and that institutes specializing in the co-operative movement are founded.

k. Support and sustain the activities and enterprises of existing co-operatives not as guide to them in every respect, and at the request of the member co-operatives in solving their management problems.

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı : 89

Temmuz-Ağustos-Eylül 1990

Türk Kooperatifçilik Kurumu Tarafından
Üç Ayda Bir Yayınlanır
Fiyatı : 5.000.- TL
Yıllık Abone: 20.000.- TL
Yurtdışı: 40.000.- TL

Yazışma Adresi: Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir- ANKARA
Tel: 131 61 25 - 131 61 26

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına Sahibi
Hüsni POYRAZ

Yazı İşleri Müdürü
* Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ

Yayın Komitesi
Başkan: Prof.Dr. Celâl Er
Raportör: Prof. Dr. Orhan ARSLAN

Üye : Erol DOK
Üye: Alâaddin KORKMAZ
Üye: Dr. Kemâl GÖRMEZ

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

- Başyazı	3
- Satış Sonrası Servisi Üzerine Düşünceler Prof.Dr.Rasih DEMİRCİ	5
- İzmir İlindeki Köy Kalkınma Kooperatiflerinin Kırsal Alanın Örgütlenmesindeki Etkinliğinin Ölçülmesine İlişkin Bir Araştırma Turan ATILGAN	29
- 1992 Avrupa Tek Pazarı Öncesinde Federal Almanya'da Çalışan Türk İşçi- lerinin Durumu. Yrd.Doç.Dr. Kadir ARICI	63
- Türkiye 'de Konut, Gecekondu Sorunları Çerçevesinde, Belediyeler ve Tapu Tahsis Belgesi Uygulamaları Yrd.Doç.Dr. Kemâl GÖRMEZ - Suat MART	77

CO-OPERATION

AOUARTERLY PUBLICATION ON COOPERATIVE WORKS

NUMBER : 89

July-August-September 1990

Quarterly Published by the Turkish Co-operative Association

Correspondence Address:

Türk Kooperatifçilik Kurumu

Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - ANKARA

Tel: 131 61 25 - 131 61 26

Proprietor on behalf of the Turkish Co-operative Association

Responsible Editor

Hüsnü POYRAZ

(The opinions expressed in the articles belong to the authors)

CONTENTS

Editorial / - Towards Contemporary Cooperative Work	3
Thoughts on After Sale Services	
Prof. Dr. Rasih DEMIRCI	5
- A Research on The Effectiveness of Rural Development Cooperatives In the Organization of Rural Field in İzmir Province	
Turan ATILGAN	29
- The Status of Turkish Workers Working in The Fede-ral Republic of Germany before 1992 European Single Market	
Asst. Prof. Dr. Kadir ARICI	63
- Problems of Housing, Squatters (Gecekondu) In Turkey, Municipalities and Ownership Documents	
Asst. Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ - Suat MART	77

Baskı : T.H.K. BASIMEVİ İŞLETMECİLİĞİ

Tel : 341 90 60

ANKARA

Başyazı

ÇAĞDAŞ KOOPERATİFCİLİĞE DOĞRU

Bugün hemen hemen herkesin kabul ettiği bir gerçek varki o da, Türkiye'de konusunda belirli bir seviyeyle gelmiş olgudur. Türk toplum geleneğine yabancı olmayan kooperasyon hadisesi, ne varki tabandan gelen bir hareket olarak gelişeceği yerc'z meselesinin sosyopsikolojik yönü ciddi bir şekilde araştırılmadan yukarıdan aşağıya doğru başlatılmış bir aydın hareketi olarak görünmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri, hatta 1860'lardan bu yana, devlet ekonomik ihtiyaçların bir gereği olarak veya belirli kesimlerde kalkınmanın hızlandırılması çabalarına yardımcı olmak maksadıyla, kamu imkânlarıyla farklı konularda kooperatifçilik hareketine başlamış, kooperatiflerin kuruluş yıllarında sosyal ve ekonomik şartların etkisiyle karar ve yönetim hususunda ele aldığı inisiyatif; elden bırakmayarak sürdürmeye devam edegelmıştır.

Ülkemizde malesef kooperatifçilik konusunda yapılan araştırmalar, hem sayı bakımından ve hem de kapsam bakımından son derece yetersizdir. Üniversitelerimizin Ziraat Fakültelerinde tarım kooperatifleri ile ilgili çalışmalar ile bazı İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinde yapılan çalışmalar münferit, ferdî ve fazla muhtevalı araştırmalar değildir dersek pek mübalağa etmiş olmayız. Zira bu akademik müesseselerde kadrolaşma bile henüz tamamlanmış değildir. Akademik çalışmalarda ve ilerlemeler de bile Üniversitelerimizde jüri teşkil edecek kadar öğretim üyesi bulmakta güçlük çekilmektedir. Kooperatifçilik ilmi konusunda çalışan araştırmacı sayı da fevkalâde azdır. Dolayısıyla belirtilen tablonun ortaya çıkışını yadırgamamak gerekir. Türk Kooperatifçilik kurumu kuruluşundan bu yana yani 60 yıllık mazisi içinde düzenlediği paneller, açık oturumlar, millî ve milletlerarası seviyedeki kongreleri ve sürekli olarak yapmış olduğu yayınlarla kooperatifçilik konusunda kamuoyu yaratılmasında, fikri zeminin oluşmasında ve tartışılmasında önemli görevler ifa etmiş ve etmektedir de. Hatta son yıllarda malî imkânlarının elverdiği ölçüde, kooperatifçilik konusunda yapılacak araştırmaların desteklenme-

si, yapılan araştırmaların basılması konusunda yardımcı olmaya çalışmıştır. Ancak ne varki, yönlendirmek istediği araştırmalara yeteri kadar talip çıkmadığı gibi, kendi dışında yapılacak araştırmaları destekleyeceğini iln etmesine rağmen malesef hiç müracaat eden araştırıcı bulunmamaktadır. Türk Kooperatifçilik Kurumu ilmi bir dermektir. Hiç şüphesiz ilmi çalışmaların desteklenmesi, geniş bibliyografyaların hazırlanması, arşiv ve dökümantasyon merkezinin kurulması konusunda uhtesine düşeni yapmak mecburiyetindedir. Bu görevler Türk Kooperatifçilik Kurumu için kaçınılmazdır. Ne varki problem daha derindedir. Ülkenin bütün kurumları, bu konuya ağırlık vermek mecburiyetindedir. Yeterli kaynak ayırmak durumundadır.

Kanunlar ihtiyaçlardan doğar, çıkarılan kanunlarda günün şartlarına göre bazı değişiklikler yapılarak, uygulamada ortaya çıkan problemlerin czmne çalışılır. Ancak bu değişiklikler belirli bir araştırmaya incelemeye dayandırılmadan yapılırsa, başarı kısa süreli olur. Kooperatifler sosyo-ekonomik ortamda kurulup gelişmektedirler. Bu ortam dinamik yapıdadır. Özellikle lkemizde son 30-40 yıldır yaşanan değişim, bütün sektörlerde olduğu gibi, tarımda da etkisini sürdürmektedir. Bu dönemde tarımda insan ve hayvan gücünden makine gücüne geçilirken, diğer yandan pazar ekonomisinin gelişmesi gündeme gelmiştir. Türkiye tarım ekonomisi geçimlik ve mahalli pazar ekonomisinden, milli ve milletlerarası pazarlar için üretime yönelmiştir. Bu meselenin bir yüzüdür. Diğer taraftan kooperatif anlayış ve zihniyetinde de değişiklikler ve gelişmeler durmaksızın devam etmektedir. Değişen dünya şartlarına paralel olarak, karşılıklı dayanışma ve işbirliğine dayanan, kck ölçekli birim kooperatifler, büyük ölçekli, menfaate dayalı, serbest rekabet şartlarına dayanıklı piyasa tipi kooperatifler haline dönüşmeye başlamıştır. Daha da ileride literatürde "Bütünleşmiş Kooperatifler" denilen milli ve milletlerarası seviyede işbirliği ve tamamlamayı sağlamış kooperatif kooperatifçiliği deler haline gelmeye başlamıştır. Işte lkemiz kooperatifçiliği de, sosyo-ekonomik gelişmeler ve de kooperatifçilik hareketindeki değişmelere bağlı olarak bir dönüşüm sürecine yönlendirilmek durumundadır. Ancak biraz önce de sözünü ettiğimiz gibi, kooperatifiliğimize verilecek gelişme temayülü, araştırmalara dayalı sağlam bir temele oturtulamazsa hareketin, yani kooperatif teşkilatlanmanın başarılı olması söz konusu olamaz.

Türk Kooperatifçilik Kurumu, her üç yılda bir düzenlendiği, milletlerarası kooperatifçilik kongresinin 13. sn 8-10 Kasım tarihleri arasında Ankara'da düzenlemektedir. Kurumun milletlerarası kooperatifçilik tecrübelerin teatisi açısından önemli bu ilmi toplantısı mit ederiz ki amacına ulaşır. Bu yılki, kongre'de yabancı tebliğci sayısının yerli tebliğcilere nazarn iki katı olacağı anlaşılmaktadır. Bu da bize, 30'a yakın yabancı'nın katılımıyla gerçekleşecek bu kongrede dünya kooperatifiliğinde meyadana gelen değişmeleri daha yakından takip etme imkânı verecektir.

Kooperatifci Selmlarımızla

SATIŞ SONRASI SERVİS ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ

Satıştan sonra servis veya satıştan sonrası hizmetler konusu, dünyada gittikçe yaygınlaşan ve önemi anlaşılan çok yeni bir konudur. Konunun yeni olması sebebiyle yeterli kaynak ve çalışmanın bulunması da çok zordur. Bu konuda yeterli bir araştırma birikimine de sahip değiliz. Satıştan sonra servis konusu henüz ferdi inisiyatif ve çabalardan öteye geçmemiştir. Bilimsel metodlarla çalışmayı gerektiren bu konu üzerinde Avrupa'da bile yazılı belgelere rastlamak güçtür. (Teknik-ticari alanda yenilik sayılabilecek, garanti metodları, broşürler, bakım el kitapları, kontroller ve denemelerle ilgili bazı inceleme ve yazı dizileri bulunabilir).

Servis kavramının, teşkilatlanmış ilk ticaret mübadeleleri ile ortaya çıkmış olması muhtemeldir. Fakat seri imalât anlayışının gelişmesi ile yaygınlaşan piyasa ekonomisi, teşebbüslerde servis (hizmet) politikasının, bir servis anlayışının doğmasına yol açmıştır. Anahtar kavram olarak ele alınan "servis" kelimesi yeterince açık değildir. Büyük ve meşhur lügatlerde "satıştan sonra servis" sözcüğüne pek rastlanmamaktadır. servis sözcüğü daha ziyade yer almakta olup,

- Hareket, misafirlere hizmet etme tarzı, yemek servisi yapmak, masaya servis yapmak,

- Masaya aynı anda getirilen yemekler grubu

- Masaya servis yapmakta kullanılan eşya takımı: kahve servisi, masa servisi (peçete vb.). Takım, bütün olarak tabaklar, salata tabakları v.b., Bir porselen servis takımı gibi.

Daha ziyade İngilizce kaynaklarda; satıştan sonra servis; mağzalarda satın alınan ev içi araçların ve mobilya parçalarının yerleştirilmesi ve bunların muhtemel çalıştırılmaları, bakımları ve onarımları ile görevli ticari servis anlaşılmaktadır. Bir başka kaynakta ise, satıştan sonra satıcı tarafından bakım ve onarım işlemleri ile müşteriye verilen hizmet olarak ifade edilmektedir.

Bu ifadeler acaba, satıştan sonra hizmeti, tanımlamaya yeterli mi? Konu biraz da subjektif ve nisbidir de denilebilir. Belki konunun yeterince açıkça ifade edilemeyişi "satıştan sonra servis"i'nin kendini empoze edecek kadar güçlü bir gerçek haline gelmemiş olması ile izah edilebilir.

Aslında servis sözcüğü kullanılırken belli farklılaşmalar da dikkati çekmektedir. Meselâ

- Satıştan önce servis, satış sırasında servis, satıştan sonra servis.

Genellikle, satış, servis, bakım, v.s. gibi birkaç sözcük bir araya getirilerek, kötü tanımlanmış türlü anlamlar ortaya çıkmaktadır. Bundan başka önce... esnasında... sonra... ifadeleri subjektif veya nisbi karakterdedir. Yani satış kavramının, bu ifadelere göre zaman içinde yerleştirilmiş olduğu varsayılmaktadır. Acaba satış denilen şey, kısa bir karar anı mıdır? Yoksa, birbiri ardına gelen daha uzun süren bir olaylar bütünü müdür? Satış, satın alanın haberi olmasıyla mı başlar? Mal teslim edildiği anda mı biter? Yosa bedelinin ödendiği anda mı? Burada dikkat edilirse, birini satış öncesi olarak kabul edildiğini, bir diğeri satış sonrası ihtisası dahilinde olduğu şeklide hükmedilebilir. Belki de üreticinin bir satış sonrası saydığı dönem, toptancı veya parakendeci için satıştan önceki bir safhadır.

Bir servis istasyonu tarafından ücret mukabilinde yapılan bir onarım, şüphesiz bir servistir.

Her satışın hedefi, bir mülkün elden çıkartılması değil, bir arzunun tatmini veya bir ihtiyacın karşılanmasıdır. Tüketicinin gerçekte satın aldığı şey, bir ekmek değil, karnı doyurmu ihtiyacının giderilmesidir. Yolcunun satın aldığı bir uçak bileti değil, bir yerden bir yere gitme ihtiyacının veya Kıbrıs'a gitme arzusunun tatmini satın alınır. Aile babası bir hayat sigortası alamaz, fakat karısına ve çocuklarına karşı duyduğu güvenlik ihtiyacının karşılanmasını satın alır.

Diğer taraftan imalâtçı tarafından toptancıya veya parakendeciye yapılan satışlar da aynı tanıma girerler. İmalâtçı onlara ihtiyacın karşılanmasını veya kâr etme arzusunu satar ki, bu da onlara yaşamlarını sağlayacak diğer bazı malları satın almaların izin verir. Buna karşılık tüketiciler ihtiyaçları olan ürünler karşılığında parakendeciye para değerleri vererek ona hizmette bulunmuş olurlar. Bu defa parakendeciler yaşamlarına imkân verecek ürünleri satın alırlar, tekrardan mal tedarik ederek ticaretlerine devam ederler. Bu örnekler kolayca birbirine eklenerek, bütün ekonomik faaliyet; Her işlem her iki taraf için bir ihtiyacın giderilmesi veya bir arzunun tatmin edilmesine tekabül eder, şeklinde ifade edilebilir.

Birinin bir ihtiyacını gidermek veya bir arzusunu karşılamak demek, ona maddi yararı olmayan, fakat bir ekonomik değer temsil eden, bir faaliyetin sonucunu tedarik etmek demektir, ki bu da servisten başka bir şey değildir. O halde genel bir ifadeye bulunabiliriz; Her işlem her iki taraf için bir servisin mübadelesine tekabül eder.

Bu mübadelede tarafların çıkarı elbette birbirinin karşıtıdır. Ve tarafların her biri ilk bakışta kendini kayırmaya çalışacaktır. Ancak alıcılardan daima dikkatli olması mı gerekir. Adam Smith "ticaret erbabının çıkarları daima halkın çıkarlarından bir türlü farklıdır, bazen de karşıtıdır" demiştir. Eğer "satmak" şüpheli bir sözcük ise burada alıcılardan bir çoğunun geçirdiği tecrübeler arasında kötü bir hatıradan kalma bir fikrin takılmış olmasıdır. Ama artık nezaketsizce yapılan yolsuzluklara, günümüzde pek az rastlanması için çaba gerekir.

Pek çok alıcı aldığı malın mükemmele yakın olmasını bekler, fakat satıcı karşısındaki aradığı bütün nitelikleri ve ne arzu ettiğini çok az bilebilir. Alıcı takım elbise almak istediğinde, yalnızca uygun elbiseyi almayı düşünmez, bunun moda uymasını, kendi hayat tarzına cevap vermesini, mevcut gardrobundaki renk ahengine uymasını, erkekçe görünüşünü belirtmesini, eğer alıcı kadınsa, hiç değilse kendi zevki ile mütenasip bir biçimde olmasını, şişmanlığını gizlemesini, uzun göstermesini v.s. bekler. Çoğunlukla alıcı bütün bu sebeplerin şuurunda değildir ve pek tabii olarak bunları satıcı da bilmez. Her şeye rağmen aldığı mal üzerinde hayal kırıklığına uğratan alıcı, bütün hıncını, emellerini tatmin etmemiş olan satıcıdan alacaktır. Alıcının hoşnutsuzluğu önlenemez. Ancak çölde susuzluğu gidermenin bir takım tedbir ve çareleri olduğu gibi, alıcı ve satıcı ilişkisinde de, ortaya çıkan hoşnutsuzlukları ıslah etmesinin de imkânsızlığını kimse söylemez. Alış ve satış durumunda, satıcı kâfi inceleme yaparsa, alıcının gerçek arzularını ve ihtiyaçlarını keşfeder ve hoşnutsuzluğu azaltabilir. Sonuçta satıcı daha fazla satacak, müşterilerini elinden kaçırmayacak ve özellikle yeni müşterileri de kazanacaktır.

Satışa zaman içinde sınır çizmenin güçlüğü ortadadır. Esasen satış, ancak ürün tamamen yok olduğu anda biter. Hatta satıcı ile alıcı arasında yapılan belirsiz süreli bir kontrat kavramının varlığı, kabul edilebilir ve kontrat ancak alıcı umduğu hizmeti bulamadığı takdirde ürünü veya teşebbüsün sattığı servisi yeniden satın almıyorsa feshedilir. Satışın devamı, kavramı, alıcıyla satıcı arasındaki "bağlantının devamı" ve alıcıya üründen beklediği hizmetten hatta mümkünse daha da fazlasından yararlanmasını sağlamak anlamına gelmektedir.

Her satışın hedefi bir arzunun tatmini veya bir ihtiyacın karşılanmasıdır. Pazarlama da bu faaliyeti derinlemesine kavramak, gerçekleştirmek ve sonuçlar çıkarmak fonksiyonunu yüklenmektedir. Pazarlamanın bir çok tarifi vardır. Çeşitli otoritelerce çok farklı yönleri ele alarak tarif edilmişlerdir. Bunlar arasında bir tanesini verirsek; "pazarlama, teşebbüsün sürekli olarak ve ortak çıkarlar adına tüketicinin arzu ve ihtiyaçlarını üreticinin imkânlarıyla bağdaştırmayı sağlamak üzere gerekli bütün çareleri incelemesi ve işleme koymasına" denir şeklinde ifade edilir.

Bu tarif, hangi yönlerden pazarlama ve satış hadisesine bakmamız gerektiği noktasında ipuçları ihtiva etmektedir.

-Bu tarifte "tüketicinin tatmini" tüketicinin ihtiyaçları ve arzuları, ortak çıkarlar deyimleri verilmek istenmektedir.

- Teşebbüsün dinamikliği ve sürekli gelişme yapma talebi, bu bir gelişme felsefesi olan yönetimde olduğu pazarlamanın temel bir elemanıdır. Gelişme, ileriye göme demektir, fakat ayrı şekilde management'in (yönetimin) rolünün yalnızca durgun yapıdaki bir alışkanlık değil, yaratıcılığı fırsatları bulup çıkarmayı, risklere girmeyi varsayarak değişimi sağlayan unsur olduğudur.

- Tüketicinin arzu ve ihtiyaçlarının bilinmesi, bu tüketicinin tanın-

ması demektir ki bizi bilimsel yakınlaşmaya götürür.

- Ticarî zorunlulukların mutlak üstünlüğü yahut teşebbüsün bütün faaliyetleri anında ve zaman içinde tüketiciye hizmet sonucuna yönelerek kurulduğundan tüketici ve tüketicinin incelenmesi üzerinde konsantre olma.

- Doğru fiatla satış, tarifede ortak çıkarlarla ilgili yani tüketicinin ve teşebbüsün malî çıkarlarını uzlaştıran bir fiatla satış yapmak.

- Teşebbüsün verimliliği, çünkü verimsiz bir teşebbüsle ne iş idaresinden ne de pazarlamadan söz edebilir. Başarıyı ölçen bir kriter olarak kârın varlığı teknik ve toplumsal gelişmenin bir faktörü olarak iş idaresini ve pazarlamayı bir sonuca göre " karar vermede" zorunlu olarak birleştirir.

Müşteriye servis, tüketiciye söz konusu malî elde etmek için olanca kolaylığı, mal elde edildikten sonra bundan yararlanırken azâmi memnuniyeti ve bu memnuniyeti kısıtlamaksızın; yani izlenen hedefin çıkarlarına olsun, kullanılan araçlar bedava veya paralı olsun, satış kontratında öngörülmüş olsun olmasın sağlamak üzere bütün araçların işleme konulmasıdır. Müşteriye servis, böylece bir defa ürün tasarlanıp gerçekleştirildikten sonra pazarlamanın bir unsuru haline gelir.

Ustaca ve tam zamanında teklif edilmiş bir servis faaliyeti, bedava, fakat beceriksizce ve zamansız olarak verilen bir avantajdan çok daha fazla memnun edebilir.

Satıştan sonra servis, kullanana elde edilen mamûlden yararlanmakta mümkün olduğu kadar memnuniyeti; bu memnuniyetin süresini önceden sınırlamaksızın, araçlar işleme bedava konsun veya konmasın ve bunlar satış kontratında öngörülmüş olsun veya olmasın sağlamak üzere, bütün araçların işleme konulmasıdır. Eğer bütün satış sonrası faaliyetlerin orta ve uzun vadeli çıkar görüşüne tekabül ettiğini kabul edersek yeni bir tarif verilebilir. Buna göre; "Satıştan sonra servis, satışın devamlılığını sağlamak üzere alıcıya, satıcının mümkün olduğunca memnuniyeti verme arzusundaki anlayıştır."

Bugün bize açık bir şekilde görünen bu gerçeğin her zaman böyle olmadığı kesindir. Zira uzun zaman bir çok teşebbüs, müşterisinin tasarlanıp imâl edilen ürünleri satın almak için yaratıldığı; müşteri ikna edilip birşey satıldığında her işin olup bittiği; itiraz eden müşterisinin prensip olarak haksız olduğu ve haksız olması gerektiği, görüşünü savunmuştur. Bu anlayış hâla mevcuttur, fakat gittikçe değişmektedir. Ticarî ahlâkın belirli bir değişimi, gelişimi, personel kadrolarının daha iyi yetiştirilmesi, rekabet baskısı, uzun hatta kısa vâdeli satış sonrası servisinin verimli olabileceğinin algılanması, önemli sayıda iş idaresicinin bu konudaki görüşlerini değiştirmiştir.

Satıştan sonra servis'teki "sonra" sözcüğü subjektif ve nisbi karakterlidir. Biz burada satış sonrasını malın yerine yerleştirildiği veya kullanılmaya konulduğu zaman değil, teslim edildiği anda başladığını kabul ettik.

Konuyu daha iyi kavrayabilmek için biriz da terminoloji üzerinde duralım;

Satış sonrası dairesi (bölümü organı), satıcı teşebbüsün sattığı malzemeyi kullanılanı âzâmi memnuniyete erdirmekle görevli araçlar ve meslekdaşlar birliğıdir.

Depenaj; Bir arıza veya hasar sonucunda işlemez hale gelen bir malzemenin (mamûlun) işler hale sokulması; bu işlem daima müşterinin talebi üzerine yapılır.

Onarım; aynı depenaj gibi (eğer bir sakatlık teşhis edilmişse), onarım bakım için yapılmış bir ziyaret sırasında icra edilir.

Bakım; bir malzemeyi çalışır halde tutmak için yapılan önleyici müdahale, bir bakım işlemi, malzemeyi kullanan tarafından talep edilmez, fakat önceden düzenlenen bir plânı takip ederek yapılır.

Tüketici; tükettiğı mal ve erzak, kullandığı ürün ve malzemeyi satın alan kişi, tüketici, "kullanan" anlamına da gelebilir, fakat tersi olamaz.

Kullanan; bir malzemeyi kullanan kişidir.

Mal, bir ihtiyacın veya bir arzunun tatminine elveriş olan şey maddi olmayanları olduğu gibi (meselâ servis), maddi olanları da vardır. (mal, ürün malzeme) mal sözcüğü malzeme anlamında kullanılabilir, fakat tersi olamaz. Ürün, bir (tarımsal veya endüstriyel) üretimin sonucu elde edilen şey.

Meta, ticarete konu olan eşya; makineler ve malzemeler dışında dar bir anlam içinde kullanılır.

Malzeme, tarımsal veya endüstriyel, veya evle ilgili, (ev işi malzemesi, odio-vizüel gibi) bir hizmet gören, fabrikada yapılmış kompleks eşya dar anlamada "makina" sözcüğü yerine kullanılabilir, fakat tersi olamaz.

Servis, bir ürünün üretilmesine tekabül etmeksizin bir değeri olan ekonomik faaliyet.

Ticaret Politikası Olarak Servis

Geniş kapsamlı ve basit olarak ele alırsak, işletme, başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere mal ve hizmet üreten ekonomik bir birimdir. Bu tarife göre, hayır cemiyetleri, vakıflar, hatta devlet ve devletin çeşitli daireleri mal ve hizmet satıyor olabilirler ama genellikle amaç ekonomik olmaktan çok sosyaldır.

Konuyu biraz daha dar anlamda ele alırsak işletme veya firma "Başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere mal ve hizmet üretmek ve sahibine kâr sağlamak amacıyla faaliyet gösteren iktisadi bir birimdir".

Bu tarife göre, bir müteşebbis veya iş adamının iktisadi rasyonellik ilkesine uyması, yani imkânlarıyla âzâmi kâr sağlama yolunda çaba göstermesi; bunun içinde kaynaklarını en ekonomik biçimde kullan-

maya ve maliyetleri en düşük seviyede tutmağa çalışması söz konusudur. Şu halde dar kapsamlı düşünülduğünde, işletmenin kârlılık ve verimlilik esaslarına göre faaliyette bulunması esas alınmaktadır.

İşletme amaçları çok çeşitli olabilir. Ancak genellikle kabul edilen bellibaşlı amaçlar şöyle sıralanabilir.

1. Kâr sağlama amacı
2. Satış geliri sağlama amacı
3. Sosyal sorumluluk
4. Varlığını sürdürme ve büyüme amacı

1. Klasik iktisatçılardan beri geleneksel olarak işletmenin "kâr sağlamak amacıyla" kurulduğu ve "müteşebbisin maksimum kâr peşinde koştuğu" varsayımı genellikle kabul edilmiştir. Pazara dayalı, kapitalist-ya da daha doğru olarak "karma" ekonomilerde özel işletmelerin ana amacının kârın maksimizasyonu oluşu nedeniyle, yatırımların en kârlı alanlara yöneleceği; kârlı çalışabilen işletmelerin büyüyüp gelişeceği, aksi halde pazardan çekilecekleri ileri sürülür.

Daha önce de belirtildiği gibi kâr, işletmenin belirli bir dönemdeki faaliyet sonucu olup, genellikle toplam gelirlerin, toplam giderlerden farkı olarak düşünülür.

İşletmelerde kârı hesaplama nedenleri de, hesaplama usulleri de çeşitlidir. Devlete vergileri ödeme; ortaklara ne kadar kâr payı dağıtılacağına karar verme; işletmenin başarı durumunu değerlendirme ve politikaları belirlemek için temel sağlama v.b. sebeplerle kârı hesaplamak gerekir.

Kısaca söylemek gerekirse, kâr işletme için çok önemli bir kavramdır; işletmenin başarı derecesini ölçme aracı, denetleme aracı, verimli çalışanları özendirme (motive etme, teşvik) aracı ve hepsinden önemlisi varlığını, hayatını sürdürme aracıdır. Günümüzde merkezi planlamaya dayalı (sosyalist) ekonomilerde bile, bazı nitelik farklarına rağmen, kâr üretimde bir çeşit verimlilik ölçüsü ve özendirme aracı olarak (Sovyet iktisatçısı Prof. Liberman'ın önerileri doğrultusunda 1960'lar başlarından beri) kullanılmaktadır.

Kâr amacı gütmeyen işletmelerden de bahsedilebilir. Ancak geniş kapsamlı tanıma girmekle beraber, bunlar farklı yapıdadırlar ve kâr amacı gütmeyen teşkilâtlar (organizasyonlar), kurum veya kuruluşlar olarak isimlendirilmeleri belki daha yerinde olur. Yine, kamu ve özel sektörün yanyana yer aldığı ülkemizin karma ekonomi düzeninde Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT'ler)nin bir kısmının da aynı nitelikte olduğu söylenebilir.

2. "Satış geliri sağlama", veya daha doğru bir ifadeyle, "satış gelirlerinin maksimizasyonu"da işletme amaçlarından olup, bazen amaçlar sırasında kârın yerini alabilmektedir. Bu görüşü ileri süren, Amerikalı Prof. William J. Baumol'a göre, özellikle az sayıda işletmenin pazara hakim olduğu oligopol piyasalarında, işletme yöneticileri, en çok kârı

değil, belirli seviyede kârı sağlamak kaydıyla, satış gelirlerini maksimum seviyeye çıkarmaya çalışmaktadırlar. Böylece, maksimum kârdan kısmî bir fedakârlıkla daha çok satış sağlamayı yeğlemektedirler.

Baumol'a göre, büyük işletmelerde profesyonel yöneticiler daha etkilidirler. Bu tür yöneticilerde kâr motivi (saiki) nisbî olarak sahip yöneticilerde olduğundan daha azdır; zaten daha çok yönlüdürler. Kâr yerine, "satışları arttırmaya" işletmeye ve özellikle, yönetici olarak kendilerine ün ve prestij sağlayacağı düşüncesi ile daha fazla önem vermektedirler.

3. "İşletmenin (ya da yöneticinin) sosyal sorumluluğu" da modern işletmecilikte giderek önem kazanan amaçlardan biri olmaktadır. Sahiplik (ya da sermaye) ile yönetimin git gide ayrılmakta olması ve profesyonel yöneticinin az önce değinilen çok yönlülüğü çerçevesinde, hissedarlar yanında toplumun işletme ile ilgili çeşitli menfaat (çıkâr) gruplarına hizmet kaygısının güçlenmesi de kâr amacını zayıflatmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerde sermaye şirketlerinin, özellikle anonim şirketlerin yaygınlaşması bu gelişmede önemli rol oynamaktadır. Yurdumuzda da son zamanlarda anonim şirketlerin sayısında hızlı bir artış olduğu görülmektedir.

Sözkonusu işletmelerde kişi değil, konulan sermaye büyük önem kazandığı için, aynı işletmeye yüzlerce, hatta binlerce kişi ortak olabilmekte; böylece yönetime getirilen yönetici (sevk ve idareci), müteşebbisin kâr amacı yanında, ilgili tüm menfaat gruplarının çıkarlarını gözetip, onları uzlaştırmaya aralarında en uygun veya "optimal" bir denge kurmağa çaba gösterme yoluna gitmektedir. Tabii olarak, bunda sosyal inanç ve değer yargılarındaki gelişmelerin de rolü olmaktadır. İktisadî işletmelerin bir ölçüde kamu kurumlarına benzemesine yol açan "işletmenin (yöneticinin) sosyal sorumluluğu" kavramı:

1. Ortaklara (hissedarlara), uygun veya adil kâr payı,
2. Pesonele, uygun ücret veya iyi çalışma şartları,
3. Tüketicilere, uygun fiyat ve kaliteli mal,
4. Hammadde ve malzeme satıcılarına, uygun fiyat,
5. Çevre halkına karşı çevreyi koruma ve iş imkânı sağlama,
6. Devlete, vergi verme

gibi, yer yer özellikle kısa vadede birbirleriyle çelişen çıkarları uzlaştırma görev ve sorumluluğunu yüklemektedir.

Elbette, işletmeler büyüyüp karmaşıklaştıkça ve ilgili çıkar grupları arttıkça söz konusu optimal dengeyi sağlamak daha da zorlaşmaktadır. Ama, modern işletmecilikte, işletme yöneticisinin bu güç dengeyi gerçekleştirmesi ve sürdürmesi de gitgide daha büyük bir önem kazanmaktadır. Ancak hemen belirtmekte yarar vardır ki, yukarıda temel unsurlarına değinilen sosyal sorumluluk kavramı, esas itibarıyla, genel bir eğilimi ifade etmekte; "olan"dan çok "olması gerekeni" göstermekte; yoksa, bu yöndeki gelişmelerin en gelişmiş ekonomilerde bile "ideal" se-

viyeye ulaştığı gibi bir anlam ifade etmemektedir. Hele konu az gelişmiş ülkeler açısından düşünüldüğünde, olumlu, yöndeki gelişmelerin çok dar sınırlar içinde kaldığı gözlenmektedir.

4. "İşletmenin varlığını sürdürmesi, büyüme ve gelişmesi" de vazgeçilmez nitelikte bir işletme amacıdır. İşletme varlığını tehdit eden sayısız tehlikelerle dolu bir iktisadî çevre oluşturan piyasa ortamında faaliyet gösterir; bu çevrenin her zaman büyük değişimler gösteren şartlarına ayak uydurarak hayatını sürdürmesi ve büyüüp gelişmesi gerekir. Büyüme "kârlarda", "satışlarda", "pazar payında", "üretimde veya bunların birkaçında artışlar şeklinde kendini gösterebilir.

Yukarıda en önemlileri belirtilen amaçlar, işletme sahipleri ve yöneticilerinin işletmeden ne beklediklerini göstermekte olup, hemen hepsinde "kâr amacı" büyük bir öneme sahiptir. Ancak bir işletme büyüüp geliştikçe ve zaman süreci içinde amaçların nisbi önemi değişebilmekte, meselâ yüksek kâr seviyelerine erişen işletme, artık daha da fazla kâr (kârı maksimize etme) yerine satışların artırılması yoluyla toplumda ün ve prestij kazanmağa; ya da, sosyal sorumluluğa önem vererek, bu yönden iyi bir firma imajı yaratmaya ağırlık verebilmektedir.

Kapitalist ekonomide her teşebbüsün hedefi hiç değilse görünüşte, kârdır. Şu açıktır ki, kâr teşebbüse kendi varlığı için gerekli olan kâr marjlarını sağlayacak ticarî faaliyetle sıkı sıkıya bağlıdır. Bu zorunlu marjlarda bir iş hacminin ve veriminin varlığını kabullenerek masrafların sürekli artışı karşısında gerekli olarak artırılmalıdır.

İş hacminin ve veriminin artış göstermesi bir pazar ekonomisinde, tüketicilerin memnun kalmalarını sağlamayı ve bunun sonucu olarak faaliyet kurallarını ve bunların ne şekilde yürürlüğe konulacağını ortaya çıkarabilmek için tüketicinin ihtiyaç ve arzularını sürekli olarak tanımayı gerektirir. "Bu faaliyeti, derinlemesine kavramak, gerçekleştirmek ve sonuçlar çıkarmak" pazarlamanın da kendisidir.

Genellikle servisin, teşebbüsün müşterileri olan tüketicilerin tatminine ilişkin ticaret sorunlarına veya bunların bir kısmına pazarlama anlayışının uygulanmasından başka birşey olmadığını görürüz. Eğer, tüketicinin memnuniyeti bizi ilgilendiriyorsa, memnun kalan müşterinin teşebbüs lehinde kulaktan kulağa yapacağı reklâm ve bu müşterilere yapılan satışın devamını sağlamak gibi bir çıkar düşüncesi kafamızda yatmaktadır.

Eğer servisin hedefleri prensiplerinde açıkça görünüyorsa, geriye uygulamâ alanları ve teşviki düşünülen metodların belirlenmesi ve gerekli bütçenin tayin edilmesine sıra gelir. Bu unsarlar genellikle "servis plânı" denen kavramı meydana getirir.

Servis plânı, diğer plânların karşısı değil, aksine diğer plânlarla ve ticaret politikasının diğer elemanlarıyla da tam bir ahenk içinde olması gereken bir unsurdur. Gerçekten de ticaret politikasının (ürün, fiyat, dağıtım, müşteri, promasyon, servis v.b. politikası gibi) çeşitli kısımları arasında en mükemmel koordinasyonu kurmak zorunludur. Meselâ, rakip bir hücum karşısında, satışla ilgili bölüm, mali politikada bir yu-

muşama yapmaktayken, satıştan sonra servis bölümü sorumlulukları malî politikada bir sertleşmeyi sâhik veriyorsa, bu gerçekten bir çelişki durumu yaratacaktır. Aynı şekilde, malzeme bütünü üzerine ticaret marjlarının yıkım halinde olduğu bir sırada, satıştan sonra servis bölümünün yedek para fiyatlarını düşürmede, gene o derece esef edilir bir durum olacaktır.

Servis plânının hazırlanması, gerekli elemanların istenen dakiklikle tanımlanmasına imkân veren bir incelemedir. Bu inceleme, her teşebbüsün bünyesine göre değişir; teşebbüsün ortaya koyduğu sorunun bütün verileri gözönüne alınmalıdır. İncelemeyi yürütürken, tüketicinin tatmini faktörü esas alınmalıdır. Bunun için ileride, tüketicinin tatmini için gerekli kıstasları incelemeye çalışacağız.

Nihayet, "servis plânı" yürütülmeye başlandıktan sonra, sonuçların denetiminin yapılması gerekecektir. Netice sonuçlar kötüyse veya yeterli değilse politika değiştirilecektir.

Geleneksel ticaret, umumî mağazalar, süpermarketler, ticaret merkezleri v.b. gibi ticaretin modern biçimleri tarafından hergün biraz daha ikâme edilmektedir. Ama gerçek olan, bugün dünyamızda her ikisinin de var olmalarıdır. Kendimizi, ilgili birçok müesseselerde bulunan ve bir satış sonrası servisini gerektiren bir çok malzemenin (uzun ömürlü ev aletlerinin) satışıyla sınırlayarak, genellikle müşteriye servis ve özellikle satış sonrası servisiyle ilgili olarak iki soru sorabiliriz.

- Modern şekiller tüketicie beklediği tatmini ve özellikle ihtiyacını duyduğu satış sonrası servisini vermek yeteneğinde mi dir?
- Geleneksel ticaretin korunması "servisle" mümkün değil midir?

Modern Ticaret Şeklinde Servis

Uzun ömürlü tüketim vasıtalarının satışında en çok karşılaşılan bir soru vardır. "Konulan Fiyatlarla servisin doğru dürüst sağlanması."

Eğer ticaretin modern şekillerinde, geleneksel ticarete kıyasla hissedilebilir bir indirimli mallar piyasaya sürülebiliyorsa, bunun başlıca üç sebebi vardır:

- İsmarlanan miktarın fazlalığı sebebiyle daha elverişli satın almalar sağlayabilmek,

- Modern ticaret şekillerinde, iş organizasyonu mağazanın her m² sinin veya tezgahın her metresini daha iyi değerlendirebilmesi", personelin iyi yetiştirilmesi, taltif pirimleri, teşebbüsün boyutlarıyla orantılı olarak geliştirilen medotların iyi kullanılması sayesinde stokların optimal yönetimi gibi, daha iyi üretim yeteneği,

- Genel Masrafların düşmesi daha ucuz inşaatların gerçekleştirilebilmesi, büyük şehir merkezlerinin dışında yerleşme, daha az lüks mağazalar, hatta kabataslak bir konforla yetinme,

Bu şartların bir kısmının sağlanması durumunda, arta kalan marjın "indirim" yapmağa izin vermesi, mesalâ, müşteriye geleneksel ve kaliteli ticaret yapan bir tücarın teklif ettiği kadar tatmin edici bir hizmetin sağlanması pekâla mümkündür. Elbette ticaretin modern şekillerini kısa zamanda çok para kazanmayı sağlayan bir çare olarak gören kişiler olmuştur, ve halen de vardır. Fakat buna karşılık satıştan sonra servisin iyi şartlarda sağlandığı büyük mağazalar süpermarketlerde vardır. bunların bir kısmı satış sonrası servisini daima kendilerinin sağlamadığı aktetdikleri anlaşmalarda bunu, çoğunlukla ihtisaslaşmış teşebbüslere bıraktıkları göze çarpar. Bakımı yapılacak alet, cihaz sayısı çok olduğunda, yapılan müdahalelerin yeterli sayıda olmaları dolayısıyla sabit masrafları karşılması mümkün olacağından, servisin büyük mağaza tarafından sağlandığı da görülmektedir. Çok sayıda parça ürün sattığı halde, gene de satış sonrası servisi için ihtisaslaşmış istasyonlarına başvuran büyük organizasyonlar vardır.

Büyük sayıda, alet, cihaz ve malzemenin bakım ve onarımından sorumlu bir organın, bir yandan her bir müdahaleye düşen masrafı azaltmak, diğer yandan daha çok iş görme yeteneğine sahip bir personeli ve malzemeyi işe sürebilmek için teşkilatlanacağına şüphe yoktur:

- Mükemmelleştirilmiş alet ve avadanlıklar kullanılması, otomatik arıza teşhis istasyonları gibi, yüksek verimli araçların kullanılması,

- Daha çabuk ve daha pratik haberleşme imkânları, devriye gezen tamir arabalarıyla hemen ânında bağlantı kurabilen telsiz telefonlar, normal mesai saatleri dışındaki telefon çağrılarının teybe kaydolunması gibi, daha olağanüstü yollar,

- İş gezilerinin ve atölye çalışmalarının düzenlenmesi, coğrafi bölgelere bölme, gezgin onarıcıların ihtisaslaştırılması v.b.

- Personelin daha devamlı bir şekilde eğitilmesi,

- Yedek parça stoklarının organizasyonunun daha hızlı dönen ve daha az masrafla olacak şekilde yapılması,

Ticaretin modern şekillerinin bu üstünlükleri karşısında geleneksel ticaretin ortadan kalkması kaçınılmaz mı? Ticaretin modern şekillerinin faziletleri yanında, bir takım kusurları da vardır. Büyük satış sahalarının bazen müşteriye arzulanı sağlamaktan yoksun kaldığı gözlenebilmektedir. Yapılan anketlerle müşterilerin küçük ticaret yerlerini tercih ettikleri tespit edilmektedir.

Geleneksel Ticaretin şu üç emre uyduğunda, ticaretin modern şekilleri karşısında ayakta kalması mümkündür.

- Gelişme yeteneği, bugün insanlığın bütün faaliyetleri için bu zorunludur; yönetim ve pazarlamanın temellerinden biridir. Geleneksel ticaret bundan kurtulamaz, hatta bunu teşvik etmeyi dahi öğrenmelidir.

- İhtisaslaşma, sıradan ürünlerin dağıtımında, modern ticaretle başa çıkmaktan âciz kaldığında, ihtisaslaşmış, değişik ve daha üstün vasıfları olan ürünleri satmaya yönelmelidir.

- Servis, bünyesi ne olursa olsun, bütün mallar için servis meselesi vardır. Bu ihtiyaç teknik karakterli mallar için çok daha büyüktür. Büyük mağazanın ihtisas atölyesi, en yüksek verim peşinde koşan, sıkı normlara bağlı süper organize gezici teknisyenleri bazı hizmetleri git gide daha çok isteyen müşterilere, montajı nazik bir aksesuar, marifetli bazı küçük detaylar, yerleştirmede kalite seçimi gibi servisleri asla göremeyecekler veya bunu yapabildikleri takdirde bu çok yüksek bir fiyat seviyesinde kalacaktır. Yalnız esnaf, uzman yerleştirici, bu servisleri ve diğer pek çoğunu sağlamayı bilecektir. Servis, yararlanmayı bildiği takdirde geleneksel ticaretin kurtuluş ümidi olabilir.

Kullanıcının Tatmin Edilmesi

Kullanıcının tatmini, müşteriye servis kavramının ve dolayısıyla satış sonrası servisinin en ilkel elemanıdır. Bu tatmin objektif ve sübjektif bir çok faktöre bağlıdır, bunları birbiri ardına izleyeceğiz.

Bu faktörlerden ilk ikisi üzerinde (kullanıcı tarafından garantilenmesine), önemlerinden dolayı derinlemesine geniş yer vermek gerekir.

Seçilen Kıstaslar Yedi Tanedir

- Ürünün kalitesi,
- Ürünün satıcı tarafından garantilenmesi,
- Ürünün, kullanıcının ihtiyacına uydurulması,
- Ürünün iyi şartlarda teslimi,
- İyi yerleştirme,
- İyi kullanma,
- Ürünün iyi çalışması (bakım ve onarımın iyi bir şekilde sağlanması),

İlk iki kıstas diğerlerinden farklı olduğundan, ayrıca tasnif edilmiştir. bunları izleyen diğer beşi, tüketicinin veya kullanıcının ürünü aldığı andan itibaren işe karışma sıralarına göre dizilmişlerdir.

Satılan Mal İyi Kaliteli Olmalıdır.

Kullanıcının yaptığı alımda beklediği tatmini elde edebilmesi için, yerine getirilmesi gereken ilk ve şüphesiz en önemli şart, satın alınan malın en iyi kaliteli olmasıdır. Eğer malzeme veya satılan ürün kötü kaliteli ise, gerçek satış sonrası servisi de yok demektir. Bozuk bir malı onarmaya çalışan bir üreticide belki, herşeye rağmen kullanıcıyı tatmin etmeye niyetlidir ve gerçekte yaptığı taahhüdü yerine getirmektedir; ba-

zende buna kötü kalite yüzünden müşkül duruma düşen şirketin adını korumaya çalışır.

Kalite kavramı nisbidir. Bir üreticinin kısa süreli bir kâr sağlamak amacıyla kasten ikinci kaliteden malzemeler veya bileşenler kullanmış, bu iş için kalifiye olmayan personel çalıştırmış ve kontrollerini ihmal etmiş olması dolayısıyla ortaya çıkan bir kötü kalite ile kötü bir tesadüf veya tedbir yetersizliğinden doğmuş kötü kalite arasında, elbette açık bir fark vardır. Kalite kavramının kesin bir tanımını yapmak yararlı olur, ancak pratikte kalite kavramının izafi oluşu dolayısıyla böyle bir tanım yapmak güçtür. Önce şunu ifade edelim ki, hiç değilse yüzlerce bileşimi ihtiva eden kompleks bir ürün için gerçekten mükemmel kalite diye bir şey yoktur. Mükemmel kaliteden sonsuz dayanıklılık anlamı ortaya çıkmaktadır, oysa bu ürünün çok uzun bir süreyle hiç eskimeden, aksamadan, bozulmadan hizmette bulunma ihtimali pratik olarak sıfırdır.

Bir pazar ekonomisinde imalatı yapılan bir eşyanın çok büyük sayıda olması, imalatçıları, fiyat kalite arasında bir uyuma bulmağa zorlar. Buradaki kalite sözcüğü, teknik ve ticari özellikler bütününe kapsayan çok geniş bir anlamda alınmıştır.

Bir malın gerçek kalitesinin, önemli olan tek unsur olmadığını unutmamak gerekir; bu malı satın alanın edindiği fikirde o derece, belki de daha önemlidir. Malı satın alan, söz konusu fiyat için gerçek kaliteyi sağlıklı bir şekilde ifade etme yeteneğinde olmadığını da ifade etmek gerekir. Çünkü, müşteri gerekli ihtisasa sahip olmayabilir. (Bu, ürünün kompleks olmasına, yeniliğine, satın alanın eğitimine göre değişir). Ayrıca, müşteri objektif olsun olmasın, satışın yan etkilerinin sebep verdiği "reklâm", satıcı kanıtımları vb" düzenliklerin veya basın v.b. dış elemanların etkisi altında kalmağa müsaittir.

Kalite Unsurları

Kalite, iyi veya kötü olur, tarzı "izafi ve subjektif" karakterdedir. Bir şeyin öyle olduğu olgusu: "Özellik" daha objektiftir, ama her bir özelliği taktir etmek için gene bir aracın ve bir ölçü metodunun tanımlanması gerekir. Modern endüstride kalite takdiri giderek önem kazanmakta ve izafi ve subjektif değerler yerine, mümkün olduğu kadar kesin ve tartışmaz metodların konması gerekli olmaktadır. Bu da değerleri yanısıra müteahhit ve müşteri, tüketici ve üretici arasında, yani her seviyedeki ilişkileri basitleştirmeye imkân verir.

Kalite, kanun yapıcılar, kamu kuruluşları, türlü çıkar grupları-tüketici ve üretici gibi, ilgili organların kabul ettiği değişik görüş açılarını karşılayan bir çok unsuru ihtiva eder. Bunların dikkate alınması; söz konusu çıkarların çeşitliliği, milli veya milletlerarası nitelikte çözüm aramanın gerekliliği, müzekere edilen meselelerin objektif ve subjektif yanlarının karışıklığı, sebepleri yüzünden güçtür. Konuyu açıklığa kavuşturmak için önce terminolojye bir göz atalım.

Norm: Bir ürünün özelliklerini taşıyan, buna tekabül eden ölçü metodlarını anlatan ve muhtemelen ölçülen özelliklerini belirleyen, resmi nitelikte bir belge.

Uygunluk alâmeti; Bir imalatçıya, bağımsız ve harici bir otorite tarafından verilen ve söz konusu ürünün en az bir norm tarafından belirlenen bir seviyeye eriştiğini gösteren muvafakat işareti. Bilgi verici etiketleme. İmalatçıların normlara dayanan metodlarla ve ürünün belirlenen özelliklerine ilişkin ölçü değerlerini "fonksiyonu yerine getirme yeteneğini" tanımlayarak yaptığı yayın, Kullanma güvenliği, milli ve milletlerarası normların tespit ettiği "güvenlik kuralları" tarafından tayin edilmiştir. Bu normlara kullanılması mecburi veya ihtiyarî olan "güvenlik işaretleri" tekabül edebilir.

Fonksiyonu yerine getirme yeteneği, karmaşık bazı elemanlar bütününe tekabül eder. Şöyle ki.

- Performans (veya başarının teknik sonuçları) veya anlık özellikler,
- Bu performansın zaman içinde devamlılığı, bu "güvenlik" genel kavramının içine girer.
- Servisi yerine getirme yeteneği,
- Uygunluk alâmeti ile ortaya konulabilir.

Bu bilgi verici etiketleme, tüketiciye ürünü başlıca özelliklerinin miktarları belirtilmiş bir şekilde gösteren bir etiket veya sertifika şeklinde belirir. Bu, ayrı silsileden olan ürünlerin birbirini ötekine nazaran sınıflandırma iddiasında olmaksızın, yani çeşitli niteliklerin ortalamasını meydana getirmeksizin, büyük bir esneklik avantajını gösterir. Kendinin en önemli saydığı performanslara bağlı olarak, bu ortalamayı yapmak kullanana düşer. Buna karşılık, sertifika üzerinde rakamlarla verilmiş bilgileri anlaması gereken kullanıcının, belli bir eğitim seviyesinde olmasını gerektirir. Bilgi verme etiketlemesi, genellikle kendi sorumluluğu altında aleti veya cihazı imâl eden tarafından yapılır. Oysa uygunluk alâmeti, bir norm tarafından belirlenmiş denemelerin uygulanmasından sonra, bağımsız bir organa aittir.

Güvenlik, etimolojik açıdan, emniyet fiilinden gelir ve bir malzemeye, bir teçhizata güvenmek demektir.

Güvenlik Deyimi Üç Kavramı Kapsar

- Malzemenin "kalitesini"; bu kaliteye güvenebilmek,
- Bu malzemenin işletme güvenliğini islah etmek ve ölçmek için kullanılan metodlar ve teknikler bütünü,
- Bir malzemenin doğru bir şekilde görev yapabileceği süre şartları ifade eden ölçülebilir büyüklük.

Genellikle bu, ihtimal terimleriyle ifade olunur; bir teçhizatın ön-

ceden konmuş kurallara göre, aksamadan bir zaman periyodu içinde görev yapması ihtimali. Bu kalite, birbirini takip eden iki aksaklık arasında gözlenen ortalama zaman olarak ifade olunabilir. Güvenlik terimi ince, dakik elektronikte (leza cihazları, elektronik beyinler vb.) böyle kavramları miktarca belirlemek yeteneği gerekliydi.

Bu konuda uygulanan metodlar öylesine ilginç sonuçlar sağlamaya izin vermişlerdir ki, güvenlik kavramı ve buna tekabül eden tahmin teknikleri, bilimin ve tekniğin diğer alanlarında da kendilerini genelleştirme yolunu tutmak eğilimindedirler. Yakın zamanlarda aya yapılan seferlerin başarısıyla da ispatlanan böylesine göz alıcı sonuçların, güvenlik tekniklerinin ciddi bir teşviki olarak kendilerini gösterdikleri aşikardır.

Satış Sonrası Bölümü ve kalite konusunda yakın bir ilişki vardır. Kullanılanı tatmin etmede kalitenin önemi ortadadır. Teşebbüs içinde bu tatmini sağlamakla görevli kişilerin görevleri arasında, teşebbüsün ürünlerinin kalitesinin değişmezliğini veya islâhını gözetmek de vardır. buna göre Teşebbüs içinde satış sonrası bölümü, kalitenin sorumlusudur. Bu görevi üstlenirken satış sonrası bölümün, belirli sayıda bilgi alma kaynağı vardır. Bunlar:

- Önleyici bakım ve arıza giderme istatistikleri,
- Teknik müfettişlerin ve satıcıların raporları,
- Şikâyetler ve kutlamalar,
- Muhtemel anketler (sistemli ziyaretler ve sondajlar)

Bu bilgiler iyi değerlendirilmeli, teşebbüsün içindeki ilgili bölümlerin hepsine, herbirine kendi alanında, kalitenin ve dolayısıyla kullanılanın tatmini lehinde bulunmasına, ürünlerin doğuşunda veya yapımında değiştirmeler yaparak kullanmasına yardımcı olunmalıdır.

Satılan Mal Garanti Edilmiş Olmalıdır

Bir malın kalitesi kullananın tatmini için zorunlu bir şartsa da bu yeterli değildir. Alıcının psikolojisi temel bir unsurdur ve ürün hakkında edindiği düşünce, en azından ürünün objektif kalitesi kadar önemlidir. Alıcıyı temelden ilgilendiren hususlar arasında ve en çok rastlananlarından biri, sahip olmayı tasarladığı malın kendisine ondan beklediği tatmini sağlayıp sağlamayacağını ve bununda satıcı tarafından tekeffül (garanti) edilmediğini bilmektir.

Garanti Psikolojik Bir Zorunluluktur

Alıcının malın kalitesine inanması, fiilen vazgeçilmez bir unsurdur. Edinilen nesnenin kalitesine inanma psikolojik zorunluğu o derece önemlidir ki, bu kanaat bazı kullananların beynine bir keze kazıldı mı, onu sormadan yanılığısından kurtarmak hemen hemen imkânsızdır. Hatta, en gözle görülür kanıtlar karşısında bile; şüphe yok ki, alım sırasında yapılan hatanın kabulüne reddetme tabii bir eğilimdir.

Endüstri çağına kadar, alıcı, satıcının eli yetkin bir zanaatkâr, dürüst bir tacir olduğuna dair şöhretini tanımakta idi, biliyordu ki, satıcı hemen şuracıkta, yakında yaşamakta ve gerektiğinde şikâyetlerini bildirmek ve gerçek bir zarar varsa ondan bir tamirle, bunu gidremesini istemek için onu, bulabilecekti. Tüm müşterileri hemen hemen komşuları olan satıcı da kendi açısından şöhretini tehlikeye düşüremezdi.

Endüstri çağının başlaması, alış-veriş bölgelerinin genişlemesi, esaslarında olduğu gibi, kalitelerinde de tüketici tarafından meçhul yeni malların yapımı, kitle halinde üretim, üreticileri alıcılara ihtiyaçlarının, ya da isteklerinin tatmin edileceğine dair teminat vermeye götürdü. Bu teminat ürünün iyi kalitede olduğu, iyi kalitede bir ürün için bile her zaman mümkün bir aksaklık halinde alıcının hakkında mahrum kalmaya ağı ve tatmin olunacağı, hakkında garantiye dayanır.

Hukuki plânda sağlamca verilmiş bir garantinin varlığı halinde bile, satıcı tarafından ve özellikle üretici tarafından telkin edilen güvenin psikolojik yanı temel bir unsur meydana getirir.

Garanti, hukuk alanında sağlam temellere dayandırılmıştır. Alıcı beklemeye hakkı olduğuna uygun olmayan malları elbette edinmek istemez. Aksi halde satış akdi hakça yapılmış olmazdı. Satış akdi, tarafların karşılıklı hak ve yükümlerinin varlığını gerektirir; tekeffül, her türlü satışı artırma isteğinin dışında da olarak, satıcının akde dayanan bir yükümlüdür.

Çoğu ülkelerde kanun koyucu, genel prensiplerle yetinmemek gerektiği görüşüne varmış ve satıcının yükümleri hakkında açık ve kesin hükümler koymuştur.

Türk hukukunda, borçlar hukukunda garanti ile ilgili hükümleri;

Madde 196- Satıcı, satılanın ayıbını alıcıdan hile ile gizlemiş ise satımda tekeffül hükmünü iskat veya tahdit eden her şart bätıldır.

Madde 197- Satıcı alıcının satış zamanında mâlumu olan ayıptan mesul olmadığı gibi, satılanı kâfi derecede muayene etmekte farketmiş olacağı ayıptan da ancak bunun mevcut olmadığını temin etmiş ise mes'ul olur.

Madde 198- Alıcı kabzettiği satılanın halini örf ve adete göre imkân dahil olur olmaz, muayene etmek borcu ile mükellef olup, satılana satıcının tekeffülü altında olan bir ayıp gördüğü zaman bunu derhal satı-

cıya ihbar etmesi lâzım gelir.

Bunu ihmal ettiği halde satılanı kabul etmiş sayılır. Meğer ki satılan da âdil bir muayene ile meydana çıkarılamayacak bir ayıp bulunsun.

Bu kabilden bir ayıp sonradan meydana çıkarsa derhal satıcıya ihbar edilmelidir. Aksi taktirde, satılan bu ayıp ile beraber kabul edilmiş addolunur.

Madde 200- Alıcıyı iğfal etmiş olan satıcı, ayıbın kendisine vaktinde ihbar edilmemiş olduğunu ileri sürerek mes'uliyetten kurtulamaz.

Madde 201- Başka bir mahalden gönderilen satılanın ayıbı olduğunu iddia eden alıcı, bulunduğu yerde satıcının mümessili yok ise satılanın muhafazası için lâzım gelen tedbirleri muvakaten ittihaz etmekle mükelleftir. Alıcı ayıbı olduğunu iddia ettiği satılanı muhafaza için icap eden tedbirleri yapmaksızın satıcıya gönderemez.

Alıcı vakit kaybetmeksizin satılanın halini usulen tastik ettirmekle mükelleftir. Aksi halde, iddia olunan ayıbın satılan kendisine vasil olduğu zaman mevcut bulunduğunu ispat etmeğe mecbur olur.

Satılanın az zamanda bozulma korkusu varsa alıcının, onu bulunduğu yerde mercii marifeti ile satırmağa salâhiyeti va hatta satıcının menfaati böyle iktiza ediyorsa mecburiyeti vardır. Alıcı, her halde satıcıyı mümkün olan süratle keyfiyetten haberdar etmekle mükellef ve etmediği taktirde zarar ve ziyân davasına mâruzdur.

Madde 202- Satıcının tekeffülü altındaki satılanın ayıbı anlaşıldığı zaman alıcı muhayyerdir; dilerse satılanı redde hazır olduğunu beyanla satımın feshedilmesini, dilerse satılanı alı koyup kıymetinin noksanı mukabilinde semenin tenzil olunmasının dâva eder.

Hâkim alıcının satılanı red dâvası üzerine hal icabı satımın feshini muhik göstermiyorsa semenin tenzili ile iktifa edebilir. Kıymetinin noksanı satılanın semenine müsavi ise alıcı ancak satımın feshini talep edebilir.

Madde 203- Satılan, miktarı muayyen misli şeylerden ise alıcı dilerse fesih veya semenin tenzilinden hiçbirini talep etmeyip satılanın ayıptan âri mislile değiştirilmesini dâva edebilir. Satılan, başka bir yerden gönderilmiyorsa satıcının da alıcıya derhal ayıptan âri mislini teslim alıcının düçar olduğu zararı tamamen tazmin ederek aleyhine ikame edilecek davadan kurtulmağa salâhiyeti vardır.

Madde 204- Satılanın ayıp sebebi ile yahut kazaen telef ve ziyaa veya hasara uğraması, ayıptan dolayı feshi dâvaya mâni olamaz. Bu taktirde

alıcının red ile mükellef olduğu şey satıldan elinde kalandır.

Satılan, alıcının taksiri yüzünden telef olmuş yahut alıcı onu başkasına temlik veya şeklini tağyir etmiş ise, ancak kıymet noksanına mukabil semenin tenzilinı dâva edebilir.

Madde 205- Satım feshedilince, alıcı satıcıya satılan ile beraber ondan istihsal ettiği menfaatleri iade etmekle mükelleftir. Satıcının alıcıya almış olduğu semeni fâizıyla beraber iade ettikten başka, satılanın tamamen zaptı halinde olduğu gibi mahkeme masrafı ile alıcının satılana vâki olan masrafları ödemesi lâzımdır. Satıcı bunlardan maada alıcıya ayıplı mal teslim etmesinden doğrudan doğruya tevellüt etmiş olan zararı da ayrıca tanzim etmeğe mecburdur.

Satıcı, kendisine hiç bir kusur isnat edilemeyeceğini ispat etmedikçe, alıcının diğer her türlü zararlarını tazmin etmeğe borçludur.

Madde 206- Birden ziyade şey veya parça birlikte satılmış olup da, bunlardan bazıı ayıplı çıktığı halde fesih, ancak ayıplı çıkanlar hakkında dâva olunabilir.

Şu kadar ki ayıplı kısmın diğerinden tefriki alıcıya veya satıcıya ehemmiyetli bir zarar husule gelmeksizin mümkün olmazsa, feshi bütün satılana teşmilli zaruri olur. Satılanın aslı hakkında satımın feshi, ayrı semen beyan edilerek satılmış olsa bile, ferilerine de şâmil olur; amma feriler hakkındaki fesih satılanın aslına şâmil olmaz.

Madde 207- Satıcı daha uzun müddet için kefalet etmemiş ise, satılanı ayıba karşı tekeffülden mütevellit her türlü dâva, satılana ayıp daha sonra meydana çıksa bile, alıcıya teslim vukuundan itibaren bir sene geçmekle sâkit olur.

Fakat alıcının, satıcı tarafından aleyhine ikâme edilen dâvaya karşı, satılanın tesliminden itibaren bir sene geçmeksizin ihbar ettiği ayıptan dolayı defî hakkı sene geçmekle sâkit olmayıp devam eder.

Satıcı alıcıyı iğfal etmiş ise bu bir senelik müruru zamandan istifade edemez.

Bir takım sebeplerle, malzeme imâlatçıları verilen garantilerin niteliğini ve kapsamını açıklık ve kesinlikle belirlemek zorunda kalmışlardır:

- Merkez dışında pratik uygulamalarla görevli personele açık ve kesin talimat vermek

- Kullanıcılara, anlayabilecekleri nitelikte yorumlama hükümleri sağlamak ki bu da anlaşmazlıkları sınırlayabilir.

- Sözleşme hükümlerini satışları artırıcı, hatta reklâm niteliğinde kullanmak;

- Bununla birlikte risk ve yükümleri sınırlamak bakımından sözleşme hükümleri bir takım faktörlere bağlıdır. Bu hükümler ise meslekler ve teşebbüslere göre değişkenlik gösterir. Bu faktörler, üründe ilgili ürünün kullanılmasıyla ilgili, ürünün ticaretiyle ilgili ve garantinin pratik uygulanmasına ilişkin faktörler olmak üzere dört grup altında toplanabilir:

Ürün İle İlgili Faktörler

- Ürünün niteliği; Garanti şartları, bir gıda maddesinde, bir sinai teçhizat malzemesinde veya bir hizmet aracında farklıdır.
- Ürünün karmaşıklığı; hasas ve karmaşık bir makinede, daha basit bir makineye nazaran tam garantiler gerekecektir.
- İlgilinin ürün hakkında sahip olduğu bilgi: Yeni, iyici bilinmeyen bir mal, çok zaman satın almaya daha büyük bir direnç yaratır ki, bunu özel garantiler vererek yenmek gerekir.

Ürün Kullanılmasına İlişkin Faktörler

- Profesyonel (meslek) kullanma ve ev ihtiyaçları için kullanma: mal profesyonel ihtiyaçları karşılamak üzere imâl edilmişse, bazan üstün garantiler gerekecektir. Toptancı kasabın soğutucusu evde kullanılan soğutucudan birinin onarım süresi çok daha önemlidir.
- Ayrıptan ileri gelen bozulmaların mali sonuçları.
Bu sonuçlar önemli, şüphesiz daha da eksiksiz garantiler sunmak gerekir. Film setinde bir kameranın arızalanması, bir amatör kamerasının arızasıyla ölçülemeyecek sonuçlar doğurur.
- Bir çok sayıda kişinin emniyetinin tehlikeye düşmesi. Teleferik-teleben (maden taşıyıcı) için garanti aynı alışverişlerde olduğundan daha itimsiz kılar.

Ürünün Ticareti İle İlgili Faktörler

- Satış metodları; şartları önceden belirlenmiş, mektupla satış, alıcıya mahallesinin perakendecisinden yaptığı alışverişlerden daha itimsiz kılar.
- Ürünün fiyatı; Yüksek fiyatlı bir ürün, düşük fiyatlı bir ürüne nazaran daha geniş ve daha tam garantiyi haklı kılar.

Rekabet alışkanlıkları, eğer bir mesleğin tümünde belli bir garanti şekiller uygulanıyorsa, yeni bir imalatçı için aynı garantileri vermemek güçtür. Burada yeni bir alanda garantileri fazlasıyla atırmanın sakınca-

sına işaret etmek gerekir, zira fazlasıyla artırmanın sakıncasına işaret etmek gerekir, zira bu, teşebbüsü önceden kestirilmemiş ağır yükümler altına sokar.

Garantinin Pratik Uygulamasına İlişkin Faktörler

- Garantinin bedeli, bu önemli mesele, getireceği sonuçlardan dolayı şüphesiz ürünün kalitesine bağlıdır.

- Uygulama metodları; verilen garantiler, şekil bakımından olduğu kadar kapsam bakımından da, satıştan sonra servisin teşebbüse sağlanması yada üçüncü şahıslara bırakılması hallerine göre çok farklıdır.

- Garantinin büründüğü şekiller; Borçlar Kanununun 202. nci maddesi ayıplı malın alıcısına dilerse satılanı redde hazır olduğunu beyanla satımın fesh edilmesini, dilerse satılanı alıkoyup kıymetinin noksanı mukabilinde semenin tenzil olunmasını dâva; hakkını tanıyor. Bu satıcı ile alıcı arasında derin uzlaşmazlıklar yaratan "büyük gizli ayıp"ların fiilen söz konusu olduğu ağır hallerde uygun düşmektedir.

Pratikte verilen garanti aşağıdaki çözümlerden biriyle gösterilir.

- Ayıplı malın geri alınarak bedelin iadesi.

- Ayıplı malın bir başkası ile değiştirilmesi,

- Bedelden bir kısmının geri verilmesi,

- Ayıplı malın onarılması.

Karmaşık ayıplı (özürlü) bir malın onarımı şu yüküm tarzlarını ortaya çıkarır.

- Ayıplı malları değiştirmek için yedek parçalar,

- Bu değiştirmeyi ve yahut gerekirse ayarları yapma yeteneğinde işçi,

- Gerekmesi halinde seyahat veya taşınma masrafları,

Garanti sözleşmesi, bu yükümlerden her biri için, genellikle, satıcının akdi taahhütlerini ve bu taahhütlerin nitelik ve süre olarak kapsamını tespit eder. Bu konudaki hükümler, Borçlar Kanununun öngördüğü vecibelerin hukuki yorumuna nazaran teşmil edici de olabilir, sınırlayıcıda. Satıcı, satışı yükseltmek amacıyla, garantiyi hiç bir halde gizli ayıp sayılamayacak kusurlara teşmil edilebilir.

Genel olarak, bütün konularda yedek parçaların bedelsiz değiştirilmesi rahatça kabul edilebilir. Bu elemeği taahhüdünden daha kolaylıkla sağlanabilir. Çünkü el emeği taahhütleri daha kolaylıkla sağlanabilir. Çünkü el emeği taahhütleri ikinci elden satıcılar satış imtiyazı verilenler, bağımsız servis istasyonları gibi üçüncü şahıslara havale edilir. Bu ise belli bir tedbirliliği gerektirir.

Garanti altında bedelsiz işçilik taahhüdü, fiilen imalatçılar tarafından sözleşme hükümlerin gözden geçirilmesi anlaşılacak olandan daha

az titizlikle verilmektedir. İmalâtçıların büyük bir kısmı garantiyi üçüncü şahıslara veririrler ki bunun denetimini oldukça güçtür.

Pratik plânda üç tür çözüme rastlanır.

- İmalatçı işçiliğin bedelsiz olduğu dönemi açıkça belirler (garanti dönemi) ve bunu kesinlikle uygular (yada uygular).

- İmalatçı işçiliğin müşteriye ait olduğunu öngörür ve bunu müşteriye ağır bir kusur yüklenemeyeceği bütün hallerde uygular.

- İmalatçı sözleşmede işçiliğin kullanana ait olduğunu öngörür, ama suistimalci kullananlar dışında, bu masrafın kullananadan tahsil edilmemesi için talimat verir. Bu sonuncu çözüm ticarete en uygunu gibi görünmektedir. Bunun çift avantajı vardır. Önce suistimal eden müşteriye cezalandırmaya imkân verir. İkincisi ciddi müşteriye müdahalenin bedelsizliğini onun lehine yapılmış bir "ticari jest" olarak gösterme imkânını sağlar. Bunun sakıncası ise, servis istasyonu veya temsilcinin bu hükmü kendi lehine teşmil ederek yorumlamasıdır.

Pratikte işçilik (el emeği) için ifade edilenlerin hepsi, genellikle daha geniş hoş görüyle seyahat masraflarına da uygulanır.

Garanti Sözleşmesinin Tanzimi

Garanti sözleşmesi bir hukuki işlemi ifade ettiğinden, bunu tanzim ederken, temel bazı unsurları ihtiva etmesi özel itina göstermek gerekir. Hiç değilse bazı hukuki kavramlara mevzuat ve içtihat-sahip olmak ve bir hukukçudan öğüt almak zorunludur. Sözleşme, hem savunmaya ilişkin, hem teşvikçi ticari bir muameledir. bir sözleşmenin tanzimi aşağıdaki sebeplerdendir.

- Pratik uygulamayı basitleştirmek (icracılara açık ve kesin talimat, kullanan için yorumu basit hükümler)

- Sözleşme hükümlerinden satışı yükseltmek aracı olarak yararlanmak (teşebbüse ve ürünlere teminat vermek)

- Mali mükellefiyeti sınırlamak (suistimalci kullanana karşı çıkarılacak savunma hükümleri) sözleşmeyi tanzim ederken, Hukuki olmaktan ziyade ticari görünüşe önem verilmeli; bunun için teknik terimlerden ve ağıdalı metinlerden kaçınılmalıdır. Ayrıca iyi niyetli kullanımı tedirgin etmek, ama suistimal edecek kullananlara karşı uygulanmamak üzere sınırlamalar öngörmek ve bu sınırlamaları da satış sırasında belirtmek dürüst bir davranıştır. Yani sözleşme tanziminde hakça hareket etmek gerekir. Diğer taraftan verilen garantileri açık-secik olarak belirlemek lazımdır. Ve nihayet uygulamada basitlik aranmalıdır.

Satılan mal tüketicinin ihtiyaçlarına uygun düşmelidir. Bütün tatmin şartları yerine getirilmiş olsa, hatta tüketici hiç bir baskı altında kalmadan satın aldığı malı bizzat seçmiş olsa bile eğer satın aldığı malın gerçek ihtiyaçlarına uygun düşmediğini farkederse, tatmin edilme-

miş olabilir. Ticari psikoloji alanında önemli bir mesele olan bu konu, tamamen satıştan sonra servis konusuna girmesi bile, bu açıdanda incelenmesi zorunludur.

Tüketici tanımak bu konuda önemlidir. Satılacak malın objektif ihtiyaçlara fiilen uygun düşeceğinden emin olunmak isteniyorsa, öncelikle tüketiciyi ve onun özellikle ihtiyaçlarını kısmi olarak kişisel ve spesifik bir şekilde tanımak zorunludur. Daha sonra alıcıyı ikna edecek kanıtları ve onu etkileyecek satışı yükseltici metodları bulmak lazımdır.

Prensipde tüketicinin tatmininin, ihtiyaçlarının tatmininden geçmesi açık ise de, bir kullanıcının edindiği mal objektif olmayan bir ihtiyaca hatta objektif ihtiyacına zıt bir ihtiyaca uygun düşerse, tatmin olunabilirdiği bir çok haller vardır; bir taksikoman kendisini ikna eden bir tabletle tatmin olur, bir müsrif ise kendisini iflasa sürükleyen harcamalarla. Satıcının alıcısına kendisi için objektif olarak yararlı olmayan malı edinmemesini öğütmesi şüphesiz arzu edilir bir şeydir; bu davranış dürüstlüğe uygun olduğu gibi bir satıcının uzun vadeli öz çıkarına da uygundur. Bazı satıcılar için her hangi bir şeyi; herhangi bir kişiye her hangi bir yolla satmaktan başka bir şey yoktur; bunu da uzun vadede ancak kötü sonuçlar verecek yüksek baskılı satış söz konusudur; çünkü bir çok hallerde buna razı olan alıcı bile, en sonunda aldatılmış olduğunun farkına varır.

Pratik olarak hazır satıştan vazgeçmek satıcının büyük cesaretini gerektirir; bu cesarete sahip olunmalıdır, çünkü uzun vadede kâr sağlar. Satıştan sonra rastlanan uzlaşmazlıklardan pek çoğu kullanıcının ihtiyaçlarına uygun düşmeyen malzeme satışının artıklarıdır, kullanıcı bir kez bunun farkına vardımı, aksaklıkları ve buna dayanan şikayetleri çoğaltır, aksaklıkları büyütür. İşte o zaman kendisine asla yüklenmeyecek sebeplerden dolayı bunun cezasını çekmek zorunda kalacak olan satış sonrası servisedir.

Satılan mal en iyi şartlarda tüketicinin erişebileceği yerde olmalıdır. Burada söz konusu olan "satıştan sonra servis"ten de öte, genel anlamıyla müşteriye servis meselesidir.

Bu noktada, satıştan önce ve satış sırasında (muhtemelen satıştan sonra da) satın alana veya satın alma durumunda olana maddi veya manevi en iyi yardım şartlarını sağlamanın gerekliliğini hatırlatmak istiyoruz. Burada söz konusu olan, karar vermekte kolaylık sağlamak ve ona teşebbüsün iyi bir intibakını vermek üzere satın alanı en elverişli ruh hali içine koymaktır.

Bunun için bir takım şartlar sağlanabilir;

- . Giriş kolaylığı (park, müşterinin hizmetinde ulaşım araçları)
- . Nazik ve güler yüzlü bir karşılama (tezgâhta, telefonda, hatta kapıda)
- . Temiz ve konforlu mahaller

. Muhtemel bir beklemeyi kolaylaştırmak iyi organizeli yan servisler.
Görülen bu servisler veya bunların bazıları paralı olabilir.

Bu servislere

. Dışarıya telefon etme imkânı

. Yazmak ve okumak için bir yerin ve okunacak şeyin hizmete verilmesi,

. İçki tedariki

. Zaman kazandırıyor intibamı vererek bazı alışverişler yapma imkânını (Shell butik, mini pazar gibi)

Bugün, otomatik dağıtıcıların varlığı, mübalağalı bir personel kullanımına yer vermeksizin her türde böylesi yerleşimler yapmaya imkân vermektedir, (bozuk para, telefon, kaydedilmiş müzik, sigara, pul)

Ayrıca imâlattan kullananın evine kadar sevkine kadar bir çok mesele ortaya çıkar, Ambalaj, bekleme durumunda stoklar, teslimde nakliyat, transit, sigorta ve gümrüğün ödenmesi, vb. gibi meseleler dikredilebilir.

Diğer taraftan satın alma durumunda olan bir kişi, her zaman, anında ödeme yapmaya imkân verecek mali gelirleri hazır bulundurulamaz. Bunun için

. Kısa vadeli kredi (likit bulmak için verilen mühlet)

. Orta ve uzun vadeli kredi (özellikle ihracatta)

. Kambiyo denetimlerine bağlı sorunlar.

***

Satılan mal iyi yerleştirilmelidir. Alınan mal doğru bir yerleştirmenin yokluğundan dolayı tam randıman veremiyorsa, gerçekten iyi kaliteli olmak yeterli değildir. Yerleştirme için dış şartlar uygun değildir:

. Elektrik enerjisinin karakteristikleri (voltajın sabitliği, frekansın stabilizasyonu vb.)

. Suyun kalitesi (basınç, sıcaklık, aşılması gereken asitlik veya bazlık derecesi, saflık, kireçli olmamak)

. Diğer bazı akışların kalitesi (aydınlatma gazı, butan oksijen azot)

. Elektronik sinyalin özellikleri (voltaj, gürültü, fon gürültüsü seviyesi v.b.)

. Ortamın havasının kalitesi (sıcaklık, nemlilik oranı, tozların yokluğu v.b.)

Bir çok durumlarda gerekli mazemenin el altında bulunması şartıyla, yerleştirmenin bu dış unsurları düzeltici tedbir alması mümkündür. Hatta düzeltme işlemleri basitse, yerleştirme işlemlerinin bir parçası

olarak düşünülebilir.

. Elektrik akımının voltaj regülasyonu (otomatik regülatörler, voltaj artıcı ve düşürücüler v.b.).

. Suyun arınması (filtreler, sertlik gidericiler v.b.).

Elektrik tesisatını koruma cihazlarının bağlanması da aynı kategoride sınıflanabilir.

Ayrıca yerleştiricinin özen ve ihtisasına bağlı temel şartlar da vardır. Yerleştirici bir çok alanda ihtisasının yararlılığını gösterme zorunda kalacaktır.

. Yerleştirilecek cihazın işlemlerini bilme (prensipler teknoloji, sürme, ayarlama)

. Dış şartlara ve bunların çözümlerine has güçlüklerin genel bilgiler (mesela kireçli suların ortaya koyduğu sorunlar) Esasen bu çeşitli ihtisasların bir çok uzman tarafından yerine getirilmesi kaçınılmazdır.

. Bir televizyon alıcısının yerleştirilmesi sırasında çalıştırma ve ayarlama bir elektronikçi tarafından yapılırken, antenin çatıya bir anten kurma uzmanınca konulması.

. Elektrikli bir su ısıtıcısı yerleştirildiği zaman bir muslukçu suyun bağlama işini, bir elektrikçi de elektrik bağlantısını üstüne alacaktır.

***

Satılan mal iyi kullanılma. Bununla beraber satış sonrasının sorumlularının, beceriksiz bir kullanmadan başka sebebi olmayan şikayet örnekleri, günlük yaşantımızda oluşumu fazladır. Kendisine yepyeni bir cihaz, son model elektrikli bir konserve açacağı veya harika bir mikser hediye edilen beyin örneği tipiktir. Tabii ki bunu denemek ister ve ailenin teknisyeni (!) sıfatıyla kullanma tarzıyla ilgili prospektüsü okumayı kendine yediremez, şöyle bir göz atmaksızın bütün manivellilerle oynar, bütün düğmelere basar, sonunda kendini açılmak şöyle dursun zedelenmiş bir bezelye kutusu... ve belki de kullanılmaz hale gelmiş bir konserve açacağıyla bulur.

Ancak kullanışları basit ve problemsiz olan alışılmış cihazlar ile kullanıcılar arasında pek fazla problem çıkmaz.

Hatırlatalım ki, kullandığı makinadan en iyi verimi almak isteyen kişiye, aynı zamanda bunu mekaniği zorlamadan yapmak kaygısı vardır. Söz konusu olan, arızalar yüzünden durmadan da hesaba katan global verimdir. Buna bağlı olarak iyi kullanma, kullanana sağladığı anlık memnuniyetten öte, malzemeyi hasara uğratma ve anormal yıpranma risklerini de azaltır. Kullananı eğitmenin ve ona bilgi verme, son derece verimli, avantajlı ve tasarruf sağlayıcıdır.

Diyebiliriz ki, tekniğin ilerlemesi, tüketicilerin emrine verilen maddi imkânları artırmıştır; aynı zamanda ayarları da artırmıştır ve dolayısıyla kullanmayı da karmaşık hale getirerek kötü kullanmadan doğan riskleri artırmıştır.

Bu bakımdan tüketici ve üretici basit ve karmaşıklık arasında bir denge kurma veya gerekli tedbirleri alma durumundadır.

Satılan mal, kullanılması objektif olarak yararlı olduğu sürece iyi bakım görmeli, gerektiğinde onarılmalıdır. İyi görülmüş bir satış sonrası servisinin, teşebbüsün satış promosyonunun önemli bir elemanı olduğu muhakkaktır. Yalnız elde ettiği üründen değil, fakat kendine yapılan hizmetten (ürünün fonksiyonu yerine getirme yeteneği, açık ve kolay anlaşılır bir kullanım tarzı yazısı, arıza halinde dakik ve iyi yapılmış müdahaleler, bedelli olarak yapıldığında en doğru fiyatla faturalanmış onarım v.b.) memnun kalan müşteriyi yeni bir malzeme almaya kalkıştığında tabii olarak kendini tartmış olan imalatçıya başvurmak eğiliminde olacaktır. Buna paralel olarak markayı yakınlarına salık vererek değerli bir "kulaktan kulağa" reklâmı yapacaktır.

Sonuç olarak nasıl ki, iyi sağlanmış bir satış sonrası servis teşebbüsün satışlarının teşviki politikasında birinci derece önemde bir eleman ise, sağladığı düzenli ilintilerle sistemli bir bakım kullananda ürünün markanın, teşebbüsün ve dağıtıcının iyi bir görüntüsünü yaratmakta ve dolayısıyla sağlam bağlar kurmakta ondan daha fazla karar verdirici niteliktedir. Kullanıcı, kendini bu işe adanmışcasına inanmış ve garip şekilde etkili bir propagandacı haline getirir, oysa memnun kalmayan bir müşteri, tersine büyük zarar verebilir.

İZMİR İLİNDEKİ KÖY KALKINMA KOOPERATİFLERİNİN KIRSAL ALANININ ÖRGÜTLENMESİNDEKİ ETKİNLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

Turan ATILGAN (*)

GİRİŞ

Ülke ekonomisinde, sanayi alanındaki önemli gelişmelere rağmen tarım önemini büyük ölçüde korumaktadır. Kırsal alanda yaşayanların hemen hemen tamamı tarımsal faaliyetlerden geçimini sağlamaktadır. Bu itibarla gerek kırsal alanda yaşayanların geçimlerinin daha iyiye götürülmesi, gerekse ekonomik kalkınma aşamasında tarımsal üretimin rasyonel bir yapıya kavuşturulması, ülkemizin önemli meselelerinden birisidir.

Kırsal alanda gerek yapının iyileştirilmesi ve gerekse devletçe görülecek hizmetlerin etkin hale getirilmesi gayretleri, bu kesimde yaşayanların uygun biçimde örgütlenmelerini gerekli kılmaktadır. Böylece, kalkınma hamlesine kırsal kesimin daha bilinçli şekilde katılması sağlanarak bu kesimin refah seviyesinin yükseltilmesi mümkün olabilecektir.

Kırsal alandaki insanların örgütlenmesi; bu insanların ekonomik ve sosyal sorunlarının daha süratle, kolay ve sürekli olarak çözümlenmesini, kırsal kesimde refahın yükseltilmesini, bu süratle de sosyal dengenin kurulmasında bu insanların fikri ve maddi kalkınmalarının temini ve bu yoldaki sorumluluk ve yetkilerinin devlet organları ile bağdaştırılmasını zorunlu görmekten doğan bir ihtiyaçtır.

Köy kalkınma kooperatifleri, ülkemizde köy ve köylü ile köy kalkınmasının tek bir çözüme indirgenemeyecek kadar karmaşık ve çok yönlü olan sorunlarının çözümünde ortaya çıkan ve çok amaçlı bir yaklaşımı içeren önemli bir kooperatifçilik modelidir. Köy kalkınma kooperatiflerinin en önemli özelliklerinden birisi, kalkınmaya salt kırsal alanda ve kendi içinde çözümler aramaktan ziyade, kırsal kent ve kırsal toplulukla kentsel topluluk arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılmasını gerçekleştirmeye çalışmasıdır.

Kırsal alanda üretimin artırılması, kalitenin yükseltilmesi ve ürünle-

(*) Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünde Araştırma Görevlisidir.

rin tam anlamıyla ve en uygun fiyatlarla pazarlanmasının sağlanabilmesi, her şeyden önce üreticilerin örgütlenmesine bağlıdır. Ayrıca devlet tarafından kırsal alana götürülen hizmetlerin etkili ve verimli bir uygulamanın gerçekleştirilmesinde de devletin kırsal alana hizmet götürme kuruluşlarının en rasyonel ve hizmete uygun bir şekilde düzenlenmesi gerekli görülmektedir. Bunun yanında kırsal alanın örgütlenmesinde kırsal alanın sosyo-ekonomik ve kültürel değerlerinin de dikkate alınması gerekmektedir.

I. İZMİR İLİNDEKİ KÖY KALKINMA KOOPERATİFLERİNİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

A- İZMİR'DEKİ KÖY KALKINMA KOOPERATİFLERİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

İzmir'deki kooperatifçiliğin Türkiye'deki kooperatifçilik hareketinden soyutlanamayacağı, aynı şekilde İzmir'deki köy kalkınma kooperatiflerinin gelişiminde Türkiye'nin bu konuda geçirdiği deneyimleri yansıttığını ileri sürebiliriz.

İzmir'de 1962'de başlayan köy kalkınma kooperatifçiliği hareketiyle (5.7.1962'de ilk olarak kurulan Bergama-Merkez Köy Kalkınma kooperatifi ile 10.11.1962'de kurulan Urla-Bademler Köy Kalkınma Kooperatifi) 1965 yılından 1974 yılına kadar olan dönemde Batı Avrupa Ülkelerine işgücü gönderimini amaçlamışsa da sonraları devlet olanaklarıyla, bir yatırımı gerçekleştirmek ve kooperatiflere gösterilen bazı kolaylıklardan yararlanmak ana amaç haline dönüşmüştür.

30.6.1989 tarihi itibarıyla İzmir'de 26 tanesi (% 12,8) mahkeme ve genel kurul kararıyla fesh edilmiş, 41 tanesi (% 20,3) hakkında fesih davası açılmış, 31 tanesi (%15,3) kuruluşlarından bu yana hiçbir faaliyet göstermemiş, 65 tanesi (%32,2) faal ve 39 tanesi (%19,4) ise işletmesi olup ta halihazırda çalışmakta olan toplam 202 köy kalkınma kooperatifi kurulmuştur (1). (Tablo: 1)

---

(1) TOKB İzmir İl Müdürlüğü Destekleme Şubesinden Derlenen Rakamlar

TABLO: 1 İzmir'deki Köy Kalkınma Kooperatiflerinin Genel Görünümü (15.7.1989 tarihi itibarıyla)

İşlerlik Durumu	Sayısı:
Kurulan Kooperatif Sayısı	202
Faal Olan Kooperatif Sayısı	176
- Fesih Davası Açılan Kooperatif sayısı	41
- İşletmesi olan Kooperatif Sayısı	39
- Faal Olan Kooperatif Sayısı	65
- Faal Olmayan Kooperatif sayısı	31
Fesih Edilen Kooperatif sayısı	26
- Genel Kurul kararıyla fesih edilen	6
- Mahkeme Kararıyla Fesih Edilen	20

Kaynak: TOKB İzmir İl Müdürlüğü Destekleme Şubesinden Derlenen Rakamlar

İzmir ilindeki Köy Kalkınma Kooperatifleri Türkiye geneli düşünüldüğünde sayı itibarıyla (%03.7) ön sıralarda yer almaktadır.

İzmir ilindeki köy kalkınma kooperatiflerinin yıllara göre dağılımını gösteren tablo: 2'ya baktığımızda, yoğunluğun 1971-1975 yılları ile 1976-1980 yılları arasında toplandığını görmekteyiz. 1960-65 döneminde 5 tane kurulan köy kalkınma kooperatifi, 1966-1970 yıllarında 27, 1971-1975 arasında 78, 1976-1980 arasında 51, 1981-1985 arasında 12 tane ve 1986-1988 arasında ise 3 tane kurulmuştur. Bu da bize 1980'den sonra köy kalkınma kooperatifçiliği hareketinde sayısal olarak bir gerileme olduğunu göstermektedir.

Tablo: 2 İzmir'deki Köy Kalkınma Kooperatiflerinin kuruluş Yıllarına Göre Dağılımı

Kurulduğu Yıllar	Kooperatif sayısı
1960-1965	5
1966-1970	27
1971-1975	78
1976-1980	51
1981-1985	12
1986-1988	3
TOPLAM	176

Kaynak: TOKB İzmir İl Müdürlüğünden Derlenen Rakamlar

İzmir'de köy kalkınma kooperatiflerinin birleşme çabaları ilk defa 1970 yılında başlamıştır. 7 kooperatif tarafından Ege Bölgesi Köy Kooperatifleri Birliği adı altında başlatılan çalışmalardan bir sonuç alınamamıştır. bir yıl sonra 13 köy kalkınma kooperatifinin bir araya gelmesiyle 1163 sayılı yasaya uyularak 22.7.1971 tarihinde "İzmir Köy Kooperatifleri Birliği" (köy-koop) kurulmuştur.

Başlangıçta 13 kooperatifin biraraya gelmesi ile kurulan birliğin ortak sayısı, ülkedeki kooperatif hareketinin gelişmesine paralel olarak hızla artmış, ortak kooperatif sayısı 1976'da 42'ye, 1980 yılında da 122'ye ulaşmıştır. Bugün birliğe ortak 123 kooperatif bulunmaktadır.

Birlik faaliyetlerinde ekonomik konulara büyük önem vermektedir. Bir yandan ortak kooperatiflere ait tesislerde işlenen ürünlerin kalite ve maliyeti ile ilgili çalışmalar, kooperatif yöneticileri ile birlikte yürütülürken, diğer yandan da işlenen ürünlerin değerine satılabilmesi için pazarlama çalışmalarına ağırlık verilmiştir.

Ayrıca birlik, tesisi bulunmayan kooperatiflere ait ürünlerin kooperatifler arası işbirliği ile, tesisi olan kooperatifte değerlendirilmesi çalışmalarında yardımcı olmaktadır. Birlik üretici ortaklarının ürünlerini değerlendirirken, bölgedeki diğer üreticilere de açık olarak çalışarak, elde edilen ürünlerin İzmir'deki toptancı ve perakendeci mağazaları ve bayileri kanalıyla pazarlayarak da tüketiciler uygun fiyattan mal alabilmelerini sağlamaktadır.

II. İZMİR İLİNDEKİ KÖY KALKINMA KOOPERATİFLERİ ÜZERİNE BİR ANKET UYGULAMASI

A- ARAŞTIRMANIN KONUSU (AMACI)

Araştırmanın ana amacı, İzmir ili sınırları içindeki kırsal alanda yaşayan bireylerin köy kalkınma kooperatiflerine olan bakış açılarının, kooperatifle olan ilişkilerinin ve bu kişileri kooperatiflerde örgütlenmeye iten nedenlerin saptanmasıdır. Araştırmanın bulguları bu insanların niçin köy kalkınma kooperatiflerine girdiklerini, aradıklarını bulup bulamadıklarını, kooperatiflere ilişkin genel sorunlarını ve kooperatife olan ilgilerini ortaya koymaya ışık tutacaktır.

Bu amaçla çalışmanın ilk bölümünde verilmeye çalışılan kırsal alandaki bireylerin sosyo-ekonomik açıdan örgütlenmeye olan ihtiyaçlarını saptamış ve buna uygun mesleki ve ekonomik amaçlı örgütlerden bahsetmiştik. Çalışmanın ikinci bölümünde ise kırsal alanda yaşayan bireylerin iktisadi ve sosyal açıdan örgütlenmelerinde önemli bir yer tutan köy kalkınma kooperatifleri incelenmiştir. Üçüncü bölümü oluşturan İzmir ili uygulamasında ise önce İzmir ilindeki köy kalkınma kooperatiflerinin orijini, amaçları ve İzmir ilindeki gelişimleri ile İzmir Köy Kooperatifleri Bölge Birliği hakkında bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın ana çizgilerini, yukarıda saptanan bilgiler ışığında ve

köy kalkınma kooperatiflerinin kırsal kooperatifçiliğe getirdiği boyutlar da dikkate alınarak, oluşturulan saha çalışması belirlenmektedir.

B- ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ VE YÖNTEMİ

Saha araştırması için İzmir ili sınırları içinde 30.6.1989 tarihine kadar kurulmuş olan toplam 202 köy kalkınma kooperatifi içinde faal olmayan (31), hakkında fesih davası açılan (41) ve feshi gerçekleşen (26) kooperatifler düşüldükten sonra geriye kalan 104 faal ve işletmesi bulunan kooperatiften 11 tanesi random esasına göre seçilmiş ve bu kooperatiflere ortak olan üreticilerin % 15'i üzerinde tesadüfi olarak önceden hazırlanan anketler doldurtulmuştur.

Ankete katılan kooperatiflerden 4 tanesi işletmesi olan kooperatif, 7 tanesi de ortaklarına çeşitli hizmetler sağlayan faal fakat işletmesi olmayan kooperatiflerdir.

Araştırmaya konu olan kooperatiflerden faal olmayan, feshi kesinleşmiş ve haklarında fesih davası açılan kooperatiflerin elimine edilmesinin nedeni, bu kooperatiflerin ortaklarının beklentilerini yerine getirememiş olmaları, ortak ve yöneticilerin kooperatiflerine karşı olan aşırı ilgisizlikleri, sermaye eksikliği gibi Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı İzmir İl Müdürlüğünce saptanan nedenlerin sonucunda etkinliklerini durdurmalarıdır. Bunun üzerine bizde anket çalışmasını faal ve çalışan kooperatiflere ortak olan üreticilerin üzerinde yapmayı daha yararlı gördük. Daha sonra ankete uygun olanın saptanması için Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı İzmir İl Müdürlüğünden elde edilen bu ön bilgiler değerlendirilerek anket alanına uygun 104 kooperatif olduğu hükmüne varılmıştır. 104 Ana Kütle üzerinde % 10 örneğin random esasına göre seçilen 11 kooperatif ve bunlara ilişkin genel bilgiler aşağıda açıklanmıştır.

C- ANKETİN UYGULANACAĞI KOOPERATİFLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER.

Ankete Katılan 11 kooperatif ildeki faal 176 köy kalkınma kooperatifine ortak olan 17.300 ortağın % 8,15'ine (1411 kişi) sahiptir. Yine bu 11 kooperatife ortakların üyeliği açısından örgütlenme oranı yaklaşık % 38,4'dir. (*) Tablo 19'dan da görülebileceği gibi 11. kooperatif içinde örgütlenme (Girme) oranının en yüksek olduğu köy Tire-Mahmutlar'dır. Onu %83,2 ile Menderes-Çile ve % 61,3 ile Bergama-Tepeköy takip etmektedir. Örgütlenme (Girme) oranının en düşük olduğu köy ise % 8 ile

(*) Burada verilen bilgiler bir fikir vermesi açısından verilmiştir. Çünkü bir kooperatife dışarıdan (başka köylerden) da ortak girmektedir. Bu rakamı o kooperatifin bulunduğu köyün hane sayısına bakarak bulduk.

Menemen-Koyundere ve % 14,3 ile Bornova-Işikkent'dir.

Tablo 19 Anketin Uygulandığı Köylerde Halkın Köy Kalkınma Kooperatiflerine Girme (Örgütlenme) Oranı (15.7.1989 tarih itibarıyla)

Sayısı Koop.ler	Ortak Sayısı	Köy Hane Sayısı	Girme Oranı
TEPEKÖY	95	155	% 61.3
BAĞARASI	321	350	% 91.7
KOYUNDERE	40	500	% 8
ÖZBEK	45	200	% 22.5
ULAMIŞ	186	400	% 46.5
ÇİLE	79	95	% 83.2
YİĞİTLER	63	310	% 20.3
BOZDAĞ	194	600	% 32.3
MAHMUTLAR	165	165	% 100
ERGENLİ	136	300	% 45.3
IŞIKKENT	87	600	% 14.3
TOPLAM	1411	3680	% 38.3

Tablo 20 den anketin uygulanacağı kooperatiflere ilişkin genel bilgilere baktığımızda ortak sayısı açısından en büyük kooperatif 321 ortakla Foça-Bağarası-Yeni Bağarası Köy Kalkınma Kooperatifi ile 194 ortaklı Ödemiş-Bozdağ köy kalkınma kooperatifidir. En düşük ortak sayısı ise 45 ortaklı Urla-Özbek ve 40 ortakla Menemen- Koyundere Köy Kalkınma Kooperatifleridir. Sermaye miktarı açısından ise Seferihisar-Ulaşmış köy kalkınma kooperatifi 5.580.000 TL. ile en fazla sermayeye sahip iken Menemen-Koyundere Köy Kalkınma kooperatifidir.

(1) TOKB İzmir İl Müdürlüğünden Derlenen Bilgiler

Tablo : 20 Anketin Uygulanacağı Kooperatiflere İlişkin Genel Bilgiler (15.7.1989 Tarihi İtibariyle

Kooperatifin Adı	Ortak Sayısı	Serm.	Ödenmemiş Sermayesi	Ankete Alınan Ortak Sayısı	Uyguladıkları Prj. Faaliyetle.
URLA-ÖZBEK	45	440.000	-	7	Zeytinyağı fab var
BAYINDIR ERGENLİ	136	1.119.900	527.500	21	Z.Yağı ve Mandra fabrikası var
BERGAMA TEPEKOY	95	1.481.000	718.125	15	Yem ve un satışı yapıyor
MENDERES ÇİLE	79	1.279.000	742.800	12	Yok
MENEMEN KOYUNDERE	40	15.500	7.700	6	Yok
TİRE MAHMUTLAR	165	1.862.000	-	25	Sera için naylon torba veriyor kantarı var.
FOCA BAGARASI	321	1.482.955	925.150	48	Süt toplama ve dağıtma lesi. var.
KEMALPAŞA YIGİTLER	63	1.920.000	-	10	Yok
İZMİR İŞİKKENT	87	502.668	-	13	Yem satışı yapıyor
ÖDEMİS BOZDAĞ	194	1.88.000	357.600	29	Yok.
SEFERHİSAR ULAMIŞ	186	5.580.000	-	28	Z.Yağı fab.var iki tesisi de kirada
TOPLAM	1.411	17.570.023	3.278.875	21	

Ankete katılan 11 kooperatiften 6 tanesi devletten hibe ve kredi şeklinde (19.963.089 TL. kredi, 6.878.980 Tl. hibe) 26.842.069 TL. ile İzmir'e Bakanlığın verdiği kredi lerin % 3,6'sını kullanmışlardır. Devletten kredi ve hibe yardımı alan koopeyratiflerin dökümü şu şekildedir. Tablo : 21

Tablo : 21 Ankete Katılan Kooperatiflerden Devlet Yardımı Alanların Aldıkları Yardım Miktarları

Kooperatifin Adı	Aldığı Kredi	Aldığı Hibe Miktarı	Toplam
BAYINDIR ERGENLİ	-	508.224	508.224
BERGAMA TEPEKÖY	151.624	147.506	299.130
KEMALPAŞA YİĞİTLER	-	40.000	40.000
ÖDEMİŞ BOZDAĞ	14.517.465	769.710	15.287.175
SEFERİHİSAR ULAMIŞ	5.294.000	4.755.650	10.049.650
URLA	-	657.890	657.890
TOPLAM	19.963.089	6.878.980	26.842.069

Anketin uygulandığı kooperatiflerden Urla-Özmeç köy kalkınma kooperatifi 30.12.1965 tarihinde Bakanlıkça kurulması onaylanmış, fakat ancak 3.12.1971 tarihinde tescil ve ilan edilerek tüzel kişilik kazanabilmiştir. Kooperatifin bugün 45 ortağı ve tamamı ödenmiş 440.000 TL sermayesi vardır. Kooperatifin 1973'de gerçekleştirdiği ve devletten aldığı proje ve hibe yardımı ile 20 T/Gün kapasiteli bir zeytin yağı fabrikası vardır. Fabrika yılda ancak 30 gün ve % 9 kapasite ile çalışmaktadır. Köy halkının geçim kaynağı büyük ölçüde balıkçılık, tütün ve zeytin'dir Ayrıca köyde birde Toprak-su kooperatifi vardır. Köy kalkınma kooperatifi zeytin yağı fabrikası yanında bir tane de süpermarket işletmektedir. Bakanlık zeytin yağı fabrikasının çalışma süresi ve kapasitesinin artırılabilmesi için zeytin stokunun bulunmasını sağlamak amacıyla işletme sermayesi ihtiyacı için Bakanlığın transfer programına teklif yapmıştır. (1)

Bayındır-Ergenli köy kalkınma kooperatifinin ise 136 ortağı,

527.500 TL.sı ödenmemiş 1.119.900 TL. sermayesi vardır. Kooperatif 15.12.1971 de tescil ve ilan edilerek tüzel kişilik kazanmıştır. Kooperatifini bir adet 10 T/Gün kapasiteli zeytin yağı fabrikası ile köy sandığından ayda 2.000.000 TL. ya kiralarak işlettiği 5 T/Gün kapasiteli

mandra tesisi vardır. Mandra tesisi yıl boyunca tam kapasite ile çalışmakta olup ürettiği malları İzmir Köy-koop. aracılığı ile pazarlamaktadır. Zeytin yağı fabrikası ise % 24 kapasite ile 60 gün çalışmaktadır. Kooperatif ayrıca ortaklarına yem, torba gibi bazı girdileri de sağlamaktadır.

Bergama-Tepeköy köy kalkınma kooperatifi 29.11.1972 tarihinde Bakanlık onayı alarak kurulmuş, 10.3.1973 tarihinde tescil ve ilan edilerek tüzel kişilik kazanmıştır. Kooperatifin 95 ortağı 718.125 TL'si ödenmemiş 1.481.00 TL. sermayesi vardır. Kooperatif önce 1973'de 2 Ton / Gün kapasitesi süt toplama ve sağma deposu projesi almış fakat bu konuda başarılı olamayınca 1976'da kooperatif, 20 Ton/Gün kapasiteli zeytin yağı fabrikası projesi almış ise de bu projeden de 1987 yılında vazgeçmiştir. Kooperatif her iki proje için devletten 151.624 TL. kredi, 147.506 TL. hibe olmak üzere 299.130 TL. kredi almış ve borcunun tamamını geri ödemiştir. Kooperatif bugün ortaklarının un ve yem ihtiyacını sağlamaktadır.

Menderes-Çile köy kalkınma kooperatifi 79 ortağı ile 742.800 TL'si ödenmemiş 1.279.000 TL. sermayesi vardır. Kooperatif 25.9.1973 tarihinde Bakanlık onayı ile kurulmuş olup 5.11.1973 tarihinde de tescil ve ilan edilerek tüzel kişilik kazanmıştır. Kooperatif Soğuk depolu 2 T/ (Gün kapasiteli Mandra tesisi kurmak istemiş, fakat özkaynak yetersizliği nedeniyle projeyi gerçekleştirememiştir. Kooperatifin işletmekte olduğu bakkal dükkanı da kısa bir süre önce kapanmıştır. Kooperatifin şu anda herhangi bir faaliyeti yoktur.

Menemen-Koyundere köy kalkınma kooperatifi 13.6.1974 tarihinde Bakanlık onayı almış ve 29.8.1974 tarihinde de tescil edilerek tüzel kişilik kazanmıştır. Kooperatifin 40 ortağı ve 7700 TL'si ödenmemiş 15.500 TL. sermayesi vardır. Kooperatif bugüne kadar herhangi bir proje uygulamamış ve devletten de herhangi bir yardım görmemiştir. Bir ara bir süpermarket işletmek için bina tutmuş ise de gereken özkaynağı bulamadığı için vazgeçmek zorunda kalmıştır. Kooperatifin bugün herhangi bir faaliyeti yoktur.

Tire-Mahlmutlar Köy Kalkınma Kooperatifi, 16.4.1982 tarihinde Bakanlık onayı almış ve 11.6.1982 tarihinde de tüzel kişilik kazanmıştır. Kooperatifin 165 ortağı ve tamamı ödenmiş 1.862.000 TL. sermayesi vardır. Kooperatif herhangi bir proje konusu ve devlet kredisi almamıştır. Kooperatifin ortaklarına sağladığı hizmet kooperatife ait 40 Ton kapasiteli kantarı ile ortaklarının karpuzların tartılmasına, sera için naylon ve torba ihtiyaçlarının tedarik edilmesine yardımcı olmaktadır.

Foça-Bağarası- Yeni Bağarası Köy Kalkınma Kooperatifi, 14.3.1973 tarihinde Bakanlık Onayı ve 26.12.1987'de de tescil edilerek tüzel kişilik kazanmışlardır. Kooperatif 3 Ton/Gün kapasiteli süt toplama ve sağma deposu proje sini gerçekleştirmiştir. Ortaklarının sütlerinin toplanıp pazarlanmasını yapmaktadır. Kooperatif her iki köye birden hizmet etmektedir. Kooperatiflere oranla oldukça fazladır. 321 ortak ve 925.150 TL'si ödenmemiş 1.482.955 TL. sermayesi vardır.

Kemalpaşa-Yiğitler Köy Kalkınma Kooperatifi,

10.1.1966 tarihinde Bakanlık onayı almış ve 1.9.1971 tarihinde de tescil edilerek tüzel kişilik kazanmışlardır. Kooperatif 2 Ton/Gün kapasiteli Mandra Projesi almış fakat özkaynak yetersizliğinden ötürü projenin uygulaması durdurulmuştur. Tesis binası da kereste imalatıyla uğraşan bir ortağına kiraya verilmiştir. Kooperatife devlet 40.00 TL. hibe yardımı yapmıştır. Kooperatifini 63 ortağı ve tamamı ödenmiş 1.920.000 TL. sermayesi vardır. Fakat kooperatifin şu ana kadar 23 ortağının yurt dışına gitmesini sağlamaktan başak hiç bir hizmeti olmamıştır.

İzmir-Işıkkent Köy Kalkınma Kooperatifi, 24.2.1978'de Bakanlık Onayı almış olup 16.3.1978'de tescil edilerek tüzel kişilik kazanmıştır. Kooperatifin 87 ortağı ve tamamı ödenmiş 502.668 TL. sermayesi vardır. Kooperatif ortaklarının ihtiyacı olan hayvan yemini ihaleye girerek almakta ve ortaklarına dağıtmaktadır. Bunun dışında herhangi bir faaliyeti yoktur.

Ödemiş-Bozdağ Köy Kalkınma Kooperatifi, 23.1.1978'de Bakanlık Onayı almış ve 20.3.1978'de de tescil edilerek tüzel kişilik kazanmıştır. Kooperatifin 194 ortağı ve 357.600 TL.'si ödenmemiş 1.888.000 TL. sermayesi vardır. Kooperatif 2 Ton/Gün kapasiteli bir Mandra tesisi işletmesini kurmuş fakat işletme sermayesi yetersizliği nedeniyle işletme kiraya verilerek elden çıkartılmıştır. Kooperatif bu proje için devletten 14.517.465 TL. kredi ve 769.710 TL. hibe olmak üzere 15.287.175 TL. yardım almıştır. Fakat aldığı kredinin 10.098.336 TL.sını ödemediği için Bakanlıkça icraya verilmiş ve icra kanalıyla 3.685.080 TL'si ödenmiştir. Kooperatifin şu anda ortaklarına herhangi bir hizmeti yoktur.

Seferhisar-Ulaşmış Köy Kalkınma Kooperatifi,

18.2.1969 tarihinde Bakanlık Onayı alıp, 6.4.1972'de de tescil edilerek tüzel kişilik kazanmıştır. Kooperatifin 186 ortağı ve tamamı ödenmiş 5.580.000 TL. sermayesi vardır. Kooperatif saha araştırmamıza giren en güçlü kooperatiflerden bir tanesidir. Kooperatife ait 3 tesisi vardır. Bunlar 20 Ton/Gün kapasiteli zeytinyağı fabrikası, 20 T/Saat kapasiteli Meyva ve Tasnif Ambalajlama Tesisi, 10 Ton/Saat kapasiteli Narenciye Sarartma ve Paketleme evi tesisidir. Ancak kooperatif bunlardan sadece % 11 kapasite ile çalıştığı zeytinyağı fabrikasını işletmekte diğer ikisini ise kiraya vermişti. Bunların yanında kooperatife ait İzmir Meyve ve Sebze Halinde 97 nolu bir stant vardır. Kooperatif bu arada bir adet süpermarket açmak için yer tutmuştur. Yine ortaklarının sütünü değerlendirmek için mandra tesisi de kurmak istemektedir. Kooperatif zeytinyağı fabrikası ve Narenciye sarartma ve paketleme evi için devletten 5.294.000 TL. sı kredi, 4.755.650. TL. hibe olmak üzere toplam 10.049.650 TL. mali yardım sağlamıştır.

D- ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Tablo : 22 Ortakların Eğitim Durumu

Eğitim D. Koop.ler	Okur-yazar Değil		Okur-yazar		İlkokul Mezunu		Lise Mezunu		Diğer		TOPLAM
	1	%	2	%	3	%	4	%	5	%	
TEPEKÖY	1	%6.6	2	%13.4	12	%80	-	-	-	-	15 %100
B.ARASI	3	%6.25	5	%10.4	36	%75	4	%8.35	-	-	48 %100
K.DERE	-	-	-	-	6	%100	-	-	-	-	6 %100
ÖBEK	-	-	-	-	7	%100	-	-	-	-	7 %100
ULAMIŞ	2	%7.14	4	%14.28	22	%78.58	-	-	-	-	28 %100
ÇİLE	3	%25	-	-	8	%66.7	-	-	1	%8.3	12 %100
YIĞITLER	1	%10	1	%10	8	%80	-	-	-	-	10 %100
BOZDAĞ	-	-	2	%6.9	23	%79.3	2	%6.9	2	%6.9	29 %100
MAHMUTLAR	1	%4	1	%4	22	%88	-	-	1	%4	25 %100
ERGENLİ	-	-	4	%19	14	%66.7	1	%4.7	2	%9.5	21 %100
İŞIKKENT	-	-	1	%7.7	10	%76.9	1	%7.7	1	%7.7	13 %100
TOPLAM	11	%5.2	20	%9.3	168	%78.5	8	%3.7	7	%3.3	214 %100

Anketlerde sorulan ilk soru ile kooperatif ortaklarının, eğitim durumunun saptanması istenmiştir. Ortakların verdikleri yanıtlarda önemli bir değişiklik göstermediği Tablo : 22'den de görülmektedir. Şöyle ki, kooperatif ortaklarının % 78,5'i ilkokul, %3,7'si ortaokul, % 3,3,'ü ise lise mezunlardır. % 9,3'ü ise herhangi bir okulu bitirmedikleri halde okur-yazar olduklarını belirtmiştir.

Kooperatif ortaklarının geriye kalan % 5,2'sinin ise okuryazarlığı hiç yoktur. Buradan kooperatif ortaklarının % 87,8'inin okur-yazar ve ilkokul mezunu oldukları ortaya çıkmaktadır. Üniversite eğitimi yapmış herhangi bir ortağın bulunmaması, ayrıca ortaokul ve lise mezunu ortak sayısının azlığı bu ortakların kooperatif işletmesinin kurulması, çalıştırılması ve devamlılığın sağlanması açısından gerekli ve yeterli eğitimi alamamış olduklarını göstermektedir. Buradan şöyle bir sonuç çıkarabiliriz, köylerimizde eğitim düzeyi düşük ve genellikle ilkokul tahsilini geçmemektedir.

Tablo : 23 ortakların yaş durumu

Yaş Durumu KOOP	25	26-35	36-45	46-55	56 +	TOPLAM				
TEPEKÖY	4	%26.6	5	%33.3	4	%26.6	2	%13.5	15	%100
B.ARASI	1	%2.1	3	%6.3	25	%52	19	%39.6	48	%100
K.DERE	-	-	-	-	2	%33.3	4	%66.7	6	%100
ÖZBEK	-	-	-	-	6	%85.7	1	%14.3	7	%100
ULAMIŞ	-	-	6	%21.4	11	%39.3	11	%39.3	28	%100
ÇİLE	-	-	3	%25	3	%25	6	%50	12	%100
YIĞITLER	-	-	2	%20	6	%60	2	%20	10	%100
BOZDAÇ	1	%3.4	9	%31	11	%38	8	%27	29	%100
M.LAR	2	%8	6	%24	10	%40	7	%28	25	%100
ERGENLİ	-	-	4	%19	10	%47.6	7	%33.4	21	%100
IŞIKENT	-	-	1	%7.7	10	%76.9	2	%15.4	13	%100
TOPLAM :	8	%3.7	39	%18.2	98	%45.8	69	%32.3	214	%100

Tablo : 23 ise, kooperatiflere ortak üyelerin yaş durumlarını göstermektedir. Buna ilişkin sorumuz kooperatiflerde yoğunlaşmanın hangi yaşlarda olduğu ve dolayısı ile kooperatiflere olan ilgiyi belirlemede yardımcı olabileceği düşünülerek sorulmuştur. Tablo'dan da görüldüğü gibi ortakların sadece % 3,7'si 26-35 yaşları arasında yer alırken, %18,2'si 36-45, % 45,8'i 46-55 ve % 32,3'ü ise 56 ve daha yukarı yaşlardaki bireylerden oluşmaktadır. Yine buradan da kooperatif ortaklarının % 78,1'ni 46 ve daha yukarı yaşlardaki bireylerden oluştuğunu görmekteyiz. Bu da bize kooperatiflere genç ve orta yaşlardaki bireylerin daha az ilgi gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Kooperatiflere giren genç yaştaki bireylerin büyük bir kısmının da ortaklığı miras olarak devraldıklarını söyleyebiliriz.

Tablo : 24 Ortakların İşledikleri Arazinin Mülkiyet Durumu

Arazinin	Toprağı Yok		Kendisine ait		Ortak	Yarıcı	Tarım işçisi		TOPLAM			
Koop.ler												
TEPEKÖY	2	%11.7	7	%41.2	1	%5.9	5	%29.5	2	%11.7	17	%100
B.ARASI	2	%4.1	43	%87.8	3	%6.1	1	%2	-	-	49	%100
K.DERE	1	%16.7	4	%66.6	-	-	1	%16.7	-	-	6	%100
ÖZBEK	-	-	6	%85.7	-	-	1	%4.3	-	-	7	%100
ULAMIŞ	1	%3.6	27	%96.4	-	-	-	-	-	-	28	%100
ÇİLE	-	-	11	%91.7	-	-	1	%8.3	-	-	12	%100
YİĞİTLER	-	-	10	%100	-	-	-	-	-	-	10	%100
BOZDAĞ	1	%3.4	27	%93.2	1	%3.4	-	-	-	-	29	%100
MAHMUTLAR	-	-	22	%75.8	4	%13.8	3	%10.4	-	-	29	%100
ERGENLİ	1	%4.8	20	%95.2	-	-	-	-	-	-	21	%100
İŞIKKENT	3	%23	10	%77	-	-	-	-	-	-	13	%100
TOPLAM	11	%5	187	%84.6	9	%4	12	%5.4	2	%1	221	%100

Ankette sorulan üçüncü soru, kooperatif ortaklarının sosyo-ekonomik yapısının belirlenmesine yardımcı olabilecek olan işledikleri arazinin mülkiyetine ilişkindir. Bu sorunun cevaplarına ilişkin yapılan Tablo 24'de de görüldüğü gibi kooperatif ortaklarının işledikleri arazinin % 84,6'sı kendisine ait iken % 4'ü ortak, %5,4'ü yarıcı'dır. Buna karşılık ortakların % 1'i tarım işçisi olduklarını belirtirken % 5'i ise hiç topraklarının olmadığını belirtmiştir. Bu da bize kooperatif ortaklarının yeterli veya yetersiz olduklarını dikkate almamak şartıyla çok büyük bir çoğunluğunun arazisi olduğunu göstermektedir. Öte yandan da bazı ortaklar kendi arazileri yanında ayrıca ortakçı olarak başkalarının arazi-sinden de yararlanmaktadır.

Anketten de görülebileceği gibi tarım işçisi olan ortakların tamamı Tepeköy'e ait iken, yarıcı olanların büyük bir kısmı da yine Tepeköy'e aittir. buna karşın, toprağı olmayan ortakların büyük bölümü İşikkent ve Koyundere'ye üye ortaklara aittir.

Tablo :25 Ortakların Ürünlerinin Değerlendiriş Durumları

Değerleme Koop.ler	Hepsini Koop.e		Bir Kısmını Koop.e		Kendi Başına		Diğer		TOPLAM	
	Teslim Edenler		Teslim Edenler		Değerlendiren					
TEPEKÖY	1	%6.7	2	%13.3	11	%73.3	1	%6.7	15	%100
B.ARASI	17	%35.4	14	%29.1	17	%35.4	-	-	48	%100
K.DERE	-	-	-	-	5	%83.3	1	%16.7	6	%100
ÖZBEK	3	%42.8	-	-	4	%57.2	-	-	7	%100
ULAMIŞ	14	%50	6	%21.4	8	%28.6	-	-	28	%100
ÇİLE	-	-	-	-	12	%100	-	-	12	%100
YİĞİTLER	-	-	-	-	10	%100	-	-	10	%100
BOZDAĞ	-	-	-	-	29	%100	-	-	29	%100
MAHMUTLAR	-	-	-	-	25	%100	-	-	25	%100
ERGENLİ	2	%9.5	8	%38.1	11	%52.3	-	-	21	%100
IŞIKKENT	-	-	-	-	13	%100	-	-	13	%100
TOPLAM	37	%17.3	30	%14	145	%67.7	2	%1	214	%100

Tablo 25'de gösterdiğimiz sorunun amacı ise kooperatif ortaklarının elde ettikleri ürünlerinin değerlendirilmesinde kooperatiflerle olan ilişkilerinin belirlenebilmesidir. Buradan da kooperatif ortaklarının %67.7 si nin elde ettikleri ürünlerini kooperatifleri devreye sokmadan kendi başlarına değerlendirdiklerini belirtirlerken Ancak %17.3 ü ürünlerinin tamamını, %14 ise ürünlerinin bir kısmını kooperatifler yoluyla değerlendirdiklerini belirtmiştir.

Bu da bize ortaklar ile kooperatif arasındaki ilişkilerin tam olarak gelişmediğini, ortakların kooperatiflerini yeterince benimseyemedikleri sonucunu çıkartmaktadır.

Tablo :26 Ortakların Kooperatif Dışında Başka Bir Meslek Kuruluşuna Üyelik Durumu

Üyelik Durumu	Çiftçi Demeklerine				TOPLAM				
	Ziraat Odasına Veya Birliklerine	Diğer Bir Koop.'e	Yok						
Kooperatifler									
TEPEKÖY	14	%82.4	-	2	%11.7	1	%5.9	17	%100
B.ARASI	19	%35.2	-	13	%24.1	22	%40.7	45	%100
K.DERE	3	%37.5	-	3	%37.5	2	%25	8	%100
ÖZBEK	-	-	-	1	%14.3	6	%85.7	7	%100
ÜLAMIŞ	8	%23.5	-	11	%32.4	15	%44.1	34	%100
ÇİLE	7	%41.2	-	8	%47	2	%11.8	17	%100
YİĞİTLER	3	%27.3	-	7	%63.7	1	%9	11	%100
BOZDAĞ	24	%61.5	-	11	%28.2	4	%10.3	39	%100
MAHMUTLAR	10	%34.5	-	5	%17.2	14	%48.3	29	%100
ERGENLİ	10	%35.7	-	14	%50	4	%14.3	28	%100
İŞİKKENT	3	%18.7	-	8	%50	5	%31.3	16	%100
TOPLAM	101	%38.8	-	83	%31.9	76	%29.3	260	%100

Ankette sorduğumuz beşinci sorunun amacı ise kooperatif ortaklarının başka mesleki veya sosyo-ekonomik bir kuruluşu üye olup olmadığının dolayısıyla örgütlenme sıklığının belirlenmesidir. Tablo 26'dan çıkarılan sonuca göre kooperatif ortaklarının %38.8'inin Ziraat Odalarına %31.9'unun ise başka bir kooperatife de (Tarım Satış- Tarım Kredi- Toprak-Su Kooperatifine v.b. gibi) ortak olduklarını göstermektedir. Bu da bize kooperatif ortaklarının % 70.9'unun diğer bir kooperatife veya Ziraat Odasına girdiklerini göstermesi açısından önemlidir.

Tablo :27 İrtakların Kooperatife Girme Nedenleri

Nedenler	Fikrim Yok	Ürünlerin Paz. Veya İhtiyaçların Ucuza Alınması	Herkes Ortak Olduğu İç.	Gelirini Artırmak İçin	Yurtdışına Gitmek İçin	TOPLAM
Koop.ler						
TEPEKÖY	- -	10 %62.5	2 %12.5	4 %25	- -	16 %100
B.ARASI	- -	41 %85.4	1 %2.1	4 %8.3	2 %4.2	48 %100
K.DERE	- -	5 %83.3	- -	1 %16.7	- -	6 %100
ÖZBEK	- -	6 %85.7	- -	1 %14.3	- -	7 %100
ULAMIŞ	- -	21 %75	2 %7.1	2 %7.1	3 %10.8	28 %100
ÇİLE	1 %8.3	6 %50.	- -	4 %33.4	1 %8.3	12 %100
YİĞİTLER	- -	- -	- -	- -	10 %100	10 %100
BOZDAĞ	- -	13 %44.8	6 %20.7	10 %34.5	- -	29 %100
MAHMUTLAR	1 %4	15 %60	3 %12	6 %24	- -	25 %100
ERGENLİ	- -	13 %61.9	1 %4.8	5 %23.8	2 %9.5	21 %100
İŞIKKENT	- -	9 %61.5	1 %7.7	3 %23.1	1 %7.7	13 %100
TOPLAM	2 %1	138 %64.2	16 %7.4	40 %18.6	19 %8.8	215 %100

Tablo 27'de gösterdiğimiz sorunun amacı ise ortakların kooperatife girme nedenlerinin ve böylece örgütlenme ihtiyacının belirlenmesidir. Kooperatif ortaklarının %64.2'si kooperatife giriş nedeni olarak ürünlerin pazarlanması veya ihtiyaçlarının ucuza alınması olarak gösterirken- % 18.6'sı gelirini arttırmak- %7.4'ü herkes ortak olduğu için %8.8'i yurt dışına gidebilmek için kooperatife girmiştir. %1'i ise bu konuda fikir belirtmemiştir. Bu da kooperatif ortaklarının kooperatiflere bazı ekonomik çıkarlar elde etmek için girdiklerini göstermektedir. Ama ortakların % 9.8'i nin kooperatife başkalarının etkisinde kalarak veya topluma uymak için gidiklerini belirtmeleri ilginçtir. Anket dolduran ortakların çoğunluğunun kooperatiflere giriş amaçlarının kooperatif anlayışla aynı paralelde olduğu görülmektedir.

Tablo :28 Ortakların Kooperatife Giriş Zamanı

Tarihleri														
	- 1965	1966-1970	1971-1975	1976-1980	1981-1985	1985	TOPLAM							
Koop.ler														
TEPEKÖY	-	-	-	-	9	%60	6	%49	-	-	-	15	%100	
B.ARASİ	-	-	-	25	%52.1	19	%39.6	4	%8.3	-	-	48	%100	
K.DERE	-	-	-	6	%100	-	-	-	-	-	-	6	%100	
ÖZBEK	-	-	2	%28.6	3	%42.8	7	%25	3	%14.4	1	%14.3	7	%100
ULAMIŞ	-	-	9	%32.2	6	%21.4	-	-	2	%10.7	3	%10.7	28	%100
ÇİLE	-	-	-	-	9	%75	-	-	-	%16.7	1	%8.3	12	%100
YIĞITLER	-	-	5	%50	5	%75	-	-	-	-	-	10	%100	
BOZDAĞ	-	-	-	-	%50	26	%89.6	3	%10.4	-	-	29	%100	
MAHMUTLAR	-	-	-	-	-	-	-	22	%88	3	%12	25	%100	
ERGENLİ	-	-	-	-	21	%100	-	-	-	-	-	21	%100	
IŞIKKENT	-	-	-	-	-	-	10	%76.9	3	%23.1	-	-	13	%100
TOPLAM	-	-	16	%7.5	75	%35	71	%33.3	44	%205	8	%3.7	214	%100

Kooperatif ortaklarına yönelttiğimiz ve kooperatife ortak oluş zamanına ilişkin sorumuzda da- ortakların büyük bir kısmının 1970-1980 yılları arasında (%68.3) kooperatife girdiklerini göstermektedir. 1980'den ve özellikle 1985'den sonra kooperatiflere giriş miktarının çok düştüğü yine toblodan gözükmektedir. Bu da bize kooperatif ortaklarının kooperatiflere olan ilgilerinin azaldığı- kooperatifin etkinliğinin ve verimliliğinin azaldığı- kooperatifin etkinliğinin ve verimliliğinin amaçlarını gerçekleştirebilecek boyutlara ulaşmaması sonucu kooperatiflere yeni ortak girmediğini göstermektedir. Burada gözlemlerimize dayanarak söyleyebileceğimiz bir nokta da kooperatif ortaklarının kooperatife dışarıdan yeni girebilecek kişilere karşı takındıkları olumsuz tutumdur. Özellikle 1975 yılından önce kooperatiflere giren ortaklar- kendilerinin kooperatife girerken o zamana göre çok büyük miktarlarda ve fedakarlıklarda (o zaman kooperatife girmek için kendilerinin- altınlarını- hayvanlarını sattıklarını...) bulduklarını belirterek kooperatife giriş için ortaklık paylarının şu anda çok düşük olduğunu belirtmekte ve dolayısıyla yeni girecek ortakların bu az miktardaki payla kooperatiften hak talep etmelerini istememektedirler.

Tablo :29 Ortakların Kooperatife Girmeden Önce Kooperatifin Anasözleşme Veya Amaçlarını Okuyup-Okumadıklarına İlişkin Sonuçlar

Sonuçlar	Okuyanlar		Okumayanlar		TOPLAM	
Kooperatifler						
TEPEKÖY	11	%73.3	4	%26.7	15	%100
B.ARASI	17	%35.4	31	%64.6	48	%100
K.DERE	3	%50	3	%50	6	%100
ÖZBEK	2	%28.6	5	%71.4	7	%100
ULAMIŞ	10	%35.7	18	%64.3	28	%100
ÇİLE	2	%16.7	10	%83.3	12	%100
YİĞİTLER	1	%10	9	%90	10	%100
BOZDAĞ	10	%34.5	19	%65.5	29	%100
MAHMUTLAR	10	%40	15	%60	25	%100
ERGENLİ	10	%47.6	11	%52.4	21	%100
İŞIKKENT	6	%46.7	7	%53.3	13	%100
TOPLAM	82	%38.3	132	%61.7	214	%100

Ankete giren ortakların %85.5'inin ilkökul veya daha üst düzeyde eğitim görmesine karşın- **yalnız %38.3'ü kooperatife girmeden önce anasözleşme veya konuyla ilgili resmi belgelerini okuduklarını belirtmiştir.** Bu durumda üreticilerin büyük çoğunluğunun başkalarının etkisiyle veya belli bir aşamadan veya uygulamadan sonra kendiliğinden ortak oldukları tahmin edilebilir. (Tablo 29)

Burada ortakların % 61-7'sinin kooperatifin anasözleşmesini veya amaçlarını okumasının nedeni- kooperatifin amaçlarını- faaliyetlerini öğrenmekten ziyade- kendi amaçlarına uygun olmasıdır. Şöyleki 1973'den önce kooperatife ortak olan bireylerin büyük çoğunluğu yurt dışına gitmek için kooperatife ortak olmuşlardır. Yoksa köy kalkınma kooperatiflerinin çok amaçlı faaliyetlerinden yararlanmak için ortak olmamışlardır. Bu amaçla kooperatife giren ortaklar- kooperatifin amaçlarını okuma ihtiyacını duymamışlardır.

Tablo :30 Ortakların Kooperatifin Özellikleri Hakkında Düşünceleri

Düşünceler	Ortakların Meydana Getirdikleri Bir Kendi									
	Fikrim Yok	Kendine Yardım Kuruluşu	Devlet Katkısı Olan Bir Kuruluş	Üretici Yararına Paz. Ve Üretim.ih tiyaçlarını Sağ- layan Bir Kuruluş	Diğer	TOP.				
TEPEKÖY	-	4 %26.7	2 %13.3	9 %60	-	15 %100				
B.ARASI	1 %2	5 %10.2	3 %6.1	40 %81.7	-	49 %100				
K.DERE	-	1 %16.7	-	5 %83.3	-	6 %100				
ÖZBEK	-	-	-	7 %100	-	7 %100				
ULAMIŞ	1 %3.6	3 %10.7	24 %85.7	-	-	28 %100				
ÇİLE	4 %33.3	3 %25	-	5 %41.7	-	12 %100				
YİĞİTLER	4 %40	1 %10	-	4 %40	1 %10	10 %100				
BOZDAÇ	1 %3.4	7 %24.2	20 %69	-	1 %3.4	29 %100				
MAHMUTLAR	3 %12	5 %20	-	17 %68	-	25 %100				
ERGENLİ	2 %9.5	5 %23.8	-	12 %57.2	2 %9.5	21 %100				
İŞİKKENT	-	2 %55.4	-	11 %84.6	-	13 %100				
TOPLAM	16 %7.4	36 %16.7	49 %22.8	110 %51.2	4 %1.9	215 %100				

Anketlerde sorulan dokuzuncu soru ile kooperatif ortaklarının- kooperatifin özellikleri açıklığa kavuşturulmak istenmiştir. Kooperatiflerin çalışma konularına göre verilen yanıtların önemli değişiklikler gösterdiği Tablo 30'dan anlaşılmaktadır. Şöyleki ortakların % 51-2'si kooperatifin özelliğini- üretici yararına pazarlama ve üretim ihtiyaçlarını sağlayan bir kuruluş olarak görürken- % 22-8'i kooperatifleri devlet katkısı olan bir kuruluş- % 16.7'si ise ortakların meydana getirdiği kendi kendine yardım kuruluşu olduğunu belirtmiştir. % 7-4'ü ise bu konuda herhangi bir fikir belirtmezken %1.9 ise diğer çok amaçlı bazı özellikler belirtmiştir.

Aynı soruda kooperatif ortaklarının % 16.7'sinin kooperatiflerin özelliğinin toplum kalkınması için kurulmuş örgüt olduklarını belirtmeleri bilinçlemenin tabana önemli ölçüde yansıdığını kanıtlamaktadır.

Tablo :31 Ortakların Kooperatifin Genel Kurul Toplantılarına Katılma Durumu

Katılma Durumu	Devamlı		Arasıra		Çok Nadir		Hiç Katılmama		TOPLAM	
Koop.ler										
TEPEKÖY	8	%53.3	5	%33.3	2	%13.4	-	-	15	%100
B.ARASI	17	%35.4	14	%29.2	9	%18.8	8	%16.6	48	%100
K.DERE	3	%50	1	%16.7	2	%33.3	-	-	6	%100
ÖZBEK	6	%85.7	-	-	1	%14.3	-	-	7	%100
ULAMIŞ	19	%67.9	5	%17.8	-	-	4	%14.3	28	%100
ÇİLE	6	%50	4	%33.4	1	%8.3	1	%8.3	12	%100
YİĞİTLER	6	%60	3	%30	1	%10	-	-	10	%100
BOZDAĞ	8	%27.6	15	%51.7	2	%16.9	4	%13.8	29	%100
MAHMUTLAR	12	%48	5	%20	3	%12	5	%20	25	%100
ERGENLİ	13	%61.9	5	%23.8	1	%4.8	2	%9.5	21	%100
İŞİKKENT	7	%53.8	3	%23.1	2	%15.4	1	%7.7	13	%100
TOPLAM	105	%49	60	%28.1	24	%11.2	25	%11.7	214	%100

Tablo 31'de gösterdiğimiz ve ankette yer alan onuncu soruda kooperatif ortaklarının kooperatifin çalışmalarına ilgi gösterip - göstermediğinin belirlenebilmesi amacıyla kooperatifin olağan ve olağanüstü Genel kurul toplantılarına katılıp katılmadığı sorulmuştur. Alınan yanıtlardan- ortakların % 49'u Genel Kurul toplantılarına devamlı olarak-% 28-1'i arasıra-% 11.2'si çok nadir ve % 11-7'si ise hiç katılmadıklarını belirtmiştir. (Tablo : 31). Ayrıca tabloyu incelediğimizde toplantılara katılma oranlarının işletmesi olan kooperatiflerde daha fazla olduğu- buna karşın faaliyetleri düşük ve yetersiz olan kooperatiflerde ise katılma oranının düşük olduğu görülmektedir.

Ortaklar- kooperatifin kendi amaçlarına hizmet etmediği veya yararlı olamadığı toplantılara katılmamaktadır. Çünkü kooperatiften beklediğini bulamamıştır. Bu da onun kooperatife olan inancını zedelemekte- kooperatifin faydasına inanmamasına yol açmaktadır. sonuç olarak ta kooperatif - ortak ilişkilerinin zayıflamasına neden olmaktadır.

Tablo :32 Ortakların Kooperatifin Genel Kurul Toplantılarına Katılma Nedenleri

Nedenleri	Yönetim İle		Zamanları		Haberleri		Diğer	TOPLAM		
	Anlaşamadıkları		Olmadığı İçin		Olmadığı İçin					
TEPEKÖY	-	-	6	%85.7	-	-	1	%14.3	7	%100
B.ARASI	6	%19.4	22	%75	-	-	3	%9.6	31	%100
K.DERE	-	-	3	%100	-	-	-	-	3	%100
ÖZBEK	-	-	-	-	1	%100	-	-	1	%100
ULAMIŞ	-	-	5	%55.5	1	%11.1	3	%33.4	9	%100
ÇİLE	-	-	3	%50	2	%33.3	1	%16.7	6	%100
YİĞİTLER	-	-	2	%50	1	%25	1	%25	4	%100
BOZDAĞ	1	%4.8	19	%90.4	-	-	1	%4.8	21	%100
MAHMUTLAR	-	-	10	%76.9	-	-	3	%23.1	13	%100
ERGENLİ	-	-	6	%75	-	-	2	%25	8	%100
İŞIKKENT	-	-	6	%100	-	-	-	-	6	%100
	7	%64	82	%75.3	5	%4.6	15	%13.7	109	%100

Onuncu soruya devamlı sorulan 11. soruda ise kooperatif ortaklarının- kooperatifin toplantılarına katılmama nedenleri sorulmuştur. Bu sorunun sonuçlarını gösteren Tablo 32'den de görülebileceği gibi ortakların % 75-3'ü kooperatifin toplantılarına katılmamış nedenini zamanlarının olmamasına bağlarken- %6.4'ü yönetim ile anlaşamamalarına- % 4.6'sı toplantılardan haberlerinin olmadığına bağlamış ve % 13.7'si ise diğer bazı nedenlerin üzerinde durmuştur.

Bu da ortakların kooperatifin çalışmalarına karşı olan ilgisizliklerini göstermektedir. Toplantılara katılmama nedenlerinden % 13.7'sini oluşturanlardan büyük bölümü yönetimdeki bireyler arasındaki çekişmelere girmek istemedikleri için toplantılara katılmadıklarını ifade etmektedir. Faal olmayan kooperatif ortakların büyük bölümü toplantılara zamanlarının olmadığı için giremediklerini belirtirlerken- çalışan kooperatiflerde ortaklar daha çok diğer nedenlerden ötürü toplantılara katılmamaktadır.

Tablo :33 Kooperatifin Ortaklarına Olan Hizmeti

Hizmet çeşidi	Ürünün yetiştirilmesinde		Ürünün işlenme sinde ve satışında		ihtiyaçların ucuz alınma		Yok	TOPLAM		
Koop.ler										
TEPEKÖY	1	%5.9	5	%29.4	11	%64.7	-	-	17	%100
B.ARASI	1	%1.6	28	%45.9	29	%47.6	3	%4.9	61	%100
K.DERE	-	-	-	-	4	%66.7	2	%33.3	6	%100
ÖZBEK	-	-	4	%57.1	2	%28.6	1	%14.3	7	%100
ULAMIŞ	1	%3.6	11	%39.3	5	%17.8	11	%39.3	28	%100
ÇİLE	-	-	1	%8.3	2	%16.7	9	%75	12	%100
YIĞITLER	-	-	-	-	-	-	10	%100	10	%100
BOZDAĞ	-	-	-	-	1	%3.4	28	%96.6	29	%100
MAHMUTLAR	-	-	11	%44	6	%24	8	%32	25	%100
ERGENLİ	-	-	11	%40.7	12	%44.4	4	%14.9	27	%100
İŞIKKENT	-	-	-	-	9	%69.2	4	%30.8	13	%100
TOPLAM	3	%1.3	71	%30.2	81	%34.5	80	%34	235	%100

Tablo 33'de gösterilen ve kooperatifin ortaklarına olan hizmetlerini sorduğumuz soruya verilen yanıtlarda ise ortakların- % 34'ü kooperatifin kendilerinin ihtiyaçlarını ucuz almada yardımcı olduğunu belirtmişti. Kooperatifin ürünlerinin işlenmesi ve satışında yardımcı olduğunu söyleyenlerin oranı ise % 30,2 'dir. Ortakların % 1-3 'ü ise kooperatifin ürünlerinin yetiştirilmesinde yardımcı olduğunu belirtmiştir. Toplam olarak ortakların % 66'sı şu veya bu şekilde kooperatiften faydalandıklarını belirtirlerken % 34'lük bir kısmı ise kooperatifin herhangi bir hizmetinden yararlanamadıklarını belirtmiştir. Bu oranın yüksek olmasının bir nedeni kooperatiflerin büyük çoğunluğunun faal olmaması yanında kooperatif çalışmalarıyla ortak çalışmalarının farklı alanlarda yoğunlaşmalarından kaynaklanmaktadır.

Tablo :34 Kooperatiflerin Köy İçindeki Sosyal Amaçlı Çalışmalarının Durumu

Durumu Koop.ler	Sosyal Amaçlı Çalışması Vardır		Sosyal Amaçlı Çalışması Yoktur		TOPLAM	
TEPEKÖY	-	-	15	%100	15	%100
B.ARASI	-	-	48	%100	48	%100
K.DERE	-	-	6	%100	6	%100
ÖZBEK	-	-	7	%100	7	%100
ULAMIŞ	1	%3.6	27	%96.4	28	%100
ÇİLE	-	-	12	%100	12	%100
YİĞİTLER	-	-	10	%100	10	%100
BOZDAĞ	-	-	29	%100	29	%100
MAHMUTLAR	-	-	25	%100	25	%100
ERGENLİ	-	-	21	%100	21	%100
İŞİKKENT	-	-	13	%100	13	%100
TOPLAM	1	%00.5	213	%99.5	214	%100

13. Soruda sorduğumuz ve kooperatifin köy içindeki herhangi bir sosyal amaçlı çalışmasının olup olmadığına ilişkin bilgilerinden kooperatiflerin %99.5'unun köy içinde herhangi bir sosyal amaçlı çalışmasının olmadığını tesbit ettik. Bu da kooperatiflerin daha önceki bölümlerde belirttiğimiz ve kırsal alana getirdiğini söylediğimiz boyutlarından yerleşimi düzenleme ve yan hizmetlerinin gelişmediğini vurgulamaktadır. Bunun en büyük nedenlerinden bir tanesi kooperatiflerin yeterli ve güçlü bir yapıya sahip olamamaları- mali sorunlarının çok büyük boyutlarda olmasıdır.

Anketin uygulandığı kooperatiflerden sadece Seferihisar-Ulamiş Köy Kalkınma Kooperatifi köylünün yararlanmasına sunduğu modern bir çeşme yaptırmıştır. Diğer kooperatiflerin herhangi bir sosyal amaçlı faaliyeti yoktur.

Tablo :35 Ortakların Kooperatifte Aktif Görev Alma Durumları

Durumları Koop.ler	Yönetim Kurulunda		Denetleme Kurulunda		Koop.işlet.de		Görev		TOP.	
	Görev Aldım		Görev Aldım		Bizzat Çalışım	Aldım				
TEPEKÖY	3	%20	-	-	2	%13.3	10	%66.7	15	%100
B.ARASI	9	%18.7	13	%27.1	1	%2.1	25	%52.1	48	%100
K.DERE	1	%16.7	1	%16.7	1	%16.6	3	%50	6	%100
ÖZBEK	3	%42.8	1	%14.3	1	%14.3	2	%28.6	7	%100
ULAMIŞ	6	%21.4	2	%7.1	-	-	20	%71.5	28	%100
ÇİLE	4	%33.3	1	%8.3	-	-	7	%58.4	12	%100
YİĞİTLER	3	%30	3	%30	-	-	4	%40	10	%100
BOZDAĞ	3	%10.3	10	%34.5	-	-	16	%55.2	29	%100
MAHMUTLAR	5	%20	5	%20	-	-	15	%60	25	%100
ERGENLİ	7	%33.3	5	%23.8	-	-	9	%42.9	21	%100
İŞİKKENT	2	%15.4	3	%23.1	-	-	8	%61.5	13	%100
TOPLAM	46	%21.5	44	%20.5	5	%2.3	119	%55.7	214	%100

Tablo 35'te gösterilen ve ondördüncü soruda kooperatif ortaklarına yönelttiğimiz- kooperatifte aktif görev alıp-almadıklarına ilişkin sorumuza yanıt verenlerin % 55,7'si görev almadıklarını belirtmiştir. Ortakların %20,5'i denetleme kurulunda %21-5'i yönetim kurulunda görev aldıklarını söylerlerken % 2,3'ü ise kooperatifin işletmesinde bizzat çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Fakat burada aynı soruya hem yönetim kurulunda hemde denetleme kurulunda çalıştıklarını belirten ortaklar da mevcuttur. Bu da göstermektedir ki yönetim kurulu ve denetleme kurulunda görev alan % 42 ortağın oranı aslında daha düşüktür. Buradan şu sonucu çıkartmamız herhalde yanlış olmayacaktır. kooperatif ortaklarından ancak % 30-40'ı yönetimde yer alırken diğer % 60-70 ortak kooperatifin organlarında görev almamakta ve yönetim belirli ellerde toplanmaktadır. Böylece köy kalkınma kooperatiflerinin özelliklerinden olan demokratik yönetim boyutu belirli yönlerden aksamakta- ortakların yönetimdeki etkinliği tam olarak sağlanamamaktadır.

Tablo :36 Ortakların Kooperatif Yönetiminde Görev Almama Nedenleri

Nedenleri	Zamanı Yok		Tecrübesi Yok		Faydasına İnanmıyor		Diğer		TOPLAM	
Kooperler										
TEPEKÖY	6	%60	4	%40	-	-	-	-	10	%100
B.ARASI	14	%56	7	%28	3	%12	1	%4	25	%100
K.DERE	1	%33.3	2	%66.7	-	-	-	-	3	%100
ÖZBEK	-	-	-	-	1	%50	1	%50	2	%100
ULAMIŞ	6	%30	7	%35	4	%20	3	%15	20	%100
ÇİLE	1	%14.3	3	%42.9	1	%14.3	2	%28.5	7	%100
YİĞİTLER	2	%50	1	%25	1	%25	-	-	4	%100
BOZDAĞ	7	%43.7	4	%25	2	%12.5	3	%18.8	16	%100
MAHMUTLAR	7	%46.7	4	%26.7	3	%20	1	%6.6	15	%100
ERGENLİ	3	%33.3	5	%55.5	-	-	1	%11.2	9	%100
İŞİKKENT	5	%62.5	1	%12.5	1	%12.5	1	%12.5	8	%100
TOPLAM	52	%43.7	38	%31.9	16	%13.4	13	%11	119	%100

Kooperatiflerde herhangi bir aktif görev almayan ortakların % 43,7'si bunu zamanlarının olmamasına bağlarken- %31,9'u tecrübesizliklerine- %13,4'ü kooperatifin faydasına inanmadıklarına- % 11'i ise diğer nedenlere bağlamışlardır. Onbeşinci sorudaki bu sorumuzun yanıtı da ortakların yaridan fazlesı şu veya bu nedenlerle Kooperatifte görev almamış ve pasif ortak durumunda kalmışlardır. kooperatif yönetiminde görev alan kişilerin genellikle uzun sürelerle (5-10 yıl) bu görevlerde kaldıkları tesbitlerimiz sonucu ortaya çıkmıştır. Bu da ortakların yönetiminde görev almalarını sınırlayan bir diğer nedendir.

Burada önemli olan noktalardan bir tanesi de ortakların % 13,4'ünün kooperatifin faaliyetlerine- faydasına inanmadıkları için katılmadıklarını belirtmeleridir. Bunun en büyük nedenlerinden birisi kooperatifin aktif olarak çalışmaması ve ortaklarına gerekli hizmetli sunamamasıdır. Kooperatiften beklediği hizmeti göremeyen ortaklar kooperatiften soğumakta ve kooperatifle ilişkilerini azaltmaktadırlar.

Tablo :37 Ortakların Kooperatifin Yönetimine İlişkin Düşünceleri

Düşünceler	Yönetimden		Yönetimden Memnun		TOPLAM	
	Memnunlar		Olmayanlar			
TEPEKÖY	14	%93.3	1	%6.7	15	%100
B.ARASI	26	%54.2	22	%45.8	48	%100
K.DERE	5	%83.3	1	%16.7	6	%100
ÖZBEK	4	%57.1	3	%42.9	7	%100
ULAMIŞ	24	%85.7	4	%14.3	28	%100
ÇİLE	4	%33.3	8	%66.7	12	%100
YIĞITLER	6	%55.2	4	%40	10	%100
BOZDAĞ	16	%60	13	%44.8	29	%100
MAHMÜTLAR	16	%64	9	%36	25	%100
ERGENLİ	15	%71.4	6	%28.6	21	%100
İŞIKKENT	9	%69.2	4	%30.8	13	%100
TOPLAM	139	%65	75	%35	214	%100

Onaltıncı soruya verilen yanıtlardan ortakların %65'inin mevcut yönetim ve denetleme kurularından memnun oldukları ortaya çıkmaktadır. (Tablo : 37) Memnun olmayan % 35 ortak ise yöneticilerin aktif olarak çalışmadıkları- kooperatifin yönetiminde görev almalarına karşın kooperatifle ilgilenmedikleri- kooperatifin geliştirilebilmesi için 3. kişiler ve devletle gerekli teması kuramadıkları gibi eleştiriler yöneltmişlerdir. Kooperatif yönetiminden memnun olmayanlar genellikle faal olmayan ve kooperatif işletmesinin etkili çalışmadığı kooperatiflerde daha fazla olurken- işletmesi olan ve tam kapasite ile çalışan kooperatiflerde bu daha azdır.

Tablodan da görülebileceği gibi ortakların kooperatifin yönetiminden en fazla memnun olanlardan % 93.3 ile Tepeköy önde gelmekte- % 85.7 ile Ulamiş izlemektedir. En az memnun olanlar ise Çile ile Bağarası köy kalkınma kooperatiflerine ortak üreticilerdir

Tablo :38 Ortakların Kooperatifin Hizmetlerine İlişkin Düşünceleri

Düşünceler	Hizmetlerinden		Hizmetlerinden		TOPLAM	
	Memnun Olanlar		Memnun Olmayanlar			
TEPEKÖY	13	%86.7	2	%13.3	15	%100
B.ARASI	25	%52.1	23	%47.9	48	%100
K.DERE	-	-	6	%100	6	%100
ÖZBEK	3	%42.9	4	%57.1	7	%100
ULAMIŞ	24	%85.7	4	%14.3	28	%100
ÇİLE	2	%16.7	10	%83.3	12	%100
YİĞİTLER	1	%10	9	%90	10	%100
BOZDAĞ	14	%48.3	15	%51.7	29	%100
MAHMUTLAR	14	%56	11	%44	25	%100
ERGENLİ	16	%76.2	5	%23.8	21	%100
İŞIKKENT	7	%53.8	6	%46.2	13	%100
TOPLAM	119	%55.6	95	%44.4	214	%100

Tablo 38'de görülen ve on yedinci soruda sorulan ortakların kooperatifin hizmetlerine ilişkin düşüncelerinde ortakların % 55.6'sı kooperatifin hizmetlerinden memnun olduklarını % 44.4'ü ise kooperatifin hizmetlerinden memnun olmadıklarını belirtmişlerdir.

Araştırma yapılan kooperatiflerde amaçlara ilişkin tüm eksikliklere rağmen- ortakların % 55.6'sı kooperatifin olumlu çalışmalar yaptığı ve bu nedenle de bu durumun başarılı sayılabileceği inancındadırlar. Fakat bizim anket sonuçlarından ayrı olarak ortakların kooperatifin hizmetlerinden memnun olmadıkları fakat eldeki bu imkânsızlıklara ve zorluklara karşın yapılabileceğinin ancak bu kadar olabileceği düşünceyle memnun olduklarını belirtmeleri- bizim ortaklarla yaptığımız konuşmalardan çıkartabileceğimiz bir sonuçtur.

Tablo :39 Ortakların Kooperatifin Eğilmesini İstedikleri Konular

Konular	İhtiyaçların Sağlanması Daha Fazla		Üretime Daha Çok Önem Ver.		Pazarlamaya Daha Çok Önem Vermeli		Fikrim Yok		Diğer		TOPLAM
Kooperatifler											
TEPEKÖY	5	%26.3	4	%21	9	%47.4	1	%5.3	-	-	19 %100
B.ARASI	19	%35.8	11	%20.8	23	%43.4	-	-	-	-	53 %100
K.DERE	5	%71.4	1	%14.3	.1	%14.3	-	-	-	-	7 %100
ÖZBEK	3	%33.3	3	%33.3	3	%33.4	-	-	-	-	9 %100
ULAMIŞ	6	%21.4	6	%21.4	15	%53.6	1	%3.6	-	-	28 %100
ÇİLE	3	%25	2	%16.7	3	%25	4	%33.3	-	-	12 %100
YIĞITLER	1	%10	3	%30	4	%40	2	%20	-	-	10 %100
BOZDAĞ	11	%35.5	1	%3.2	17	%54.8	2	%6.5	-	-	31 %100
MAHMUTLAR	9	%36	-	-	16	%64	-	-	-	-	25 %100
ERGENLİ	4	%19	4	%19	11	%52.4	2	%9.6	-	-	21 %100
İŞIKKENT	1	%7.7	2	%15.4	9	%69.2	1	%7.7	-	-	13 %100
TOPLAM %100	67	%29.4	37	%16.2	111	%48.7	13	%5.7	-	-	228

Onsekizinci soruda ortaklara kooperatiflerin hangi konulara daha çok eğilmelerini istedikleri sorulmuştur. Bu sorunun amacı ortakların kooperatifle yakından ilgilenip kendilerine daha fazla hizmet verebilmesi için eğilmesi gereken konulara ilişkin görüşlerinin alınmasıdır. Ankete verilen yanıtlardan ortakların %48.7'si kooperatiflerinin daha etkin bir şekilde pazarlamaya önem vermesi gerektiğini belirtirken- %29,4'ü ihtiyaçlarının sağlanmasına daha çok eğilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ortakların % 16.2'si aynı şekilde üretime daha fazla eğilinmesi gerektiğini belirtirken %5,7'si ise bu konuda fikir belirtmemiştir. Burada ortakların kooperatifin eğilmesini istediği konu kooperatiflerin ve köyün faaliyet konularına göre farklılıklar gösterdiğini belirtmeliyiz.

Üretici ortaklardan 14 tanesi ise çok amaçlı olarak kooperatiflerin birden fazla konuya eğilmesi gerektiğini ortaya koymuşlardır. Anket sonuçlarına göre kooperatif ortaklarının yaklaşık % 50'si elde ettiği ürünün en iyi şekilde değerlendirilmesini istemektedir. Zira ortaklar- girdi fiyatlarındaki sürekli artışlara karşın kendi ürettikleri ürünlerin fiyatlarının çok düşük satılabildiği veya hiç satılamadığından yakınmaktadır.

Tablo :40 Ortakların Kooperatifin Sahipleri Hakkındaki Düşünceleri

Düşünceler	Fikrim Yok		Yönetimde		Kooperatifin		Köy Halkı	Diğer	TOPLAM		
			Bulunanlar	Ortakları							
TEPEKÖY	-	-	3 %20	-	-	12	%80	-	-	15	%100
B.ARASI	-	-	8 %16.7	33	%68.8	7	%14.5	-	-	48	%100
K.DERE	-	-	2 %33.3	4	%66.7	-	-	-	-	6	%100
ÖZBEK	-	-	1 %14.3	6	%85.7	-	-	-	-	7	%100
ULAMIŞ	-	-	1 %3.6	27	%96.4	-	-	-	-	28	%100
ÇİLE	2	%16.7	3 %25	7	%58.3	-	-	-	-	12	%100
YİĞİTLER	-	-	-	9	%90	1	%10	-	-	10	%100
BOZDAĞ	3	%10.3	2 %6.9	18	%62.1	6	%20.7	-	-	29	%100
MAHMUTLAR	-	-	-	20	%80	5	%20	-	-	2	%100
ERGENLİ	1	%4.8	-	16	%76.2	3	%14.2	1	%4.8	21	%100
İŞIKKENT	-	-	-	13	%100	-	-	-	-	13	%100
TOPLAM	6	%2.8	20 %9.3	253	%71.5	34	%15.9	1	%00.5	214	%100

Ondokuzuncu soruda ise kooperatif ortaklarının kooperatife sahip çıkıp çıkmadıklarını saptamak amacıyla kooperatifin sahibinin kim olduğunu sorduk. Tablo 40'da da görülebileceği gibi ortakların % 71,5'i kooperatifin ortaklara ait olduğunu belirtirken geriye kalanların büyük çoğunluğu da köy halkı ile kooperatif ortaklığı kavramlarını karıştırdıkları saptanmıştır. Şöyleki ortakların % 15,9'u kooperatifin sahiplerinin köy halkı olduğunu, % 9,3,'ü ise yönetimde bulunanlar olduğunu belirtmiştir. Ortakların % 2,8'i ise bu konuda fikir beyan etmemiştir.

Kooperatifin ortaklarına ait olduğunu belirtenlerin oranının % 71,5 gibi büyük bir rakama ulaşması- ortakların bu konuda bilinçlendiklerini göstermesi açısından sevindiricidir. Kooperatifin sahibinin yönetimde bulunanlar olduğunu söyleyen % 9,3 ortak ise daha çok işlemeyen ve faaliyetleri yetersiz olan kooperatiflere üyedirler. Ortaklardan fikir beyan etmeyen % 2,8'inin ise eğitim düzeyi düşük bireylere ait olduğu görülmektedir.

Tablo :41 Ortakların Kooperatifin Hizmetlerinden En Çok Yararlanana İlişkin Görüşleri

Yararlananlar Koop.ler	Yöneticiler		Ortaklar		Çalışan İşçiler		Fikrim Yok		Diğer		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
TEPEKÖY	3	%20	11	%73.3	1	%6.7	-	-	-	-	15	%100
B.ARASI	11	%22.9	22	%45.8	9	%18.7	6	%12.6	-	-	48	%100
K.DERE	1	%16.7	4	%66.7	-	-	1	%16.7	-	-	6	%100
ÖZBEK	2	%28.6	3	%42.8	2	%28.6	-	-	-	-	7	%100
ULAMIŞ	5	%17.9	14	%50	7	%25	2	%7.1	-	-	28	%100
ÇİLE	4	%33.3	2	%16.7	-	-	3	%25	3	%25	12	%100
YİĞİTLER	1	%10	4	%40	1	%10	1	%10	3	%30	10	%100
BOZDAĞ	7	%24.1	12	%41.4	3	%10.3	2	%6.9	5	%17.3	29	%100
MAHMUTLAR	3	%12	18	%72	-	-	1	%4.7	3	%12	25	%100
ERGENLİ	3	%14.3	11	%52.4	6	%28.6	1	%4.7	-	-	21	%100
İŞIKKENT	4	%30.8	5	%38.5	1	%7.7	2	%15.3	1	%7.7	13	%100
TOPLAM	44	%20.5	106	%49.5	30	%14	19	%8.9	15	%7	214	%100

Ortakların kooperatif hizmetlerinden en çok yararlananlara ilişkin görüşlerini sorduğumuz yirminci sorunun yanıtları Tablo 41'de görülmektedir. buna göre ortakların % 49,5'i en çok yararlanan ortaklar olduğunu söylerken- % 14'ü çalışan işçiler- %20,5'i yöneticiler şeklinde yanıtlamışlardır. Ortakların % 7'si değişik görüşler öne sürerlerken- % 8,9'u ise fikir beyan etmemişlerdir. İlginç olan ankete katılan ortakların yaklaşık % 20,5'i kooperatif hizmetlerinden en çok yöneticilerin yararlandıklarını belirtmeleridir. Ortakların verdiği yanıtlarda kooperatif hizmetlerinden yararlananların % 50'sinden fazlasının ortaklar dışındaki kişilere sağlanması düşündürücüdür.

Kooperatif hizmetlerinden en çok yararlananların işçiler olduğunu söyleyen (%14) ortaklar- işletmesi olan kooperatife üye olanlardır. Anketin uygulandığı kooperatifler içinde- kooperatif hizmetlerinden en çok yararlananların yöneticiler olduğunu belirten ortakların büyük çoğunluğunun Menemen-Çile ve İzmir-İşıkkent kooperatiflerine üye oldukları görülmektedir

Tablo :42 Devletin Kooperatifin Çalışmalarına İlgili Gösterip-Göstermediğine İlişkin Ortakların Düşünceleri

Düşünceler	Fikrim Yok		Evet İlgili		Hayır İlgili		TOPLAM	
			Gösteriyor		Göstermiyor			
Kooperatifler								
TEPEKÖY	5	%33.3	7	%46.7	3	%20	15	%100
B.ARASI	7	%14.6	17	%35.4	24	%50	48	%100
K.DERE	-	-	-	-	6	%100	6	%100
ÖZBEK	-	-	5	%71	2	%28	7	%100
ULAMIŞ	4	%14.3	4	%14.3	20	%71.4	28	%100
ÇİLE	2	%16.7	4	%33.3	6	%50	12	%100
YİĞİTLER	-	-	5	%50	5	%50	10	%100
BOZDAĞ	5	%17.2	13	%44.8	11	%38	29	%100
MAHMUTLAR	3	%12	6	%24	16	%64	25	%100
ERGENLİ	-	-	13	%61.9	8	%38.1	21	%100
IŞIKKENT	1	%7.7	3	%23.1	9	%69.2	13	%100
TOPLAM	27	%12.6	77	%36	110	%51.4	214	%100

Tablo 42'de ise anketi yaptığımız kooperatif ortaklarına- devletin kooperatifin çalışmalarına ilgili gösterip göstermediğine ilişkin görüşleri sorulmuştur. Bunun ile Devlet-kooperatif ilişkilerinin saptanması amaçlanmıştır.

Verilen yanıtlarda ortakların % 51,4'ü devletin kooperatiflere gereken ilgiyi göstermediğini belirtmiştir. Buna karşılık ortakların % 12,6'sı bu konuda fikir beyan etmez iken- % 36'sı devletin kooperatiflere gereken ilgiyi gösterdiğini öne sürmüşlerdir. Bu sorunun yanıtlarında kooperatiflerin işletmesinin faal olarak çalışıp çalışmadığı veya kooperatifin aktif olmadığı durumlara göre şekillendiği görülmüştür. Verimli ve etkin olarak çalışmayan kooperatiflerin büyük çoğunluğu devletin gereken ilgiyi göstermediğini ileri sürerlerken- çalışan kooperatiflerin geneli devlet ilgisinden memnundurlar. Burada önemli olan bir nokta da ortakların % 12,6'sına yakın bir kısmının bu konuda fikir belirtmemeleridir. Bu da ortakların kooperatifin çalışmalarına gereken ilgiyi göstermedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Tablo :43 Kooperatifin Gelişmesi İçin Devlete Düşen Görevlere İlişkin Ortakların Görüşleri

Görüşler	Mali Yardım		Eğitim Ve Denetim Önem Vermeli		Üretim İhtiyaçlarını Sağlamalı		Fikrim Yok	Diğer	TOPLAM			
	Vermeli											
TEPEKÖY	10	%47.6	5	%23.8	5	%23.8	-	-	1	%4.8	21	%100
B.ARASI	37	%77.2	3	%6.2	4	%8.3	4	%8.3	-	-	48	%100
K.DERE	6	%100	-	-	-	-	-	-	-	-	6	%100
ÖZBEK	4	%57.1	2	%28.6	1	%14.3	-	-	-	-	7	%100
ULAMIŞ	21	%75	-	-	1	%3.6	5	%17.8	1	%3.6	28	%100
ÇİLE	7	%58.3	-	-	-	-	5	%41.7	-	-	12	%100
YİĞİTLER	8	%80	-	-	1	%10	1	%10	-	-	10	%100
BOZDAĞ	21	%72.4	2	%6.9	-	-	5	%17.2	1	%3.5	29	%100
MAHMUTLAR	22	%88	-	-	-	-	3	%12	-	-	25	%100
ERGENLİ	19	%90.5	-	-	-	-	1	%4.8	1	%4.7	21	%100
İŞIKKENT	11	%84.6	-	-	-	-	2	%15.4	-	-	13	%100
TOPLAM	166	%75.4	12	%5.5	12	%5.5	26	%11.8	4	%1.8	220	%100

Anketin yirmiikinci sorusunda ise anketin uygulandığı kooperatif ortaklarına, kooperatiflerin gelişebilmesi için devletin yapması gereken görevlerine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Yanıtlar Tablo 43'den de görülebileceği gibi devletin kooperatiflere mali yardım etmesi gerektiği konusunda toplanmaktadır. (%75,4). Geriye kalan ortakların % 5,5'i eğitime ve denetime önem vermesi gerektiğini belirtirken, % 5,5'i de üretim ihtiyaçlarının sağlanmasına yardım etmesi gerektiğini belirtmiştir. Yine burada da ortakların % 11,8'i bu konuda herhangi bir fikir beyan edememiş, % 1,8'i ise daha değişik fikirler öne sürmüşlerdir. Devletin kooperatiflere mali yardım yapması konusunda oranın bu kadar yüksek olmasının nedeni, kooperatiflerin sermaye noksanlığından ya atıl çalışmaları veya işletme dışı kalmalarıdır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye gibi çok dağınık bir yerleşim alanına sahip olan ülkelerde, kırsal alanlarda üretim düzenini sağlamak, köy ve köyler arası organizasyonu kurmak ve geliştirmek için tarımsal amaçlı kooperatiflerden yararlanma düşüncesi giderek önem kazanmaktadır. Bu nedenle Anayasa'da kooperatifçiliğin gelişmesini özendirerek önlemlerin alınması, devlete bir görev olarak verilmekte, ayrıca kalkınma planlarında kooperatifleşme, tarımda kırsal alanda gelişmenin temel amaçlarından birisi olarak görülmektedir. bununla beraber kooperatiflerin ülkemizde arzulanan düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir.

Kooperatiflerin beklenen etkinliğe ulaşamamasında devletin, kooperatiflerin kredilendirme, projelendirme, denetleme, eğitim gibi yol gösterici ve destekleyici yatırımlarını gereğince yerine getirememesi de rol oynamıştır.

Bu bilgilerin ışığında acaba kooperatifler hangi amaçla kurulmuşlardır? Ortaklarının kooperatife girme nedenleri nelerdir. Ve Kooperatif, ortaklarının beklentilerine ne kadar cevap verebiliyor? Kooperatiflerin etkin bir şekilde faaliyette bulunmasını sağlayıcı mekanizmaların (devlet gibi rolünün ne olduğu konusunda var olan sorularımıza cevap bulabilmek amacı ile İzmir ilinde örneklememizi oluşturan 11 köy kalkınma kooperatifinde yapılan anket çalışmasından elde edilen sonuçlarda toplu bir şekilde ortaya çıkan sorunlar ve sorunlara ilişkin çözüm önerilerimizi şöyle sıralayabiliriz.

Araştırma sonuçları bize köy kalkınma kooperatiflerinin kırsal alandaki yapısal değişimde oynayabileceği olumlu rolleri yeterince oynamadığını göstermektedir. Kooperatife ortak üreticilerin büyük bölümünün orta yaşın üzerindeki bireylerden oluşması, eğitim durumlarının sınırlı olması kooperatiflerin gelişmesini olumsuz yönde etkilemekte, kooperatiflerin çalışmalarına aktif katılım sağlanamamaktadır. Kooperatif-ortak ilişkileri yeterince gelişmemiştir. Ortaklar kooperatiflerin olağan ve olağanüstü genel kurul toplantılarına çeşitli nedenlerle katılmamakta, ürünlerini kooperatif dışında değerlendirmekte ve kooperatifin yönetiminde görev almaktan kaçınmaktadırlar.

Ortakların kooperatifçilik hakkındaki bilgilerinin yetersiz oluşu, onları kooperatiflerden değişik beklentiler içinde olmaya itmiş ve beklendiklerini de bulamayınca kooperatiften uzaklaşmışlardır. Ankete katılan kooperatiflerde saptanılan en önemli sorunlar olarak;

- Sermaye yetersizliği,
- Eğitim seviyesinin düşüklüğü,
- Ortakların kooperatife ve kooperatifin faaliyetlerine karşı olan aşırı ilgisizliği,
- Yönetim sorunu,
- Kooperatif - Ortak - Yönetici ilişkilerinin zayıflığı sayılabilir

İldeki 176 faal (genel kurul toplantılarını kanunda gösterilen sürelerde yapan) kooperatiften büyük bir bölümünün etkin çalışmadığı, çalışanların ise sermaye yetersizliği, yönetici problemi, pazar sorunu gibi

sorunlarla karşılaştığı gözlemlenmiştir. İşletmesi olup da aktif olarak çalışan kooperatiflerin, pazarlama ve tedarik sorununun çözümlenmesinde İzmir Köy-Koop. Birliğinin önemli etkisinin olduğu ilgililerce belirtilmiştir.

Öte yandan araştırma; İzmir'de devlet yardımıyla projelerini gerçekleştiren kooperatifler dışında, köy kalkınma kooperatiflerinin amaçlarına büyük ölçüde ulaşamadığını ve başarılarının genellikle belirli hizmetleri yerine getirme koşuluna bağlı kaldığını, ancak yukarıda saymaya çalıştığımız temel sorunlarını çözümlenememesi nedeniyle uygulamada etkinlik kazanamadığını kanıtlamaktadır.

İzmir'deki köy kalkınma kooperatiflerinin gelişimini sağlamak ve tabana dayalı güç oluşumunu gerçekleştirebilmek için özetle şu önlemler alınabilir.

Şimdiye kadar birbirine yakın yerlerde kurulmuş ancak çeşitli nedenlerle amaçlarını gerçekleştirememiş kooperatiflerin birleştirilmeleri sağlanabilir. Yeni kurulacak kooperatiflerin de daha geniş bir alana hizmet götürmesi için önlemler alınabilir, finansal yönden daha güçlü örgütler oluşturulabilir.

Kooperatiflerin birleşme ve genişlemesi sonucu örgütsel demokrasi yok olmamakta, aksine güçlendirilen kooperatifler ortaklarının amaçlarını doğrultusunda daha verimli çalışmalar yapabilmektedir. Bu durum ise araştırma sonuçlarında da ortaya çıkan ortakların kooperatife karşı olan ilgisizliğini ortadan kaldırmakta ve onların kooperatifin yönetiminde görev almalarını sağlayacaktır.

Üretimde maliyet düşüşünün sağlanabilmesi, yine büyük ölçüde işletme ölçeğinin genişletilmesine, üretim faktörlerinin etkin kullanılmasına bağlı kalmaktadır. Bu nedenle kooperatif ortakları arasında toprakların birleşimine, araç-gereçlerin ortaklaşa kullanımına (ortak makina parkları), üretim plânlamasına özen gösterilmelidir.

Bu türde bir deneyim İzmir'de kurulan Köy-Koop bölge birliği tarafından gerçekleştirilmiştir. birlik, ortağı 123 kooperatifin ürünlerinin pazarlanması yanında onlara girdi temini, denetim ve üretim kontrolü, proje geliştirilmesi gibi konularda da yardımcı olmaktadır. Ancak bu tür faaliyetlerin yaygınlaştırılıp geliştirilebilmesi için mevcut faaliyetlerin başarılarının sürekli olmasının yanında devlet kuruluşlarının da ilgi göstermesi ve desteklenmesi gerekir.

1992 AVRUPA TEK PAZARI ÖNCESİNDE FEDERAL ALMANYA'DA ÇALIŞAN TÜRK İŞÇİLERİNİN DURUMU

Yrd.Doç.Dr. Kadir ARICI (*)

Giriş

Avrupa Topluluğu 1992 yılında nihayet hedeflerinden birisini "Avrupa Tekpazarını" gerçekleştirmiş olacaktır. Bu olay Avrupa insanının gerçekleştirmeyi tasavvur ettiği hayellerinden birisi olarak (1) Avrupalılar bakımından büyük bir değer taşıdığı kadar, Türkiye ile Avrupa Topluluğu ve bütün Avrupa Topluluğu üyesi ülkeler arasında ilişkileri de derinden etkileyebilecek nitelikte bir olaydır.

Avrupa tek pazarının Türkiye bakımından etkileri çok yönlü olarak ortaya çıkabilecektir. Bizim bu çalışmamızda üzerinde durmak istediğimiz husus, sözünü ettiğimiz tek pazar olayının Avrupa Topluluğuna üye ülkelerde 1960'lı yıllardan bu yana çalışmakta ve yaşamakta bulunan Türkler ve Türk işçileri üzerindeki etkileridir.

İktisadi, ticari ve sosyal münasebetler bakımından üye ülkeler arasındaki sınırların kalkacağı, emek, sermaye ve serbest çalışanlar bakımından serbest dolaşımın başlayacağı, gümrüklerin kalkması ile serbest ticaretin fiilen gerçekleşeceği bir dönemin adı olan tek pazar hadisesi 1992 nin sonunda gerçekleşecektir.

Bu olay, Avrupa da yaşayan Türk işçilerini büyük ölçüde etkileyecektir. Hatta bu olaydan en fazla etkilenen yabancıların Türkler olacağına inanıyoruz.

Çalışmamızda tek pazarın Avrupa'da yaşayan bütün Türk işçileri üzerindeki etkileri satır başlıkları ile ifade edilecek ancak meselenin Federal Almanya yönüne daha bir ağırlık verilecektir. 1988-1989 öğretim yılında Federal Almanya'da bir üniversitede bir yıl misafir araştırmacı öğretim üyesi sıfatı ile kalmış olmamız, bu arada yapılan Avrupa Parlamentosu üyelерinin seçimini ve seçim kampanyasını izleme imkanını da bulmamız bizi konuyu bu yönü ile değerlendirmeye sevk etmiş-

(*) Gazi Üniversitesi, İkt. ve İd. Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

(1) BIRK, Rolf, "Die Realisierung der europäischen Binnenmarktes 1992 und ihre Auswirkungen auf das Arbeitsrecht, Neu Zeitschrift für Arbeits- und Sozialrecht, Heft 9, 1989 s.329-334), s.328)

tir.

1. FEDERAL ALMANYA'DA ÇALIŞAN TÜRK İŞÇİLERİNİN TEK PAZAR ÖNCESİ DURUMU VE MESELELERİ

Tek pazar olayı bütün Avrupayı etkileyecek bir olaydır. Bu etkinin dozağı ile bugün Avrupa'da yaşayan ve çalışan işçilerimizin mevcut problemleri arasında bir münasebetin olmayacağı iddia edilemeyecek kadar açık bir gerçektir. Bu sebeple öncelikle istikbâl için bir projeksiyon yapabilmek için bugünü iyi tanımak icap eder.

Türkler, işçisi ile işvereni ile günümüzde F.Almanya'da yaşayan en büyük yabancı gurubunu oluşturmaktadırlar.(2) O kadar ki vatandaş nezdinde Türk eşittir yabancı (ausländer) demek durumu ortaya çıkmıştır. Bu sebeplede F.Almanya'da yabancılar meselesi bir yönü ile ve büyük ölçüde Türk Meselesi halindedir. Konuya da bu anlayışı irdelemekle başlamak gerekmektedir.

1. Federal Almanya'da Türk İşçilere Karşı Toplumun Tavırı

Türk-Alman münasebetlerinin tarihini yaklaşık iki asırdan fazla süren bir geçmişe götürmek mümkündür. Ancak bu münasebetler daha ziyade ya savaştan ya da diplomatik ilişkilerden kaynaklanmıştır. İki devletin Birinci Dünya savaşında müttefik olması ilişkilerin daha da gelişmesine sebep olmuştur. Ancak bu münasebetlerde daha çok devlet adamları, asker ve diplomatik çevreler ağırlık kazanmış ve bu seviyede kalmıştır.

İşçi ve işveren ilişkileri bakımından Türk Alman münasebetlerinin tarihi üzerine yapılmış araştırmalara rastlamadığımız için bu konuda tarihi gelişmeyi bütünüyle tesbit mümkün olamamaktadır. Ancak Bağdat demiryolu inşaatının Almanlar tarafından yapıldığı bilinmektedir. Bu itibarla işçi işveren münasebetleri bakımından en azından tarihi gelişimin bu döneme kadar götürülmesi mümkündür. (3)

Her iki Dünya savaşının da tarafı olan ve bu savaşlarda binlerce insanını kaybetmesine rağmen kalkınma hamlelerinden geri kalmayan Almanya İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlattığı kalkınma hamlesinde büyük bir işgücü açığı ile karşılaşmıştır. İnsangücü açığı o dönemde yaşanan Amerikaya göç olgusu ile daha da büyümüştü(4)

(2) JUST, Wolf-Dieter, "Einwanderungsgeschichte und Ausländer politik in den Hauptaufnahmelandern der EG-ein Überblick", (s.61-81), s.65 içinde JUST, Wolf-Dieter-GROTH, Annette (Hrgb):Wanderarbeiter in der EG, Band I: Vergleichende Analysen und Zusammenfassung, Grünewald, Kaiser, München 1985

(3) Bu dönemde yabancı sermaye, özellikle Alman Sermayesinin ülkede grev eyasağı getiren bir kararın (Tatil-i Eşgal Kararını- 25 eylül 1324 (1908)) kabulüne siyasi iktidarı zorlayabilecek güce ulaştığı ileri sürülmektedir. Bkz. LEFRANC, Georges - SÜLKER, Kemal: Dünya'da ve Bizde Sendikacılık, Varlık Yayınları, İstanbul 1966, s.142.

(4) LEWIN, K., "The Free Movement of Workers", Common Market Law review, Vol. 11,1964-1965, s. 300-324), s. 301

Yabancı işçilerin organize bir şekilde işe alınmaları 1950'li yılların ikinci yarısına tesadüf etmektedir.(5)

Başlangıçta Avrupalı ülkelerden getirilen işçilerle kapatılmaya çalışılan işgücü açığı, daha sonra Türkiye'den işçi alımlarıyla kapatılmaya çalışılmıştır. Bu konuda ilk defa 1955 yılında İtalya ile anlaşma yapan F.Hükümet daha sonra benzer işgücü göçünü düzenleyen anlaşmaları 1960 yılında Yunanistan ve İspanya 1961 yılında Türkiye 1964 yılında Portekiz 1968 yılında Fas ve Tunus ve 1968 yılında Yugoslavya ile yapmıştır (6)

1960'lı yılların başı itibariyle Türkiye genç bir nüfus bünyesine sahip, bol işgücü bulunan bir Ülkedir. Bu işgücünün çoğunluğu ise kalifiye olmayan kişilerden ibarettir. Yıkıntıları temizlemek zorunda olan, madenleri işletmek isteyen bir Almanya'nın da aradığı işgücü daha ziyade kalifiye olmayan bir işgücüdür.

İşte Türk işçileri bu şekilde F.Almanya iş piyasasına bir ihtiyaca cevap olmak üzere ve davetle girerler. Yerli ve yabancı araştırmacıların üzerinde görüş birliğine vardıkları bir başka husus ise işgücü ihracının ilk onlu yılları içerisinde Türk hükümetlerinin pasif kaldığı, olayda aktif bir rol üstlenmediğidir(7).

F. Almanya'da bugün emekli olmuş veya emekliliği yaklaşmış yada malüliyet aylığı ile yaşayan yaşlı işçilerimizle yaptığımız görüşmeler de de bu husus daima dile getirilmektedir(8).

Kimi kez insan onuru ile bağdaşmayacak seçim usulteri kullanılarak seçilip götürülen ilk işçilerimiz aslında sade vatandaş düzeyinde Türk ve Alman insanının ilk defa yüz yüze gelmesine ve birbirlerini tanımalarına imkan hazırlamıştır. F.Almanya'ya ilk onlu yıllarda gönderilen işçilerimiz çoğunlukla Anadolunun geri kalmış köylük kesimlerinden geliyorlardı(9).

Bu kitlenin, hemen hemen tamamı, ilk defa bir yabancı ülke ve bir yabancı kültürle tanışıyorlardı. F.Alman insanının da o günün şartları içerisinde, bu insanları çok iyi bir şekilde karşıladıkları bilinmektedir.

Ancak, zaman içerisinde F.Almanya'nın nüfus bünyesindeki değişme ve iyileşme ve 1970 li yıllarda görülen Petrol krizi ve buna bağlı iktisadi

---

(5) JUST , Wolf-Dieter: a.g.m. , s.62

(6) UST,Wolf-Dieter: a.g.m. s.62

(7) SAYIRI, Sabri : "Migration policies of Sendings Countries: Perspectives on the Turkish Experiences, The Annals of American Academy, Vol, 485, May 1986, p. 87-97), s.91; HEISLER, Barbara Schimitter: "Immigrant Settlement and the Structure of Emergent Immigrant Communities in Western Europa". The Annals of American Academy, Vol 485, May 1986, p (76-86), p.85

(8) Günümüzde yaşadığımız pek çok olumsuz gelişme ve problemlerin başlangıcında bu tavırın payı bulunduğunu düşünmekteyiz.

(9) SAYIRI, Sabri : a.g.m. s. 89.

sonuçlar ve kalkınmada varılan aşama, Alman insanının yabancı işçilere karşı olan tavrını da etkilemiştir.

Yabancı işçilere karşı duyulan olumsuz tavrın ortaya çıkmasında etkili olan faktörler birisi diğeri ile ilişkili olmak üzere muhtelif şekilde sayılabilmektedir.

Bu olumsuz tavrın arkasında bir takım milliyetçi tavır ve duyguların yattığı da bilinmektedir. Nüfusun artırılması için sağlanan onca desteğe rağmen, henüz ihtiyacını kendi kaynaklarından karşılayamayan toplumda, refah seviyesindeki artış ve yabancı işçilerin varlığı (10) sebebiyle ayrıca kendi gençlerine her işi kabul ettirememesi problemi ortaya çıkmış bulunmaktadır(11).

Bir taraftan ülkede gittikçe artan yabancı işçi sayısı (12), diğer taraftan ise bir türlü kendi işgücü ile ihtiyacı karşılayamamanın sıkıntısı ve kendi gençlerinin her işi kabule yanaşmaması sonucu ileride de yabancı işçiye muhtaç olma durumunun doğması açmazı, F.Almanya'da yabancılara karşı duyguların şuur altındaki salkini oluşturmaktadır.

Yabancı işçiler, ülkedeki geniş hürriyet ortamından faydalanarak kendi milli kimliklerini korumaya çalışmaktadırlar. Bu durum, toplumdaki uyumluluğu olumsuz şekilde etkilemekte, üstelik yabancı karşıtı görüşlere destek sağlamaktadır(13.)

Türk işçileri için başlangıçta F.Almanya da; bir kaç kuruş paranın kazanılarak vatanda çoluk çocuğa daha iyi bir yaşama seviyesi kazandırılmak üzere gidilen ülkelerden birisidir. Ancak , Türkiye ile F.Almanya arasındaki refah seviyeleri arasında ki farkın gün geçtikçe artması, zaman içerisinde ikinci ve üçüncü kuşaklardaki ülkeye dönmeme ve orada yerleşmeye doğru bir tavrın gelişmesi çoğu kez birinci nesil de dahi fikir değişikliklerine sebep olagelmıştır. Bu sebeplerle, yurda dönme kararları sürekli olarak ertelenmiş, bu karardan vaz geçilmiş ve "Türkiye Vatanım, F.Almanya İstikbâlim" sözünü çağrıştıracak bir durum ortaya çıkmıştır.

Milli kültür değerlerinin farklı kaynaklardan beslenmesi yüzünden diğer yabancılara göre dikkatleri ve de şimşekleri daha fazla çekmeye başlayan Türk işçileri iki türlü tavır sergilemektedir. Bir kısmı, özellikle

(10) Alman insanı yabancıya karşı olmakla birlikte ona o kadar alışmıştır ki bazı işleri yabancı işi olarak görmeye başlamıştır. Yabancı işgücü ölümsüz ve "yenilenebilir bir kaynak olarak görülmeye başlanmıştır. Bu görüş için (bak; DUYSSSENS, Daniel: "Migrant Workers from Third Countries in the European Community", Coomen Market Law Review, Vol.14, 1977, s. (501-520) , s.504)

(11) DUYSSSENS, Daniel : a.g.m. s. 502

(12) Bu oran 1961 yılında % 1.2 iken 1983 yılında %7.4 e yükselmiş bulunmaktadır. Bkz: JUST, Wolf-Dieter: a.g.m. s.63

(13) Alman halkının gözünde en az entegre olmuş yabancılar Türkler'dir. Bkz.: ROGERS, Rosemarie: "The Transnational Nexus of Migration", The Annals Of American Akademy, Vol. 485, May 1986, p. 34-50, p.37

(13) Alman halkının gözünde en az entegre olmuş yabancılacr Türklerdir. Bkz: ROGERS, Rosemarie: "The Transnatiocdnal Nexus of Migration", The Annals of American Akademy, Vol. 485,May 1986, p.34-50, p.37

İlk gelenler, bu olumsuz tavra karşı pasif bir tavırla ülkeye dönme yolunu benimsemiştir. Diğer kısım ise örgütlü bir şekilde milli kimliğini ve menfaatlerini korumaya koyulmuştur. bu ikinci kesim işçilikten işverenliğe ve serbest mesleğe yönelme eğilimini de sergilemeye başlamıştır. Milli kimlikleri ile ve sürekli olarak kalma eğilimi; yeni yeni kilise hakimiyetinden kurtulmaya başlamış, hristiyanlık faktörünün ağır bastığı bir toplumda müslüman kimliğini ortaya koymaya çalışan bir Müslüman Türk Topuluğu olmak, kültürel değerleri ile övünen bir kitle durumunda bulunmak yabancı düşmanlığının kolayca Türk düşmanlığına çevrilmesine sebep olmuştur. (13)

Kendilerine karşı takınılan olumsuz tavra karşılık tarihte ve günümüzde aynı ittifaklarda bulunmaz, davetle gelmeleri ve kalkınmada alınterlerinin olduğunu bilmeleri, insanımıza haklıktan kaynaklanan bir direnme gücü vermekte ve anti-Türk tavırları göğüsleme gücünü bulmaktadırlar.

Ancak bu olumsuz tavırların batı Avrupada meydana gelen son değişiklikler ve tek Almanyanın kurulması ile birlikte daha da artması beklenmektedir. Bunun izlerini Doğu Avrupadan gelen Alman Asilli göçmenlerle ilgili tavırlarda görmek mümkün olmuştur.

2. F. Almanya'da Türk İşçilerinin karşı karşıya oldukları Aktüel Meseleler

Günümüzde F.Almanya'da yaşayan en büyük yabancı (işçi) grubunu oluşturan Türk işçilerinin pek çok meseleleri bulunmaktadır. İktisadi, siyasi, ve sosyo-kültürel olmak üzere tasnif edilebilecek bu meselelerin bir kısmı aktüel olmakla birlikte uzun bir geçmişe sahiptir.

A. Eğitim ve Kültür Problemleri

Aslında eğitim ve kültür konusunda işçilerimizin karşılaştıkları pek çok dertleri bulunmaktadır. Aktüalitesini koruyan bir mesele olarak eğitim ve kültür; onların Milli kimlik arayışları ve milli kimliklerini korumaya iten şart ve faktörler yüzünden sürekli bir mesele olarak süre gelmiştir.

Bir taraftan sürekli olarak topluma intibak ettirilmeye çalışılan bir kitle olarak muameleye tabi tutulmak, diğer taraftan ise intibak ettiği kabul edilen mensuplarının yabancılaştığını, kendinden koptuğunu görmek F.Almanya'da yaşayan insanlarımızın çözmeye çalıştıkları en büyük açmazdır.

F.Almanya'da çalışan işçilerimizin büyük ekseriyeti örgün eğitimden fazla nasip almamış, zorunlu olan ilk okul mezunu bir kitledir. Bu itibarla kendi öz kültür değerlerine de bütünüyle hakim değillerdir. Yaşadıkları çevreden elde ettikleri kadar bilgi sahibidirler. Gerçekte birinci nesil bakımından bir eğitim ve kültür probleminden söz etmek ne kadar doğru olur bilinmez. Ancak ikinci ve üçüncü kuşaklar bu bakımdan en

fazla ihtiyaç duyan kesimdir.

İşçi anne-babaların kültür ve eğitim konusundaki derterleri, çocuğun kreşe verilmesi ile başlamaktadır. Birinci nesilde nisbeten az da olsa ikinci ve üçüncü nesil gençlerde çayılan ana-baba oranı fazladır. Bu sebeple yavrularını kreşlere teslim etmek zorunda kalan ebeveynler, olayın ciddiyetini bu tesliminden biraz sonra anlamaya başlıyorlar. Büyük çoğunluğu kilise vakıflarının himayesinde faaliyet gösteren kreş ve bakım evlerinde evlatlarının rahibeler elinde terbiye edilmesi sonuçları ihmal edilemeyecek sakıncaları beraberinde getirmektedir. Devletimiz son yıllarda olayın farkına vararak bu kreşlerde Türk Öğretmenlerin görev almasını sağlayıcı elemanları çalışmalara başlamıştır. Ancak bu, Türk işçilerinin kalabalık gruplar halinde yaşadıkları merkezlerde mümkün olabilmektedir. Seçilen elemanlarda, bu çocukların kültürel asimilasyonunu önlemek üzere gönderilmiş bulduklarının idraki içerisinde olmadıklarını gözledik. Çoğunun olayı basit bir görev olarak algıladıklarını gördük. Bu noktada yetkilerin gönderilecek personelin seçim ve eğitiminde biraz daha özen göstermelerini beklemekteyiz.

İlk öğretim çağındaki çocuklarımız için başlatılan Türk sınıfı uygulaması bakımından belirli bir eksiği gidermektedir. Ancak mahalli Alman idarelerince yapılan öğretmen atamaları bu konudaki ahengi bozmakta ve bu öğretmenler arasında negatif tavırlar sergileyenlere sıklıkla rastlanabilmektedir. Türk sınıflarında okuyan öğrencilerin, dil başta olmak üzere Almanca okutulan derslerde yeterli başarı gösterememeleri ve bu sebeple Gymnasyum'a seçilemeyerek yüksek öğretim şansını kaybetmeleri bütün velilerin kafa yordukları bir konudur.

Orta öğretimde çocuklarımızın büyük bir kısmının meslek okullarına gitmek durumunda kalmaları "İşçi idiniz işçi kalınız" gibi bir sonucu ortaya çıkarmaktadır.

Orta öğretimdeki bu meselenin çözümünde Almanya'da faaliyet gösteren yatılı veya gündüzlü eğitim verecek Türk Kolejlerinin çok büyük bir ihtiyaca cevap olacağı kabul edilmektedir. Türkiye'de devletin açmış olduğu yatılı Almanca eğitim veren orta öğretim kurumlarının kontenjanları artırılırken, bu kolej meselesinin fizibilite çalışmalarına da vakit geçirilmeden başlanmalıdır.

F.Almanya'da işçilerimizin özellikle kız çocuklarını orta öğretim kurumlarına vermeme, genç yaşta evlendirme veya memleket gönderme gibi eğilimlere rastlanmaktadır. Özellikle bu kitlenin kültürel eksiklikleri üzerinde durulmalıdır.

Gerek yetişkin eğitimde gerekse çocuk ve gençlerin kültürel yetiştirilme ve eğitimlerinde türk kültür merkezlerinin iyi organize edilebilirler ise büyük bir boşluğu gidereceği inancındayız. Bu arada TRT nin dış yayınları güçlendirilerek oradaki vatandaşlarımız Türkçe yayın yapan yabancı radyolarının tasallutundan kurtarılmalıdır. Bu noktada son başlatılan TRT 5 televizyon girişimi çok büyük bir boşluğu doldurma imkanı getirmekte olan önemli bir teşebbüs olarak kabul edilmelidir.

B. Sosyo-Politik Meseleler

F.Almanya'da yaşamakta olan işçilerimizin sosya-politik bakımdan büyük bir kargaşa içerisinde yaşadıkları söylenebilir.

Sayıları bir buçuk milyonu geçgin olmalarına rağmen, F.Almanya'da Türklerin bir baskı grubu oluşturabildikleri söylenemez. Bunun sebeplerinden en önemlisi, orada yaşayan vatandaşlarımızın siyaseten bir mozayikleşmeye uğramalarıdır.

F.Almanya'da Türk İşçileri birisi tamamıyla mevcut düzene karşı ve ya devlet düşmanı siyasi klikler, diğeri ise Türkiye'deki siyasi parti ve kliklerin uzantı ve devamları olmak üzere iki ana gruba bölünmüş bulunmaktadır (14)

Birinci grupta yer alan siyasi klikler bütünüyle oradaki siyasi hürriyetler ortamından da fayadalanarak Türkiye'ye ve rejime karşı savaş açmışlardır. Onlar için orası bir savaş üssü mesabesindedir. (15) Oradaki vatandaşlarımızı, özellikle de ikinci ve üçüncü nesili kendilerine alet etmeye çalışarak fikirleri için yabancı kamu oyunu arkalarına almak suretiyle başarıya ulaşmaya çalışmaktadırlar. Bu grubun yönetim kadrosunun büyük kesimini sığınmacı ve kaçak Türk vatandaşları meydana getirmektedir.

İkinci grup ise Türkiye'deki siyaset yandaşlarına özellikle mâli bakımdan olmak üzere destek sağlayarak yardımcı olmaya çalışmaktadır.

Ne var ki, yabancı araştırmacıların da yaptıkları bir tesbit vardır ki konumuz bakımından önem taşımaktadır; hiç bir yabancı grubu kendi ülkelerindeki siyasi mücadeleyi yurt dışına bu denli taşımış değildir. Türk'lerin bu politizasyonu beraberinde parçalanmayı ve mozayikleşmeyi getirmektedir(16).

Bu mozayikleşme onların Alman kamuoyunda layık oldukları yeri alamamalarına ve güçlü bir baskı grubu oluşturamamalarına dolayısı ile meselelerini gerek Almanya'da gerekse Türkiye'de duyuramamalarına sebep olmaktadır.

C. Çalışma Hayatında Karşılaşılan Problemler

Türk işçilerinin çalışkanlığı bütün Alman kamu oyu tarafından da kabul görmüştür. Ancak çalışma hayatında işçilerimizin yerlerini alamamaları ve karşılaştıkları meseleleri zamanında çözememelerine sebep olan en önemli faktör yabancı dil eksikliği olmaktadır.

Her ne kadar özellikle ikinci ve üçüncü nesilin yetişmesi ile bir neb-

(14) SAYARI, Sabri : a.g.m. s.96; HEISLER, Barbara Schmitter:a.g.m. s. 85

(15) SAYARI, Sabri : a.g.e. s., 96

(16) HEISLER, Barbara Schmitter: a.g.m. s.85

zede olsa giderilen yabancı dil eksikliği, gerek çalışma hayatında gerekse sosyal hayatta önemli bir engel olmaya devam etmektedir.

Çalışma hayatında Türk İşçileri F.Almanya iş hukuku çerçevesinde vatandaşlarla eşit kabul edilmekte ve eşit işlem görmektedirler (17). F. Almanya'da çalışma ilişkilerini düzenleyen mevzuat milletlerarası çalışma teşkilatının kabul ettiği prensiplerin ve normların üzerinde bir standarda sahiptir.

Ancak işçilerimizin niteliksiz olmaları ve çoğunlukla ağır ve tehlikeli iş kollarında çalışıyor bulunmaları onların çalışma hayatında daha fazla ilgi ve korunmaya ihtiyaç duyan bir kitle sayılmalarını gerektirmektedir. Bu noktada mesele hukuki düzenleme eksikliğinden değil kanunların uygulanışından ve bunun da ötesinde kanunlar hakkındaki bilgisizlikten kaynaklanmaktadır.

Son yıllarda Alman ustabaşı ve diğer işveren vekillerinin yabancı düşmanlığından kaynaklanan ayrımcı tutum ve uygulamaları kanunen yasaklanmış olmasına rağmen işin dağıtımında ve yönetim hakkının kullanılmasında kendini göstermektedir. Örneğin eski teknolojiye sahip makinelerde yabancılar istihdam edilmektedir. Bizzat işçilerden öğrendiğimiz bir acı gerçek şudur; Alman işveren ve işçiler için bu makineler " Ausländische Maschine , Yabancıların Tezgahı- olarak adlandırılmaktadır. Aynı uygulamaların örneklerini gece vardiyalarında, pis ve tehlikeli iş ve işyerlerinde görmek mümkündür.

İşçilerimizin yabancı dil eksikliğini gidererek haklarını daha iyi koruma imkanına kavuşmalarını sağlayacak bir imkan -birçok imkandan birisi- da sendikal mücadeledir. Fakat bu imkandan işçilerimizin yeterince faydalanabildiğini söylemek mümkün değildir. Büyük ekseriyeti sendikalara üyediler. Sayısal üstünlüklerine rağmen sendikal faaliyetlerde katılım çok azdır. Güçlerini sendikal örgütlenme ve mücadelede ortaya koyabilmiş değiller. Halbuki biraz gayretle sendika işyeri temsilciliklerinde daha fazla Türk arkadaşlarını seçtirebilirler. Bu suretle de F.Almanya'da son derecede etkin olan işyeri seviyesinde sendikal mücadelenin imkanlarını kullanarak haklarını koruma imkanına kavuşabilirler. Ancak demokratik tavır eksikliği ve aralarındaki parçalanma ve dildeki yetersizlik bu imkandan yeterince faydalanamamalarına sebep olmaktadır.

Çalışma hayatında karşılaştıkları askerlik izni, yol izni v.b. problemlerini mahkemelerin de yardımları ile çözen işçilerimizin henüz halledilmeyen en önemli aktüel problemlerinden birisi de çocuk paraları meselesidir. F.Alman mevzuatı çocuk parası bakımından yabancı ve vatandaş ayrımını değil ülkede bulunma kıstasını benimsemiştir(18).

---

(17) İşverenin eşit işlem borcu F.Alman Anayasası m.3/3-3 de düzenlenmiştir. Geniş bilgi için bkz.: WOLTERECK, Frank: "Die Beschäftigung ausländischer Arbeitnehmer in der Bundesrepublik" , Arbeitsrecht Blattei, Forkel Verlag, 1987 ; HAMBÜCHEN, Ulrich: "zur Rechtsstellung von Ausländern im Arbeitsrecht der Bundesrepublik deutschland", ZAR, Heft 3., 1986 s.107-113.

Buna göre F.Almanya da yaşayan her çocuk için çalışan ebeveyne belirli bir ödenek verilmektedir. Vergi mevzuatı bakımından da bu çocukların ülkede bulunmaları önem taşımaktadır.

İşçilerimiz Türkiye'ye eğitim için gönderdikleri çocukları ile Türkiye'de ikamet eden çocukları için yardım alamamaktadırlar. Bu durum Yüksek mahkeme içtihatları ile de kabul edilmiş bir durumdur(19). Yukarıda eğitim konusundaki problemlerde ifade edilen durum karşısında çocuklarını okutmak maksadıyla Türkiye'ye gönderen işçilerimizin bu meselesine hükümetlerarası kurulacak bir diyalog ile çözüm bulmak mümkün olabilecektir. Aksi taktirde işçilerimizin bu yüzden çok büyük maddi kayıpları devam edecektir.

D. Sosyo-Ekonomik Meseleler

F.Almanya'daki işçilerimiz çok çeşitli iktisadi ve sosyal meselelerle iç içedirler.

F.Almanya'nın resmi işçi alımını 1974 yılında durdurduğu bilinmektedir. Şu halde ilk gidenler bakımından düşünüldüğü taktirde bu işçilerimizin en genci 16 yıllık işçi durumundadır.

Kazançları yaşadıkları çevre bakımından pek fazla olmayan işçilerimizin başlangıçta çok büyük oranda tasarrufu gerçekleştirdikleri, ancak son yıllarda bu tasarruf oranının gün geçtikçe düştüğü (20) ve tasarrufların da yeterince iyi değerlendirilemediği (21) bilinmektedir.

Gerek geçmişte iyi yönlendirilememeleri gerekse bilgisizlikleri sebebiyle tasarruflarını iyi değerlendiremeyen, bir takım açığız geçinenlerce suistimal edilen işçilerin ülkeye döviz gönderme isteklerinin azaldığı bilinmektedir. Kendi ölçülerin de yatırım saydıkları ev arazi gibi ölü yatırımlarda belli bir doyum noktasına ulaşılması yanında son yıllarda geri dönme temayüllerindeki azalma da bunda rol oynamıştır.

Bu noktada F.Alman bankalarında tasarruf şeklinde mevcut tasarrufların ülkemizin ihtiyaç duyduğu kalkınma hamlesinde değerlendirilmesi için; devletin garanti edeceği ve işçilerin de benimseyeceği projeler etkili olabilecektir. Bu noktada son yıllarda gündeme gelen çifte vergilendirme meselesinin de çözüme kavuşturulması şarttır.

Sosyal münasebetler bakımından işçilerimizin daha büyük meselelerle karşı karşıya bulunduğu söylenebilir. Bu noktada konu iç ilişkiler ve Alman toplumu ile ilişkiler bakımından ayrı ayrı ele alınmak icap eder.

İşçilerimiz Alman toplumu ile ilişkileri bakımından gün geçtikçe içe

---

(18) HAMBÜCHEN, Ulrich: "Kindergeld und Erziehungsgld für Ausländer", ZAR Heft 4., 1986, s.165-172, s.165.

(19) HAMBÜCHEN, Ulrich: a.g.m. s. 165

(20) SAYARI, Sabri: a.g.m. s. 93

(21) SAYARI, Sabri: a.g.m. s. 94

kapanma şeklinde bir tepki geliştirmektedir(22). Bu tavırda yabancı düşmanlığına karşı bir pasif direnmenin izlerini görmek mümkündür. İçekapanma birinci kuşak bakımından fazla önem taşımasa da ikinci ve üçüncü kuşakta sağlıklı olmayan tepkilerle ortaya çıkmaktadır.

İşçilerimizin cemaat içi sosyal münasebetleri bakımından karşılaştıkları en önemli mesele siyasi ve dini maksatlı dernek mücadelelerinin sosyal hayatta ortaya çıkardığı huzursuzluklar, bölünmeler ve düşmanca tavırları teşvikleri olmaktadır. Yabancı düşmanlığı karşısında sosyal bütünleşmeye ihtiyacı olan işçilerimiz özellikle de devlet karşıtı gruplarca sürekli olarak rahatsız edilmektedirler.

Yaşama çevresi bakımından işçilerimizin çoğu sosyal konutlarda ve özellikle büyük şehirlerde şehirlerin tarihi merkezlerinde korunmaya alınmış, eski ahşap ve bazen de çürük evlerde yaşamaktadırlar (23). Son yıllarda ortaya çıkan konut açığı yabancı düşmanlığı sebebiyle sosyal konutlarda kasıtlı tercihler ve göçmen Almanlara verilen öncelikler işçilerimizin konut tercihlerini etkilemiştir. Durumları iyi olan işçilerimiz bu durumda bizzat konut satın alma yolunu seçmiş bulunmaktadır.

Aile ilişkileri bakımından yabancı ile evlilik oranlarında artışın getirdiği muhtelif meseleler mevcuttur; çift dilli çocuklar ve bunların kültür meseleleri gibi. Bazı ebeveynler çocuklarını Türkiye'de evlendirmeyi tercih etmekte fakat bu evliliklerde de gelin ve damatların F.Almanya'ya getirilmesi ve onlara çalışma ve ikamet izinlerinin alınması gibi problemlerle karşılaşmaktadırlar (24)

Kağıt üzerindeki evlilik problemi de tekrar üzerinde durulması gereken bir başka sosyal meseledir. F.Almanya'ya kaçak olarak gelen yada çeşitli sebeplerle çalışma ve oturma izinlerini kaybedenlerin başvurduğu bir yoldur bu. Çoğu kez onbinlerce marka mal olan bu meselede işçilerimiz büyük kayıplara uğramaktadır. Kağıt üzerindeki evlilikler Türkiye'de yuvaların hukuken yıkulmasını da beraberinde getirmektedir.

3. T.C. Hükümetlerinin F.Almanya'ya Götürdüğü Hizmetler Hakkındaki Düşünceler

Bütün işçi gönderen ülkeler gibi devletimizde biraz geçte kalmış olsa da kendi insanlarına sahip çıktığını gösteren bir tavır içerisine girmiş bulunmaktadır(25). Konsoloslukların sayılarının artırılması, çalışma, kültür, din ve eğitim ateşeliklerinin ihdası, Kültür merkezlerinin kurulması öğretmen, din görevlisi v.b. kamu görevlilerinin istihdamı gibi pek

(22) HEISLER, Barbara Schmitter: a.g.m. s.86

(23) HEISLER, Barbara Schmitter: a.g.m. s. 86

(24) Çoğu kez insan haklarının da zedelendiği uygulamalar ancak devletlerarası ikili ilişkilerle düzeltilebilecek türdendir. Geniş bilgi için bkz: FROWEIN, Jochen Abr.: "Zur Rechtsstellung von Kindern auslän discher Arbeitnehmer in Europa", Europäische Grundrechte Zeitschrift, 1980. s.147-155)

çok faaliyeti bu anlamda küçümsemek mümkün değildir. En son devlet televizyonunun bir kanalla oradaki vatandaşlarımıza uzanması da ayrıca anlamlıdır.

Bu noktada hizmetin kalitesinde mevcut eksikliklerin giderilmesine ağırlık verilmek gerekir. Çünkü F.Almanya seviyesinde kamu idaresinin işleyişine alışmış insanlarımız kendi devletinin temsilcilerinin Türkiye seviyesinde hizmet arz etmelerini yadırgamaktadırlar.

Son yıllarda orada işçilerin kurdukları dernekler arasında üst seviyede en azından devlet düşmanı olmayan derneklerin koordinasyonunu amaçlayan çalışmalar başlatılmıştır. Bu önemli teşebbüs uygulamada birtakım meseleleri beraberinde getirmiştir. Koordinasyon faaliyetlerinde konsoloslukların devreye sokulmuş bulunması bu kurulların faaliyetlerine dikkatleri daha da arttırmıştır. Bu kurulların oluşturulmasında olabildiğince demokratik davranılması şarttır. Bu kurullar özellikle din görevlisi ve öğretmen görevlendirilmelerinde etkili olmaktadır. Bu noktada dernekler arasında ayırımların yapıldığı, din görevlisi tahsisinin dernekler üzerinde bir tehdit unsuru şeklinde kullanıldığı şikayetler işçiler arasında yaygındır. Bu sebeple başta din görevlisi verilmesi olmak üzere kamu hizmetlerinin yerleşim merkezlerinde görevlendirilme esasları objektif şekilde tesbit edilmeli ve bunlar işçilere duyurulmalıdır.

Yurt dışına gönderilecek görevlilerin dil bilgisi bakımından belirli bir düzeyde olmaları aranmalıdır. Ayrıca orada belirli bir süreden (mesela 2 yıl) fazla görev yapabilmeleri dil bilgilerini belirli bir düzeye çıkarmaları şartına bağlanmak suretiyle bu personelin o ülkenin dilini iyi öğrenmeleri teşvik edilmelidir.

Tek, pazarın gerçekleşmesi, Birleşik Almanyanın kurulması ve Doğu Avrupadaki gelişmeler Türk Hükümetleri tarafından yakından takip edilmeli ve bu gelişmelerden işçilerimizin olumsuz bir şekilde etkilenmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını sağlayıcı diplomatik girişimler vakit kaybedilmeden başlanılmalıdır. Diplomatik sahada yapılacak başarılı çalışmalarla hem oradaki insanlarımızın kültürlerini korumaları hem de oradaki devlet düşmanı grupların faaliyetleri sahasında belirli bir mesafe kat edilebilecektir. Üstelik mevcut ve istikbaldeki bazı problemlerde bu suretle hal yoluna koyulabilecektir.

II - Avrupa Tek Pazarının İşçilerimiz Üzerindeki Muh-temel Etkileri

Avrupa tek pazarının 31.12.1992 tarihinde yürürlüğe gireceği bilinmektedir. Bu suretle gümrükler kalkacak insan, mal, hizmet, sermaye ve emeğin serbest dolaşımı bütünüyle serbest hale gelmiş olacaktır(25).

Bu değişme Avrupayı hem emek hem de sermaye bakımından tek piyasa haline getirecektir. Bu durum işçilerimizin emek piyasasındaki durumlarını iş şanslarını önemli ölçüde etkileyecektir(26). İş piyasasında işçilerimizin Avrupa topluluğuna üye ülkelerin işçileri ile mücadele etmek zorunda kalacaklardır. Üstelik bu tarihe kadar üyelik ilişkimiz

kurulmayacağı için işçilerimiz Avrupa topluluğuna üye olmayan ülke işçisi statüsünü taşıyacakları için tek pazarın getirdiği hukuki koruma ve haklardan da mahrum kalacaklardır(27). Bu durum işçilerimizin daha iyi işe geçme, iş değiştirme, yeni işe girme şanslarını azaltabilecektir. Özellikle İspanya, Portekiz ve Yunanistan bu bakımdan işçilerimizin rekabet şanslarını olumsuz yönde etkileyebilecektir(28).

Aslında ortaya çıkabilecek değişiklikleri bütünüyle tahmin etmek güçtür. Sermayenin serbest dolaşımında F.Almanya'nın daha fazla şansa sahip olması muhtemeldir. Bu durumda beklentilerimizin aksi de çıkabilir. Fakat bu olumlu gelişmenin önündeki en büyük engel Birleşik Almanya olgusudur.

Birleşik Almanya olayı yabancı düşmanlığını daha da artırabilir. Özellikle başlangıç döneminde işçilerimizin sosyal yardım kurumlarından faydalanma imkanları azalabilir. Doğu Almanya'dan akabilecek taze ve yerli işgücü işçilerimizin yeni iş bulma, iyi işlere geçme şanslarını yok edebilecektir. Aslında bu olayın muhtemel sonuçları üzerinde şimdiden ciddi araştırmalar yapılmalı ve ortaya çıkabilecek olumsuz gelişmelere karşı ne gibi tedbirlerin alınabileceği üzerinde projeksiyonlar hazırlanmalıdır.

Tek pazar uygulaması özellikle işçi sağlığı ve işgüvenliği alanında ve iş hukuku alanında Avrupa topluluğu mevzuatının da F.Almanya'da bütünüyle uygulamasını sağlayacağı için işçilerimizin çalışma hayatında korunmaları bakımından faydalı sonuçları da olabilecektir (29) Ayrıca yabancı düşmanlığı konusunda hukuki korunma vasıtaları daha da artabilecektir.

Tek pazar olayının işçilerimizin sosyal ve kültürel durumlarını da büyük ölçüde etkileyeceği bilinmektedir. Fakat bu noktada etkinin olumsuz olması bakımından fazla bir değişiklik olacağını zannetmiyoruz.

Sonuç:

Bu çalışmamızda büyük ölçüde yabancı yazarların tesbitleri ve kendi izlenimlerimizden de faydalanarak ana hatları ile tek pazar öncesi F.Almanya'da yaşayan işçilerimizin bugünkü durumları ve karşılaştıkları meseleler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Türkler F.Almanya'da yaşayan en kalabalık yabancı grubunu oluşturmaktadırlar. Üstelik kültür bakımından da Avrupa insanı ile müşte-

---

(25) SECHE, Jean-Claude: "Free Movement of Wokers Under Community Law, "Commen Ma

(26) BIRK, Rolf: a.g.m. s.330

(27) DIMAKOPOULOS, Kostas: "Wanderarbeitnehmer aus der Türkei in der Europäischen Gemeinschaft zur Zukunft der Gastarbeiterfrage in Europa", Informationsbrief Ausländerrecht, Heft 11-12., 1988., s. 309-315,

(28) DUYSSSENS, Daniel: a.g.m. s.513

(29) BIRK, Rolf: a.g.m. s. 331; DUYSSSENS, Daniel: a.g.m. s.520

rekleri olmayan, dolayısı ile Alman toplumu ile İntibakı en zor olan bir kitledir.

Hiristiyan kültürünün hakim olduğu bir toplumda bu kadar büyük sayıdaki müslüman bir Türk toplumunun ister istemez tepkileri toplaması kaçınılmazdır. Bu tepkiler Tek pazarın gerçekleşmesi ile daha da artabilecektir.

Tek pazarda üçüncü ülke vatandaşı durumuna düşme onların Avrupa topluluğunun getirdiği hukuki koruma ve farsatlardan faydalanmalarını da engelleyecektir.

F.Almanya'daki işçilerimiz bakımından bir başka tehlike tek Almanya hadisesidir. Bu gelişmeden işçilerimizin özellikle başlangıç döneminde büyük ölçüde etkilenmeleri beklenmektedir.

Bütün bu gelişmeler iki konuda dikkatli ve kararlı politikaların tesbit ve uygulamaya konulmasını icap ettirmektedir.

Bunlardan birisi bütün Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk vatandaşlarının milli kültürlerini kaybetmemeleri ve yeni nesillerin milli kültürü tanıma imkanına kavuşturulması meselesidir. Bu milli varlığın korunması meselesi olarak düşünölmeli hiç olmasa geri dönmeler dahi orada insanlarımızın milli kültürlerini koruyarak yaşamaları için başlatılan çabalar devam ettirilmelidir. Gelecekte diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi F.Almanya da da milli şuur sahibi Türk Lobisinin yaratılması için temeller şimdiden atılmalıdır.

İkinci konu ise devlet nezdinde gerek üyesi bulunduğumuz OECD, NATO, Avrupa Konseyi gibi kuruluşlarla gerekse F.Alman yetkilileri ile kurulacak diplomatik ve devlet yöneticileri seviyesindeki temaslarla Avrupada Tek pazar, Birleşik Almanya olguları ve diğer gelişmelerden oradaki vatandaşlarımızın ve işçilerimizin hak ve hukuklarının korunması ve gelişmelerin onlar üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi çalışılması hususudur.

Konu en azından Avrupa'da yaşayan beş milyon vatandaşımızı ve onların yakınlarını ilgilendiren ayrıca devletimizi siyasi ve sosyo-ekonomik bakımlardan etkilemeye devam edecek önemli bir meseledir.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- BIRK, Rolf: "Die Realisierung der europäischen Binnenmarktes 1992 und ihre Auswirkungen auf das Arbeitsrecht", *Neue Zeitschrift für Arbeits- und Sozialrecht*, Heft 9.1989, s.329-334.
- DIMAKOPOULOS, Kostas: "Wanderarbeitnehmer aus der Türkei in der Europäischen Gemeinschaft zur Zukunft der Gastarbeiterfrage in Europa", *Informationsbrief Ausländerrecht*, Heft 11-12., 1988, s.309-315.
- DUYSSENS, Daniel: "Migrant Workers from third Countries in the European Community", *Common Market Law Review*, Vol. 14., 1977., s.501-520.
- FROWEIN, Jochen Abr.: "Zur Rechtsstellung von Kindern ausländischer Arbeitnehmer in Europa", *Europäische Grundrechte Zeitschrift*, 1980, s.147-155.
- HESSLER, Barbara Schmitter: "Immigrant Communities in Western Europe", *The Annals of American Academy*, Vol. 485, May 1986, s.76.86.
- HAMBUCHEN, Ulrich: "Kindergeld und Erziehungsgeld für Ausländer", *ZAR*, Heft 4, 1986, s.165-172.
- HAMBUCHEN, Ulrich: "Zur Rechtsstellung von Ausländer im Arbeitsrecht der Bundesrepublik Deutschland", *ZAR*, Heft 3., 1986., s.107-113
- JUST, Wolf-Dieter: "GROTH, Anette (Hrsg): Wanderarbeiter in der EG, Band I., Vergleichende Analysen und Zusammenfassung, Grünewald, Kaiser, München 1985.
- LEFRANC, Georges-SÜLKER, Kemal: *Dünya'da ve bizde Sendikacılık*, Varlık Yayınları, İstanbul 1966.
- LEVİN, K.: "The Free Movement of Workers", *Common Market Law Review*, Vol 11., 1964-1966., s.30-324.
- ROGERS, Rosemary: "The Transnational Nexus of Migration", *The Annals of American Academy*, Vol 485, May 1986, s.34-50.
- SAYARI, Sabri: "Migration Policies of Sendign Countries: Perspectives on the Turkish Experiences", *The Annals of American Academy*, Vol 485, 1986, s.87-97.
- SECHE, Jean-Claude: "Free Movement of Workers under Community Law", *Common Market Law Review*, Vol. 14., 1977, s.385-410.
- WOLTERECK, Frank: "Die Beschäftigung ausländischer Arbeitnehmer in der Bundesrepublik", *Arbeitsrecht Blattei*, Forkel Verlag., 1987

TÜRKİYE'DE KONUT, GECEKONDU SORUNLARI ÇERÇEVESİNDE, BELEDİYELER VE TAPU TAHSİS BELGESİ UYGULAMALARI

Yrd.Doç.Dr.Kemâl GÖRMEZ

Suat MART

I. KONUTUN TANIMI VE KONUTA İLİŞKİN KAVRAMLAR

A. Konut:

Türkiyenin son yıllarındaki en önemli sorunlarından birisi de konuttur. Barınma ve sağlıklı bir ortamda insanca yaşayabilmek için uygun konut yaratmak bütün toplumların ortak ilgi alanıdır. Barınma şartlarının iyileştirilmesi amacıyla ülke ve kent planlamalarının yapılması sırasında bu soruna önemli bir yer verilmektedir. Nitekim gelişmiş toplumlarda ailelerin gelirlerinin yüzde 20 ila yüzde 35'i arasında bir kısmının barınma giderlerine ayrılmakta olması konunun önemini göstermektedir.

Birinci ve ikinci Dünya Savaşları sonrasında Avrupa ülkelerinin bir çoğunda, konut sorunlarının ülke ölçeğinde önem kazanması sonucunda, devlet, bunların çözümünde aktif bir görev almak zorunda kalmıştır (1). Konut sorunu toplumların kentleşmesiyle birlikte ortaya çıkmış bir olgudur. Anılan Avrupa ülkeleri, imkanları çok sınırlı olmasına rağmen konut sorununu 10-15 yıl içinde kontrol altına alabilmişlerdir.

Ülkemizin çok önemli sorunu olan konut yıllardır çözüme kavuşturulamadan gündemdeki yerini işgal edegelmiştir. Özellikle 80'li yıllarda yasal düzeyde önemli atılımlar yapılmasına rağmen sorun büyüyerek gelişmesini sürdürmektedir.

B. Konut İhtiyacı ve Konut Talebi:

Konumuza girmeden konut konusunda bazı kavramları tanımlamakta fayda vardır. Bu kavramlar, konut ihtiyacı ve konut talebidir.

Kişilerin ödeme güçlerinden ve bireysel tercihlerinden bağımsız olarak, en düşük düzeyde barınabilmelerini sağlamak için gerekli konut sayısı ve kalitesi, belli bir anda varolan konut sayısından ve kalitesinden farklı ise, aradaki fark konut ihtiyacı adını alır (2) Konut ihtiyacı toplumun tüm üyelerinin barınabilmeleri için gerekli en küçük yeterli mekanı ifade etmektedir. Bunun yanı sıra sosyal statüleri belirlemek, ekonomik güvence sağlamak veya yaşamın sigortası gibi nedenlerle de konut ihtiyacı olabilmektedir. Konut ihtiyacı nüfusun bileşimiyle, yapıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır.

Konut talebi ise, konut ihtiyacından farklı bir şekilde ailelerin fiyatını ya da kirasını ödemeye istekli ve ödeme gücünde oldukları konutu anlatmak üzere kullanılır.

Konut ihtiyacı, dinamik konut ihtiyacı ya da statik konut ihtiyacı olarak ikiye ayrılır. Statik konut ihtiyacı ile belli bir andaki konut ihtiyacı ifade edilmek istenirken, dinamik konut ihtiyacı ile de nüfusun gelecekteki, belli bir tarihteki konuta olan ihtiyaçlarını ifade etmektedir.

Konut ihtiyacı veya konut talebi gibi konut açığı, konut bunalımı ya da konut darlığı kavramları da konut sorununun ayrılmaz parçalarıdır. konut açığı yani konut darlığı, mevcut hane halkı sayısı ile mevcut konut sayısı arasındaki dengesizliğin ifadesidir. Açık ya da gizli olarak iki şekilde görülebilir. Açık konut ihtiyacı hane halkı sayısındaki artış ile konut üretiminin dikkate alındığı durumdadır. Gizli konut açığı ise, ödeme gücü elverdiğinde ya da gelirine uygun konut bulabildiğinde bağımsız konuta çıkarak ayrı hane halkı oluşturabilecek gizli hane halklarının belirtilmesidir.

Türkiye'nin nüfusu halen yılda ortalama yüzde 2.2 artmaktadır. Artış oranı yıldan yıla azalarak devam etmekte ancak ailelerin küçülmesi, yaşam biçimindeki değişimler ve bugünkü genç nüfusun hızla evlenme çağına girmesi konut talebini artan oranlarda etkilemektedir.

1975 yılı sayılarına göre, Türkiye'deki konutların yüzde 30'u il merkezlerinde, yüzde 50 si ilçe merkezlerinde ve kalan yüzde 20 lik kısmı ise bucak ve köylerde inşa edilmektedir. (3).

Ülkemizde nüfus artışına bağlı olarak her yıl 250-300 bin civarında konut üretimine ihtiyaç vardır. Yıllık üretim ise bu düzeylerin çok altında kalmakta ve açık giderek büyümektedir. Konut ihtiyacı tam olarak karşılanamadığı için açık gecekondular ile kapatılmaya çalışılmaktadır. Ancak yapılan gecekondular dahi konut açığını kapatmaya yetemez durumdadır.

Kentsel büyümenin hızı ve bugünkü birikmiş konut ihtiyaçları hesaba katılırsa 2000 yılına kadar, yılda yaklaşık 425 bin konut üretmek gerektiği sonucuna varılır(4).

Burada planlı dönemdeki konut ihtiyacı, ruhsatlı konut üretimi ve ruhsatlı konut açığı tablosunu vermenin konut sorunu hakkında yıllar itibarıyla ayrıntılı bilgi vereceği kanısındayız (Tablo-1).

Tablo-1'de görüldüğü gibi Türkiye'de ilk sağlıklı istatistiklerin yapıldığı 1963 yılından bu yana konut açığı sürekli olarak artmaktadır. Hiçbir dönemde yıllık ihtiyacı bile karşılayamayan konut üretimi 1980 sonrasında da büyük düşüş kaydetmektedir. Sağlıksız köy konutlarının hatta bazı gecekonduların dahi konut açığı olarak kabul edilmemesi durumunda bile V. Beş yıllık Kalkınma Planı'ndaki verilere göre Türkiye'deki konut açığının 1.210.000 civarında olduğu bilinmektedir.

Kente göç, özellikle sanayileşme hareketi ve sanayi yatırımlarında yanlış bir politika izlememiz sonucu, iç göçün etkisi ile hızla artmıştır. Bu konuda daha fazla bilgi verecek olan Kent/Kır nüfuslarının

1950'den 2000 yılına kadar olan yıllık artış oranları Tablo-2'de verilmiştir.

Gerek Tablo-1'de verilen konutla ilgili verilerde görüldüğü üzere, gerekse Tablo-2'de görüldüğü üzere bir yandan kentlerimiz her geçen gün daha kalabalık hale gelmekte, diğer yandan da konut sorununun büyümesi engellenememektedir. Kente göç olgusunun en çarpıcı örneğini İstanbul ilimiz oluşturmaktadır. Ülke nüfusunun yüzde 20 sine yakın bir kesimi barındıran şehrin nüfusu 11.000.000.'a yaklaşmıştır.

Tablo-1. Planlı dönemdeki konut ihtiyacı, inşaat ruhsatı ve yapı kullanma izni alan konut sayıları (1963-1988)

Yıllar	Konut İhtiyacı	Inşaat ruhsatı talebi	yıllık konut açığı	% 3/1	Yapı Kul İzni alan konut s.	% 4/1	Kullanma İzni	% 5/1
	1	2	3		4		5	
1963	100636	57286	43450	43	-	-	-	-
1964	105433	60754	44679	42	14342	14	91090	86
1965	110469	80461	30008	27	32614	30	77755	77
1966	115785	91151	24634	21	40974	35	74812	65
1967	211211	99373	21938	18	50262	41	71029	59
TOP.	553634	289025	164609	30	318212	25	415422	75
1968	141000	110263	30737	22	62910	45	78090	55
1969	174000	132066	41934	24	65216	37	108784	63
1970	184000	154825	29175	16	71589	39	112000	61
1971	194000	150357	44243	23	72816	37	121783	63
1972	205000	165983	39917	19	88231	43	117669	57
TOP.	899500	713494	186006	21	360762	40	538738	60
1973	213200	194918	18228	9	96163	45	117037	55
1974	231200	161047	70153	30	84199	36	147001	64
1975	242000	181685	60555	25	84199	36	147769	60
1976	260000	224583	35617	14	102110	40	147769	60
1977	273200	216128	57072	21	102110	39	158090	61
TOP.	1220000	978361	241639	20	499312	41	720688	59
1978	225000	170457	55543	25	120000	53	105000	47
1979	277641	251842	25788	9	125000	45	152041	55
1980	319460	266953	52507	16	150000	47	169460	53
1981	343143	282970	60173	17	118000	34	225000	66
1982	367544	299948	67596	18	115000	31	250000	66
1983	397277	317944	79333	20	113000	28	280000	72
TOP.	1930065	1590114	340951	17	741000	38	1181501	62
1984	420000	289486	130514	32	741000	28	200000	65
1985	450000	259187	190813	23	118205	38	301500	67
1986	475000	393967	81033	17	165903	34	304000	64
1987	505000	488240	16760	5	194239	38	333300	66
1988	530000	473582	56428	11	205483	38	328860	62
TOP.	2380000	1904462	475538	19	806410	35	1549660	65

Kaynak: DİE Yıllıkları

1984-88 Arasındaki döneme ait konut ihtiyacı ve kullanma izni verileri tahminidir.

Tablo-1'deki rakamlarla ifade edilen bölümler şunlardır; 1-konut ihtiyacını, 2-inşaat ruhsat talebini, 3- yıllık açığı, 4- Verilen konut kullanma izni ve 5- Kullanma iznini belirtir. Konut kullanma izni ile anlatılmak istenen, yapı kullanma iznidir.

Tablo-2 Kent/kır Nüfus Artışlarının Yıllar İtibarıyla Durumu

Yıllar	Türkiye	Kent	%	Kır	%
1950	20.947.000	3.924.000	18,7	17.0213.000	81,3
1955	24.065.000	5.425.000	22,5	18.640.000	77,5
1960	27.755.000	7.308.000	26,3	20.447.000	73,7
1965	31.391.000	9.383.000	29,9	22.008.000	70,1
1970	35.605.000	12.761.000	35,8	22.844.000	64,2
1975	40.347.000	16.878.000	41,8	23.469.000	58,2
1980	44.737.000	22.100.000	49,4	22.637.000	50,6
1985	49.272.000	29.168.000	57,9	21.139.000	42,1
1990	54.633.000	37.230.000	67,9	17.403.000	32,1
1995	60.576.000	43.493.000	71,8	17.083.000	28,2
2000	67.000.000	50.250.000	75,0	16.750.000	25,0

Kaynak: DPT. Tahminleri

Görüldüğü gibi ülkeinizde yıldan yıla kente göç yıllık ortalama yüzde 6.3 oranında artmaktadır. 1980 sonrasında kentleşme hızındaki artış biraz olsun düşmüştür. Ancak bu bile sağlıklı kentleşme politikası uygulamaya yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla konut açığı özellikle göç alan kentlerde büyük bir sorun olmaya devam etmektedir

C. Konut Sorununu Yaratan Faktörler:

Türkiye'de konut sorununun sebeplerini bir yada birkaç faktörle açıklamak mümkün değildir. Ancak Türkiye'nin iktisadi yapısı konut sorununun bu boyutlara ulaşmasında en büyük etken olarak gösterilebilir. İktisadi bazı yetersizliklere rağmen sorunun bu derece artması kentleşme ve konut politikalarının, istikrarsız ve yanlış bazı uygulamaların da etkisi olduğu muhakkaktır.

Sanayileşme ile desteklenmeyen kentleşme "çarpık" bir şekilde sürerken, kırsal yapının çok hızlı çözülmesi konut sorununun artmasında büyük etkenlerden biridir.

Yine kentleşme ile bağlantılı olarak konut alanında uzun vadeli istikrarlı bir politika üretilemeyişi ve sorunların gerisinde kalınması da sorunu büyütmeye etkili olmuştur.

Özellikle hukuki düzenlemeleri ya zamanında gerçekleştirilebilmemesi, ya günün şartlarına uygun olarak düzenlenemeyişi ve sık sık gerçekleştirilen politika değişiklikleri de sorunu ağırlaştırmaya katkıda bulunmaktadır.

Konut ihtiyacını doğuran faktörlerden bir başkası ise yıllık nüfus artışıdır. Yıllık artış, doğal nüfus artışı ve kentlere göç gibi iki etkenden oluşmaktadır. Her iki etken birlikte yılda bir milyon kişilik bir kentsel nüfus artışı sağlamaktadır. Bu rakam yıllık konut ihtiyacının, yüzde 80'ine yaklaşan bir bölümünü oluşturur.

Ailelerin büyük bir çoğunluğunun 1,2 ve 3 odalı konutlar da oturmaları ve bu sıklığın giderilebilmesi de, konut ihtiyacının önemli sebeplerinden biridir. Gerçekten, aşağıdaki çizelgede de görüldüğü gibi, 1 ve 2 odalı konutlarda yaşamakta olan hane halkı oranı 1975 nüfus sayımı sonuçlarına göre yüzde 55.81 bulunmuştur (5) Bu yüzdeler bugün daha da yükselmiştir. Bu da konut açığının artmasını hızlandırmaktadır.

Türkiye' de Kentlerde Barınma Yoğunluğu (1955-75)

Oda Sayısı	Ailelerin Yüzdesi			
	1955	1965	1970	1975
1 oda, mağara, çadır	38.7	38.0	35.9	28.4
2 Oda	28.1	25.0	22.2	18.3
3 Oda	17.3	20.0	23.4	24.7
4 Oda	9.0	11.0	12.2	12.9
5 ve Daha Fazla Odalılar	6.9	6.0	6.3	5.7

Yukarıda sözünü ettiğimiz ihtiyaç sebepleri arasında nüfus artışı ve kentleşme, daha çok gecekondular bölgelerinde yaşayanların barınma ihtiyaçlarını artmakta; toplumsal ve ekonomik eskime nedeniyle yıkılan yapılar ise, daha çok, değer örüntülerini kentleşmenin etkilerine açmış bulunan ailelerin konut ihtiyaçlarını artmakta; toplumsal ve ekonomik eskime nedeniyle yıkılan yapılar ise, daha çok, değer örüntülerini kentleşmenin etkilerine açmış bulunan ailelerin konut ihtiyaçlarını temsil etmektedir.

Türkiye'de yılda 400 bin civarında konutyapılması gerektiği halde, yukarıda vermiş olduğumuz tablo da (Tablo - 1) görüldüğü yıllık konut üretimi rakamları ihtiyacı karşılamaktan çok uzak kalmaktadır. Ülkemizde yıllık konut üretimi rakamı 1970'de 2.03, 1975'de 2.43 ve 1980'de ise 3.13 idi.

Bazı ülkelerde 1000 kişiye yıllık konut üretimi rakamı 1980'li yılların başında; Finlandiya'da 11.8, Çekoslovakya'da 9.5, Norveç'te 9.2 Macaristan'da 8.8 Hollanda'da ve Bulgaristan'da 8.6, Sovyetler Birliği'nde

8.2 Amerika Birleşik Devletlerinde 7.6; İsveç, Federal Almanya ve Polonya'da ise 7 dolayında bulunuyordu.

Arsa değerlerinin aşırı derece de ve sürekli olarak yükselmesi, gittikçe büyüyen kitleleri bir yandan konut ihtiyacı içinde bırakmakta, öte yandan da konut talebinin yapısını etkileyerek, konut pazarında yalnız zenginlerin alıcı durumunda kalmasına yol açmaktadır.

II ANAHA TLAR IYLA TÜRKİYE'NİN KONUT POLİTİKASI VE GELİŞİMİ

Ailelerin konut ihtiyaçlarını karşılayabilmek için devletlerce saptanan önceliklere göre alınan yasal ve aktif önlemlerin tümüne konut politikası denilmektedir.

Ülkeler, kentleşme konut politikalarını belirlerken hızlı nüfus atışı ve kentleşme sonucunda ortaya çıkan, ucuz konut sahibi olmanın zorlaşmasına, kent çevrelerinde gittikçe işlemez hale gelen fonksiyonların tekrar işlemeye başlamasına ve gittikçe genişleyen gecekondu kuşaklarının problemlerine çözüm getirmeye çalışırlar (6) Bu sorunların özellikle gelişmekte olan ülkeler için taşıdığı önem göz ardı edilemez. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerindeki ve sosyal yaşamlarındaki düzensizliklerin giderilmesinde ve özellikle de sağlıklı bir kentleşme için konut politikalarının büyük önemi vardır.

Türkiye'nin konut politikasındaki gelişime geçmeden önce konuyla ilgili bir kavramı açıklamak istiyoruz. Bu "Toplumsal konut politikası" dır. Toplumsal konut politikası, genel konut politikası içinde önemli bir yer tutar.

Toplumsal konut politikası, gelir, konut standardı ya da toplumsal sınıf gibi öncelikleri olan, milli kalkınma planlarının içinde yer alan ve ilgili ülkelerin kent ve bölge planlarında ve planlama politikaları ile bağdaşması gereken kurallar, amaçlar ve önlemler bütünü olarak tanımlanabilir(7). Toplumsal konutların yüzmetrekareyi geçmemesi gerekir. Bunun yanı sıra, toplumun yaşama şartlarına, sosyal yapısına, örf ve adetlerine uygun, düşük maliyetli ve sıhhi olmalıdır.

Toplumsal konut politikasında belirli gruplara öncelik tanımlanabilir. Memurlar, işçiler, yaşlılar, emekliler, çok çocuklu aile gibi çeşitli sosyal gruplar öncelik hakkından yararlanabilirler.

A. 1961 ve 1982 Anayasalarında Konut

Konut sorunu 1961 Anayasası'nın Sağlık Hakkı kenar başlığını taşıyan 49. maddesinin ikinci fıkrasında "Devlet, yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır" şeklinde yer almıştır.

1982 Anayasası da yine "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" bölümünde konut sorununa yer vermiştir. "Sağlık, Çevre ve Konut" üst-başlığıyla 57. maddede Konut Hakkı. "Devlet, şehirlerin özelliklerini ve ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler" şeklinde yer almıştır. Böylece, konut sorunu, sağlık hakkının bir uzantısı olmaktan çıkarılıp insanın verimli çalışmasını doğrudan etkileyen ekonomik ve sosyal bir sorun olarak ele alınmıştır. Çağın anlayışına ve gelişmelere daha uygun hale getirilmiştir.

Bunların yanısıra 1982 Anayasası ile devletin bütün kesimlerin konut ihtiyaçlarının karşılanmasında yükümlü hale getirilmesi de görülmektedir. Ayrıca konut çevre şartları içinde algılanmakta ve toplu konut politikasının desteklenmesinde de devlete görev verildiği görülmektedir.

B. 1923-50 Dönemi

Cumhuriyet öncesi döneme ilişkin konut politikası hakkında elimizde sağlıklı veriler yoktur. Bu nedenle konut politikalarına ayırdığımız döneme Cumhuriyetin İlanından başlamak istiyoruz.

İlk defa 1925 tarih ve 586 sayılı yasa ile bütün memurlara, konut kooperatifleri kurmaları için, aylıklarının yarısı kadar avans verilmesi ile konut uygulamaları başlamıştır. Bunu 1928'deki Ankara'da memurlar için konut yapımını amaçlayan 1352 sayılı yasa izlemiştir. 1929 yılında ise 1452 sayılı yasa ile memurlara konut tazminatı ödenmeye başlanmıştır. Bu uygulama 1951 yılına kadar sürmüştür.

Dönemin bir başka özelliği ise 1939 tarihli Milli Koruma Yasasının gereği olarak dünyanın ve ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü ekonomik şartların ve bunalımın halk üzerindeki etkisinin bir ölçüde hafifletilmesini sağlamak üzere, konut kiralalarının sınırlandırılmasına karar verilmiştir. Bu sınırlama 1963 yılına kadar sürmüştür.

1923-50 dönemi içinde 1944 tarih ve 4626 sayılı yasa ile Ankara'da Namık Kemal Mahallesi oluşturulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kentleşme tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızlanmıştır. Büyük kentlerde gecekondu gibi yapılaşmalar başlamıştır. Sanayide çalışan nüfusun artması ile birlikte konut sorunu büyümüştür.

Dönemin en önemli özelliği, çok partili hayata geçilmiş olmasıdır. Tek partili dönemin sona ermesi ile birlikte dönemin özellikle son beş yılında önemli atılımlar yapılmıştır. Bu atılımlardan ilki 1946 yılında konut ile ilgili girişimlerde bulunmak üzere bir devlet bankası olan Türkiye Emlak Kredi Bankasına görev verilmesidir.

Dönemin diğer önemli atılımları ise, kentleşmenin hız kazanması ve gecekonduların çoğalması ile birlikte özellikle gecekonduların önlenmesine yönelik olarak konut üretiminin artırılması için 1948 yılında 5218 sayılı yasa ile aynı yıl çıkartılan 5228 sayılı yasalardır.

C. 1950'den Planlı Döneme Kadar Konut Politikası

Bir önceki dönemi ele alırken de söylediğimiz gibi kentleşmenin hızlanması, iç göçün artması ve tarımda makinalaşmanın işgücünü açıkta bırakması gibi nedenlerle kentlerin büyük bir hızla büyümesi konut sorununu büyütüştür.

1950 yılından önce başlatılan atılımların 1950 sonrasında da devam ettiğini görmekteyiz. 1950 yılında 1580 sayılı Belediye Yasası'nda 5656 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikle belediyelere konut yapma görevini zorunlu görevleri arasına koyabilme yetkisi verilmiştir. 31 Mart 1950 tarihinde "Belediye Yasasına Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Yasa" adını taşıyan 5656 sayılı Yasanın ek 1. maddesi; "Belediye Meclisleri, lüzum ve ihtiyaç gördükleri takdirde belediye meskenleri yapmak ve bu meskenleri belde sakinlerine kiraya vermek veya satmak işlerini mecburi belediye hizmetleri arasına koyabilirler" şeklindedir. Burada amaç yerel yönetimleri de konut sorununun çözümünde görevli kılmaktır.

1953 yılında 6188 sayılı Yasa ve 1959 yılında da 7367 sayılı Yasalar ile Konut sorunu üzerine düzenlemeler yapılmıştır. konut üretimini artırmak için, bu dönemde yapılan konutların, bina vergisi ödeme yükünden on yıl süre ile bağışık tutuldukları da bilinmektedir.

D. Planlı Dönemde Konut Politikası

Planlı döneme geçilmesi ile birlikte konut sorunu Anayasaların yanı sıra kalkınma planlarında da yer almaya başlamıştır. Konut sorununa, kalkınma planları içinde yer vererek, ilk kez 1963 sonrası, konut sorunlarının bir bütün olarak görülmesiyle konutun kalkınmaya ilişkin yönleri ayırt edilebilir duruma gelinmiştir.

1. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1963-68)

Özellikle kaynak yetersizliği ile temellendirilen konut sorunu I. Beş yıllık kalkınma planı, konut yatırımlarının, geniş ölçüde savurganlığa konu edildiği, verimsiz olduğu varsayımından yola çıkarak, belli bir tavanı aşmamak üzere, aynı yatırımla daha çok sayıda konut üretilmesi gereğini ortaya koymuştur. Yatırımların daha verimli, üretken alanlara kaydırılması ile "halk konut" ve "toplumsal konut" adı verilen küçük ve ucuz konut yapma yolları aranmaya başlanmıştır.

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde yatırımların, toplam sabit sermaye yatırımlarının içindeki payının yüzde 20, GSMH içindeki payının ise yüzde 36 olması hedeflenmiştir.

"Halk konut" ve toplumsal konut" tipleriyle toplumsal konut standartlarına uyularak yapılan konutta beklenen yatırım düzeyinin aşılmasını sağlamıştır. Yine de yeter sayıda konut üretilenmemiştir.

Bu dönemde konut sektörü en önemli üç sektör arasında yer almaktadır(8). Anılan dönemde hedeflenen oran aşılmış ve yüzde 22.4 olarak gerçekleşmiştir. Böylece konut sektörü ilk sırayı almıştır. Dönem içerisinde küçük tasarruflara büyük umutların bağlandığı da bir gerçektir.

2. II. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1969-73)

Planlı dönemin ikinci bölümünde konut sektörünün hedefi yüzde 17.9 iken gerçekleşme yüzde 20.1 olmuştur. II. Beş Yıllık Planda, devletin, konut sektörün, yatırımcı olarak değil, düzenleyici olarak görev alması, bu görevini konut kredileriyle finansman sağlamak ve kendi evini yapmaya istekli olanları destekleyerek yapacağı belirtilmektedir. Bu dönemde 1969 yılında Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Ayrıca bu dönemde gecekonduların yasallaştırılması faaliyeti göze çarpmaktadır.

Kentleşme ile konut yatırımları arasında da, bir ilişki kurmak zorunlu olduğu halde gelişen yerleşim yerlerinin konut ihtiyaçları karşılanmadığı gibi, geri kalmış bölgeler için de, konut yatırımlarının dağılımında farklı bir görüşten hareket edilmemektedir. Bu yapılmadığı gibi, İmar ve İskan Bakanlığınca yapılan toplumsal konut yatırımlarının, hiçbir haklı gerekçeye dayanmayan, kimi küçük yerleşmelere ölçsüz bir cömertlikle dağıtıldığı da bir gerçektir (9).

II. Planda da konuta ayrılabilir küçük tasarrufların değerlendirilmesine büyük umutlar bağlanmıştır.

3. III. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1973-78)

İlk iki planını konut sorununa yaklaşımını benimseyen III. Beş Yıllık Planda hedeflenen yatırım payı yüzde 15.7 olarak belirlenmiştir. uyulama sonrası gerçekleşme hedeflenen yüzdenin aşılması ile yüzde 17.5 olarak gerçekleşmiştir.

Plan, düşük gelirli kimseler üzerinde durmakla birlikte, bu kümelelerin barınma gereksinimlerini çözebilecek önlemler getirmediği de görülmüştür(10). Ayrıca kamu kesiminin özel kesimle sorumluluğu paylaşmasından söz edilir. Bunun yanında kuruluşun kredi fonları "tek bir kaynakta" toplanarak, belli ölçüklere göre kullanılmasını önerilmiştir. Ancak bu bir özlem olmaktan öteye gidememiştir. Bunun gibi, planda sözü edilen Kooperatifler Yasasından ayrı bir konut kooperatifleri yasası da hazırlanamamış ve yürürlüğe sokulamamıştır.

Alt yapısı tamamlanmamış alanlarda gecekondulaşmaya izin verilmemiş, varolan gecekonduların onda birinin plan döneminde yenilenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kiralık konut yapımında özendirilmesi, bu alandaki engelleri ortadan kaldırıcı "örgüt, yönetim ve finansman önlemlerinin geliştirilmesini öngörmüştür".

Bu beş yıllık dönemde de, konut yatırımlarının, toplam yatırımlar içinde yüzde 15.7 yi geçmemesi amaçlanırken, bu oranın dönem sonunda, yüzde 17.9 un altına düşmediği görülmüştür.

4. IV. Beş Yıllık Kalkınma Dönemi (1978-83)

İlk üç plandaki dilekleri tekrarlayan planda kentlerde oluşan büyük toprak rantlarını ve kent toprağı üzerindeki spekülasyonu önleyici ön-

lemeler geliştirecektir. Gecekondu bölgelerinde, yol, su elektrik, kanalizasyon gibi altyapı hizmetleri hızlandırılacak, gecekondu iyileştirme bölgelerindeki kamu arsalarında bulunan yurttaşlara uzun süreli kullanma hakkı tanınacaktır. İhtiyacın ve çözümdeki ölçeğin büyüklüğü dikkate alınarak, toplumsal ve teknik altyapısıyla birlikte, çok sayıda konut üretimi sağlayan teknolojiler ve toplu konut yapımının özendirilmesi öngörülmüştür "(II) denilmektedir.

IV. Plan, Toplumsal güvenlik kurumlarıyla, kamu yardımlaşma kuruluşlarının konuta ayırdıkları fonların artırılmasını, Emekli Sandığı'nın da konut üretmek için kamu kredi kurumlarıyla, yerel yönetimlere tahsis edilmesi, hızla büyüyen kentlerde, arsaların devletin ve yerel yönetimlerin denetimine altına alınması, bu planın tercihleri arasındadır. Kamu lojmanlarının, geri kalmış yörelerde çalışanlara tahsis de öngörülmüştür.

Anılan plan dönemi, siyasal istikrarsızlıkların da etkisiyle bir dizi yasal düzenlemelerin yapıldığı bir dönem özelliği kazanmıştır. Bu düzenlemelerin bazıları; Yeni Kentsel Yerleşim Alanları Kararnamesi, Sosyal Sigortalar Kurumunun bireysel krediye yönelişi, Devlet Memurlarının Konut Edinme Yönetmeliği, Bağ-Kur Konut Kredisi Yönetmeliği ve Milli Konut Politikası Kararnamesi gibi düzenlemelerdir.

Konut yatırımlarının payı yüzde 14.6 olarak öngörülmüş olmasına karşılık, uygulamada yüzde 19 'unda altına düşülememiştir. Konut bu dönemde daha çok 1979 dan sonra kazançlı bir kesim olma özelliğini ve çekiciliğini sürdürmüştür.

5. V Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1984-88)

Kurum konutlarına önem verilen V. Beş Yıllık Planda 1983 yılından başlayarak, büyük kentlerde ve geri kalmış yörelerde özellikle kurum konutlarının artırılmasına önem verilmiştir. Kiralık konut arzının artırılması, gecekondu politikasının gözden geçirilmesi, devletin konut pazarına yatırımcı olarak girmek yerine özendirici, denetleyici, yol gösterici ve birleştirici görevlerle katılması planının ilkeleri arasında yer almaktadır.

1983 Kasımında 2946 sayılı Kamu Konutları Yasası ile kamu konutlarının kamu görevlilerine nasıl verileceğine ve bunların kira, bakım, onarım ve yönetimine ilişkin ilkeler belirtilmiştir. Bu yasaya göre konutlar özel tahsisli konutlar görev tahsisli, sıra tahsisli ve hizmet tahsisli olarak dört kümeye ayrılmıştır.

Plan dönemi boyunca toplam 1.161.000 birim konut inşası hedeflenmiştir. Bu hedefe ulaşmada özel sektör, toplu konut fonu ve kamu sektörü kaynakları kullanılacaktır. Bu planda Türk aile yapısına uygun, fonksiyonellik ve ekonomiklik prensiplerini bağdaştıran makûl seviyelerde konut teşvik edilecektir.

6. VI Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

VI. Plan, konut sorununda başlıca faktör olan finansman sorunu için temennilerde bulunmakta, konut yatırımları ile yerleşme hedefleri

bir bütün olarak ele alınmaktadır.

Bu plana göre,

Daha çok altyapısı hazır, arsa üretimi ve alt gelir gruplarına öncelik tanımak kaydıyla, konutsuz kişiler için yapılan toplumsal konutlara ağırlık verilecek ve konut büyüklüğü düşürülecektir.

Fon kredilerinin maliyet içindeki oranını yükseltmeye çalışmak, belediyelere alt gelir grupları için kiralık ve mülk konut üretimi sağlayacak gerekli düzenlemeleri yapmaları, ayrıca altyapılı alanlara "kendi evini yapana yardım" programı ile gecekondulaşmayı önlemeye çalışacaktır.

Lojman türü konutlar kalkınmada öncelikli yörelerle konut sıkıntısı çekilen küçük yerleşmelerde sürdürülecektir. Dönemde hedeflenen konut toplam olarak 1.838.000'dir. Plan, doğan konut ihtiyacının yüzde 80'inin karşılanmasını hedeflemiştir. Yani, hedef belirlenirken dahi yüzde 20 lik bir konut açığı kabullenilmiş durumdadır.

E. Toplu Konut Yasalarında Konut

Türkiye'de konut sorununun büyümesi ve uygulanan tedirlerin yetersizliği, konut politikalarında yeni bir dönemin başlatılmasını gerektirmiştir. 1980 sonrası dönemde konutla ilgili çıkarılan iki yasa Toplu Konut Yasası olarak düzenlenmiştir. Bu dönemde, özellikle ilk yıllarda Toplu Konuta öncelik verildiği için dönem Toplu Konut dönemi olarak adlandırılabilir.

Temmuz 1981'de çıkartılan ilk toplu konut yasası belli başlı iki amacı gerçekleştirmeye yöneliktir; birincisi konut yatırımlarını, inşaatını canlandırmak, ikincisi ise konut üretimini artırmaktır. 2487 sayılı Toplu Konut Yasası Konut İhtiyacını toplu konut inşaatı yoluyla karşılamak, konut ihtiyacı olanlara, inşaat yapanlara tabi olacak esasları belirlemek ve devletin yapacağı desteklemeler için fon oluşturulmasını öngörmektedir.

Yasa, toplu konutu 2. maddesinde ".. en az onbeş hektar olan yerleşme alanlarında inşa edilecek 750 ila 1000 meskenin ve bunların ortak kullanma tesis ve alanlarıyla işyerlerinin bütünüdür" şeklinde tanımlamaktadır.

Toplu konut alanları Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile mahalli idarelerce birlikte tesbit edilecektir. Anılan yasanın getirdiği önemli bir hüküm de, toplu konut uygulamalarının gerçekleştirilebilmesi için Türkiye Emlak Kredi Bankasında "Kamu Konut Fonu" adlı bir fonun oluşturulmasıdır.

Ancak uygulama sonrasında görülen odur ki, devlet, genel bütçeden, toplu konut için ayırmak zorunda olduğu kaynağın ancak beşte birini verebildiğinden toplu konut kuruluşları, umduklarını bulamamışlardır. Bunun etkisiyle de beklenen üretimi gerçekleştiremediler.

2487 sayılı Yasa 2 Mart 1984 tarih ve 2985 sayılı Yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır. İkinci Toplu Konut yasasının da amacı ilk yasayı andırıyor. Konut ihtiyacının karşılanması, konut inşaatı yapanların tabi

olacağı usul ve esasların düzenlenmesi, memleket şart ve malzemelerine uygun endüstriyel inşaat teknikleri ile araç ve gereçlerin geliştirilmesi ve devletin yapacağı desteklemeler için Toplu Konut Fonu'nun meydana getirilmesi ve kullanılmasını düzenlemektedir.

Yasa uyarınca Merkez Bankası nezdinde Toplu Konut Fonu kurulmuştur. Bu fonun kaynakları yasanın ilgili maddesinde belirtilmiştir. 2487 sayılı Yasa ile oluşturulan Kamu Konut Fonu'nun bakiyesi de Toplu Konut Fonu'na dahil edilmiştir.

Yasa Toplu Konut Fonu'nun, ferdi ve toplu konut kredisi, konut kredisi faiz subvansiyonu, toplu konut iskan sahalarına arsa temini, araştırma, turizm altyapıları, konut altyapıları ve okul, karakol, ibadethane, sağlık tesisleri, spor tesisleri, pastaneler, çocuk parkları v.d. tesisler ile konut sektörü sanayinin teşvik için yatırım ve işletme kredisi alanlarında kullanılacağını belirtmektedir.

III. GECEKONDU SORUNU, BELEDİYELERİN VE EMLAK BANKASI'NIN KONUTA İLİŞKİN ÇALIŞMALARI

A. Konut Açığının Sonuçlarından Biri Olarak Gecekondu Sorunu

Gecekondu, köylerden kentlere nüfus akınlarının ve ilgili ülkelerin toplumsal-ekonomik gelişme düzeyinin dolaysız bir ürünüdür. Gelişmekte olan ülkelerde konut arzında görülen açık, kentlere göçmüş bulunanları gecekondu yapmaya zorlamaktadır (12)

Günlük hayatımıza 1940'lı yıllarda girmiş olan gecekondu kavramı Kentbilim Terimleri Sözlüğünde, bayındırlık ve yapı kurallarına aykırı olarak, gerçek ya da tüzel, kamusal veya özel kişilerin toprakları üzerine toprak malikinin istek ve bilgisi dışında izinsiz yapılan barınma ihtiyaçları devletçe ve kent yönetimlerince karşılanmayan yoksul ya da dar gelirli ailelerin yaşadığı barınak türü olarak tanımlanıyor.

Bir başka tanıma göre ise, imar yasalarına aykırı olarak başkalarının mülküne, çoğu zaman ilkel, denetimsiz ve sağlık koşullarından da yoksun olarak, acele yapılmış konutlara verilen isimdir. (13).

1966 yılında kabul edilmiş olan 775 sayılı Gecekondu Yasası ise gecekonduyu şu şekilde tanımlamıştır; "İmar ve Yapı yasalarına aykırı olarak başkalarına ait arsa ve araziler üzerinde ve arsa sahibinin rızası olmaksızın yapılmış yapıdır. Bu tanımlama ile yukarıdaki tanımlama arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Yasanın tanımında, acele yapılmış olmak, sağlık kurallarına uyulmadan yapılmış olmak gibi öğeler yer almamaktadır. Aynı zamanda yasa, şahsın kendi toprağı üzerine

yaptığı gecekondulara niteliklerine sahip barınakları da gecekondular olarak kabul etmemiştir.

Gecekondular toplum bilimciler göre bir yandan barınma sorununu ortaya koyarlarken, bir yandan da gelir dağılımı içinde düzenli, yaşanabilir niteliklere sahip konut sahibi olamamanın, çalışan işçi sınıfının yapısal özelliklerinden kaynaklanan kentleşme sorunlarını ve bu kesimin sosyal güvenceden mahrum olmaları nedeniyle konutu bir güvence olarak görmektedir.

Bu yorumu dayanılarak yapılan bir başka tanımlama ise; "Gecekondular sorunu bir barınma sorunundan daha çok, bir gelir dağılımı, sınıfsal yapı ve sosyal güvenlik sorunudur" (14).

Gecekondular, ülkemizde yukarıda da değindiğimiz gibi, II. Dünya Savaşı yılları içinde ortaya çıkmış bir olgudur. 1948 yılında, büyük kentlerde 25-30 bin gecekondular bulunuyordu. 1953 yılında gecekondularını ilgilendiren 6188 sayılı yasa çıktığı zaman gecekondular sayısı 80 bini bulmuştu. Yasaların, yapımını yasaklamış olmasına karşın, gecekondular sayısının sürekli olarak artmış olduğu görülür. Türkiye'de gecekondular ve gecekondular nüfusla ilgili çizelge bize birçok ipucu verecektir

Yıllar	Gecekondular sayısı	Gecekondular nüfus	Kentsel Nüfustaki %si
1955	50.000	250.000	4,7
1960	240.000	1.200.000	16,4
1965	430.000	2.150.000	22,9
1970	600.000	3.000.000	23,6
1980	1.150.000	5.750.000	26,1
1983	1.250.000	6.250.000	26,0
1989	2.000.000	10.750.000	26,01

Burada bir parantez daha açarak Ankara'daki gecekondular olgusuna değinmek istiyoruz. Diğer büyük illerimizde yaşanan olaylara benzer şekilde Ankara'da da 1960 yılında 70 bin olan gecekondular sayısı 1968'de 100 bine çıkmıştır. Bu sayı 1978'de 240 bine çıkmıştır.(15)

Ankara'da Gecekondular Nüfusunun

Yıllar	Gecekondular sayısı	Gecekondular nüfus	Kentsel nüfustaki % si
1950	12.000	62.400	21,8
1960	70.000	364.000	56,0
1966	100.000	520.000	57,4
1970	144.000	748.000	60,6
1975	202.000	1.156.000	64,6
1978	240.000	1.300.000	68,4
1980	275.000	1.450.000	72,4
1989	350.000	1.800.000	70,0

Ankara ile ilgili olarak vermeye çalıştığımız gecekonduların rakamlarının da gösterdiği gibi başkentlilerin yüzde 70'e yakını gecekondularda barınmaktadır. 1989 yılı ile ilgili veriler tahmini olmakla birlikte hangi yönden bakılırsa bakılsın gecekondularla ilgili olarak bu kadar çok düzenleme yapılmasına karşılık nüfusun büyük kesimi gecekondularda yaşamaktadır.

Gecekondulaşma halen özellikle Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Bursa Samsun, Erzurum ve Diyarbakır gibi illerimizde kendisini yoğun şekilde hissettirmektedir.

Gecekonduların en yoğun olduğu coğrafi bölgeler, aynı zamanda, Türkiye'nin büyük ve gelişmiş kentlerin bulunduğu bölgelerdir. Ankara ve İstanbul'un yer aldığı İç Anadolu ve Marmara Bölgesi ile Akdeniz ve Ege Bölgelerinde, Türkiye'nin gecekondularının yüzde 90'ı bulunmaktadır. Bu da, gecekondunun bir "büyük kent ve gelişmiş bölge sorunu" (16) olduğunu gösteren bir olgudur.

B. Gecekonduların Politikasının Gelişimi

1940 larda ortaya çıkan gecekondular sorununun çözümü için devlet bir dizi yasa çıkartmıştır. Bu yasalardan ilki 1948 yılında çıkarılan 5218 sayılı yasadır. Bu yasa ile, Ankara Belediyesi sınırları içindeki gecekonduların durumunun iyileştirilmesi ve yeniden gecekondular yapacak olanlara, arsa sağlayarak, gecekonduların önlenmesi amacı güdülmüştür. Aynı yıl çıkarılan 5228 sayılı yasa ile de Türkiye Emlak Kredi Bankasıyla ihtiyaç sahiplerine kredi vermekle bugünkü Yenimahalle oluşturulmuştur.

Bir yıl sonrasında ilk iki yasayla paralellik taşıyan 5431 sayılı yasa çıkartılmıştır.

1953 yılında çıkarılan Bina Yapımını Teşvik Yasası ile de (6188) belediyeler elindeki veya türlü yollarla belediyelerin edinecekleri arsaları, konut yaptırmak amacıyla, ihtiyaç duyan ailelere "temlik" ya da "tahsis" edilerek, konut bunalımını giderilmesine çalışılmıştır. Yasa aynı zamanda o tarihe kadar yapılmış olan gecekonduları yasallaştırmıştır.

1969'a kadar eldeki düzenlemelerle başarı sağlanamamıştır. Bu amaçla 1969'da 7367 sayılı yasa ile Hazine arsalarından belediye sınırları içinde kalanların, imar planı bulunsun ya da bulunmasın, karşılıksız olarak belediyelere geçmesini öngörmüş ve bunların gecekondular yapımını önleme amacına ayırmışsa da, bundan da olumlu sonuç alınamamıştır.

Buraya kadar yapılan tüm düzenlemeleri gözönüne alırsak başlıca üç özellik dikkati çeker;

- Belediyelerin, Hazineden, türlü kamu yönetimlerinden, ucuz ya da karşılıksız arsa alarak, bunları, konutsuz yurttaşlara devretmeleri ve bu yoldan gecekondular yapımını önlemeye çalışmaları,

- Gecekondular yapımının yasalarla yasaklanması.

- Daha önceki tarihlerde yapılmış bulunan gecekonduların, birer

"olup bitti" sayılarak yasallaştırılmasıdır.

Gecekondulaşmanın planlı dönemdeki gelişimi ise şu şekildedir:

I. Planda önerilen ilke gecekonduların, içindeki yaşayanlara barınacak yer bulunmadan yıkılmaması ilkesinden hareket etmekte olup üçlü bir amaca yönelmiştir. İlki gecekonduların ıslah edilmesi ikincisi gecekonduların önlenmesi ve üçüncüsü de gecekonduların tasfiye işlemidir. I. Planda, iki çözüm yolu gösterilmiştir. Kentlere olan göçün, kentlerde yaratılacak iş imkanlarıyla orantılı olması sağlanacak, bunun için ekonomik ve toplumsal önlemler alınacak ve toplumsal konut arzını çoğaltarak yeni gecekondu talebinin doğması dolaylı olarak önlenecektir.

II. Beş Yıllık Kalkınma Planının Gecekondu konusundaki amaçları da, I. Plandakinden farklı değildir. Planın izlediği politikanın amacı, önlemeye öncelik vermesi, kendi evini yapmaya çalışanların emeğinden yararlanılması, kentlerin gelecekteki gelişimini zorlaştırıcı olmaktan çıkarılması biçiminde sayılabilir.

III. Beş Yıllık Kalkınma Planında, gecekondu konusuna özel bir önem verildiği görülmez. Sadece, gecekondu sayısına ilişkin kestirimlere ve yenilenmesi gereken gecekondualarda ilgili kimi rakamlara rastlanmaktadır.

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planında ise, gecekondu bölgelerinde, yol, su, elektrik ve kanalizasyon gibi alt yapı ve hizmetlerin hızlandırılacağı, gecekondu iyileştirme bölgelerindeki kamu arsaları üzerinde gecekondu bulunan vatandaşlara "uzun süreli kullanma hakkı" tanınacağından söz edilmektedir.

V. Planda ise gecekondu alanlarının, kentlerin öteki bölümleriyle, toplumsal, kültürel ve fiziksel yönden bütünleşmelerini sağlayıcı etkinliklerin artırılması öngörülmüştür. Ayrıca "mevcut ruhsatsız yapılara ve gecekondualara altyapı götürülmesine ve bunların ıslahına öncelik verileceği" vurgulanmak istenmekte ve "ıslah" durumu yinelenmektedir.

775 sayılı Gecekondu Yasası, kalkınma planlarının benimsediği ilkelere uygun bir gecekondu politikası getirmiştir. Bu yasanın da benimsediği amaçlar ıslah etme, tasfiye işlemi ya da önlemedir. Bu ayrıma göre gecekonduların üçte biri ıslah edilerek oturulacak niteliğe kavuşturulabilir yapılardır. Tasfiye edilecek gecekondu sayısı ise tüm gecekonduların yüzde 30'unu bulmuştur. Önleme kapsamına giren gecekondu sayısı da tasfiye edilecek gecekondu kadardır.

Gecekondu önleme çalışmaları iki şekilde yapılabilmektedir; ilki kısa süreli gecekondu önleme politikası ve ikincisi ise uzun süreli gecekondu önleme politikasıdır.

Kısa süreli önleme nin iki yolu vardır, olumlu ve olumsuz önlemler. Olumsuz gecekondu önleme yolu, bir gecekonduyunun, yapılırken ya da yapıldıktan sonra, zabıta kuvvetleriyle yıktırılmasıdır. Olumlu önleme yolu ise türlü kamusal yardımlar ile konut pazarına toplumsal konut sunulmasının artırılması ve böylece gecekondu yapmaktan başka çaresi kalmamış olan ailelere, konut ihtiyaçlarını, normal yollardan karşılama

yolunun açılmasıdır. Bu yardımlar devletin ve yerel yönetimlerin, arsa, kredi, yapı gereçleri yardımları olabileceği gibi, plan ve tasarı çizimi gibi teknik ve vergi bağışıklığı ya da vergi indirimi gibi ikincil yardımlar ve yapı yapmaya zorlama gibi, kolaylaştırıcı önlemler biçiminde de olabilirler(17). Günümüzde daha çok kullanılan yol olumsuz önleme yoludur. Ancak özellikle 1980 sonrası belediyelerin toplu konut projelerine yönelmesi yani olumlu önleme yolu da kullanılmaktadır.

Uzun süreli önleme ise, büyük kentlerdeki gecekondu sorunlarının kökünden ele alınması, aşırı nüfus akınlarının ve verimsiz yağılmaların önlenmesi şeklindedir. Ancak bu yol sadece gecekondu yasaları ile değil, ülkenin sanayileşme, istihdam ve bölgeler arası denge politikalarının çizen tüm yasalarda yer alması ve gereği gibi uygulanmasına bağlıdır.

C. Gecekondu Affı Ya Da Devletin Gecekonduya Bakış Açısı

1. 1980 Öncesi Aflar

Geçmiş yıllarda olduğu gibi bugün de, gecekondu sorununun çözümünü sürekli olarak "af"larda gören bir anlayışın geçerliliğini koruduğu dikkati çekmektedir (18).

Gecekondu olgusunun önem kazandığı 1945 yılından bu yana çıkarılan her gecekondu yasasında, çıkarıldığı tarihe kadar yapılan gecekonduların yasallaştırılması, kaçak sayılmaktan kurtarılması ve sahiplerinin bağışlanması görülmektedir. Gecekondu sorununa çözüm olarak görülen bu politika tam tersi bir etki yaratarak gecekondulaşmayı teşvik edici olmaktadır.

Af içerikli yasalara 1950 öncelerinde rastlanmaya başlıyoruz. Bunlardan ilki 1948 yılında çıkarılan "Ankara Belediyesine, Arsa ve Arazi-den Belli Bir Kısımının Mesken Yapacaklara 2490 sayılı Yasa Hükümlerine Bağlı Olmaksızın ve Muayyen Şartlarda Tahsis ve Temlik Yetkisi Verilmesi Hakkında Kanun"dur. 5218 sayılı yasa aynı yıl çıkarılan 5228 sayılı yasa ile paralellik taşımaktadır.

1953 yılında çıkarılan 6188 sayılı yasa ile de "Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkında Kanun" ile o döneme kadar yapılan gecekonduların yasallaştırılmasına ve konut yapacaklara arsa sağlanmasına çalışıldı (19). O yılda yurdumuzda 30 bin civarında gecekondu vardı. Her dönem farklılıklar olmasına karşılık konuyu yasallaştırma ve mülkiyet sorunu açısından ele alınmıştır. Politik endişelerle birlikte sorun çözümünde tapu vermek gibi geçici yollar da izlenmektedir.

1966 tarihli 775 sayılı Gecekondu Yasası da gecekondu yapmayı açıkça yasaklamıştır. Ama, gecekondu yapımını bu yasa da durduramamıştır. Yasa, öncekilerden farklı olarak, yıkım işlemlerine işlerlik ve hız kazandırmaktadır. Bu yasanın çıkartılmasının ardından Ankara'da 200 bin gecekondu yapılmıştır.

Gecekondu yapımını zaman zaman yasallaştırma ve yıkma işlemlerinin durdurulmasına dair çıkartılan bir başka düzenleme de 1976 tarihli

ve 1990 sayılı yasadır. Bu yasa ile de 1966-1976 yılları arasında yapılmış gecekonduların yıkımını durdurmak amaçlanmıştır. Bu yasanın kamu arsalarına yapılan gecekonduları kapsamı, özel kişilere ait arsalarda yapılmış olanları kapsamı dışında tutması düşündürücüdür. Yasa, Kamu arsalarına yeterli duyarlılığı göstermemektedir.

2. 1980 Sonrası Aflar

Mart 1983 tarihinde çıkarılan 2805 sayılı İmar ve Gecekondu Affı Yasası ile 2 Haziran 1981 tarihinden önce yapılmış bulunan gecekonduların durumlarını yasanın aradığı şartlara uydurmaları şartıyla affın kapsamı içine alınmış, daha sonra yapılanların ise, ilke olarak yıkılmasını öngörmüştür. İmar ve Gecekondu Affı Yasasının bir gereği olarak, "öngörülen süre içinde, 1.314.000 yapı sahibinin belediyelere, yasallaşmayı sağlamak üzere başvurdukları resmen açıklanmıştır. Bunlardan 264 bini İstanbul'da (% 20.1), 181 bini Ankara'da (%13.8) ve 117 bini de İzmir'dedir (% 9.9) (20).

1983 İmar affı olarak bilinen yasa, imar ve gecekondu yasalarına aykırı olarak yapılmış ve yapılmakta olan yapıları konu almış ve ilk grup yapıları olduğu gibi yada iyileştirerek korumaya alırken, ikinci grup yapıların yani yapılmakta olan yapıların yıkılmasını içermiştir. Korunacak yapılar imar planlarına aykırı olarak yapılmış olanla gecekondular ve hisseli arsa ve arazi ler üzerine yapılan yapılar olarak belirtilirken, yıkılacak yapılarda 18. maddede ayrıntılı olarak sayılmıştır.

2805 sayılı yasa başvuru, tesbit ve değerlendirme uygulama ve duru işlemlerinin belediye ve valiliklerce yapılmasını ve bu idarelerin bu hizmetler için örgütlenmesini (md 7) öngörmüştür. Hazine ve devletin hüküm ve tasarruflarındaki arsa ve arazilerin belediye ve il özel idarelerinin mülkiyetine geçmesini hükme bağlamış; kamu arazilerinin üzerine yapı yapanların kullanımına verilmesine imkan tanımıştır (21)

Bu yasanın ardından 18.11.1983 tarih ve 2960 sayılı Boğaziçi Yasası çıkartılmıştır. Yasa, 2805 sayılı yasadaki belirtilen ve Boğaziçi alanını kapsayacak olan yasadır. 2805 sayılı yasa bilindiği gibi bu alanı af kapsamı dışında tutmuştu. 2960 sayılı yasa, başvuru süresini 7.1.1984 tarihine kadar uzatarak 2805 sayılı yasadaki yararlanmaları için yeni bir imkan yaratmıştır.

Yasa koyucu, Boğaziçi Alanında imar ve gecekondu mevzuatına aykırı yapılara ve maliklerine, yasanın öngördüğü düzenlemelerin yapılması sırasında, 2805 sayılı yasanın affedici hükümlerinden yararlanma imkanı vermiştir (22)

Bir af kanunu olmayan Boğaziçi Yasası, İstanbul Boğaziçi Alanının kültürel ve tarihi değerlerini ve doğal güzelliklerine kamu yararı gözeterek korumak ve geliştirmek ve bu alandaki nüfus yoğunluğunu arttıracak yapılaşmayı sınırlamak için uygulanacak imar mevzuatını belirlemek ve düzenlemek amacını taşımaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için de 2805 sayılı yasaya atıfta bulunarak af getirmektedir.

1984 yerel seçimlerinden önce çıkarılmış olan 2981 sayılı yasanın

gerekçesine bakıldığında imar ve gecekondur mevzuatıyla ilgili olarak çıkartılmış olan yasaların özelliklerini görmekteyiz. Buna göre yurdu-muzda bir imar kargaşası vardır. Bu kargaşa içinde imar mevzuatına aykırı yapılaşma, imarlı yapılaşmaya göre daha büyük boyutlara ulaşmıştır. Bunun nedenleri olarak da hızlı nüfus artışı, inşaata hazır arsa arzının ve sosyal konut üretiminin yeterli sayı ve niteliklerde gerçekleştirilmemiş olması, fiziki plan işleri, belediyelerin yeterli sayı ve teknik eleman ihtiyacının karşılanamamış olması, vatandaşların planlı kentleşme konusunda yeterince bilinçlendirilmemiş olması sayılabilir.

Yasa, 8 Mart 1984 tarihinde 18335 sayılı Resmi Gazete'de 2981 sayılı "İmar Ve Gecekondur Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler Ve 6785 Sayılı İmar Yasasının Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Yasa" adıyla yayımlanmıştır. Yasa 1. maddesinde amacını belirtirken "Bu yasanın amacı, imar ve gecekondur mevzuatına aykırı olarak inşa edilmiş ve inşa halindeki bütün yapılar hakkında uygulanacak işlemleri düzenlemek ve bu işlemlere dair müracaat, tespit, değerlendirme, uygulama ve duyuru esaslarının ve ilgili diğer hususların belirtilmesi "diyerek önceki af yasaları ile paralellik taşımaya devam etmektedir.

Yeni yasanın başlıca özellikleri, yasa metninin ve af için gerekli formalitelerin basitleştirilmesi olmasıdır. Cezaların azaltılması ya da kaldırılmış bulunması ve affın, hem zaman hem de kapsam yönünden genişletilmiş olması bir başka özelliğidir. İşlemlerin hızlandırılmasını sağlamak üzere, bir yandan yurttaşlara başvuru formları doldurmakta yardımcı olmak, hem de islah imar planlarının hazırlanmasında valiliklerin isteği üzerine yeminli özel teknik bürolar oluşturulması, kaçak yapı sahiplerine tapu vermenin bir başlangıcı olarak "tapu tahsis belgesi" adlı bir belgenin verilmesi de yasanın özellikleri arasındadır (23)

Türkiye'de gecekondur sorununun bu derece büyümesinde gecekondur aflarının önemli bir etkisi vardır. Gecekondur yıkımının çözüm olmadığını belirterek, konut politikalarını düzenleyenlerin, öncelikle ülkenin iktisadi ve sosyal yapısında konuyla ilgili tedbirleri almaları ve ardından gecekondur sorununa eğilmeleri gerekmektedir.

Aflar ise gecekondur yapımını özendirici olmaktan çıkarılarak kent yenilenmesinin ve toplumsal huzurun bir yolu olarak düşünülmelidir. Bu açıdan İmar Kanunu ve onunla ilgili olarak Tapu Tahsis Belgelerine değinerek konuyu bir başka açıdan tartışmak istiyoruz. Bunu makalenin son bölümünde ele alacağız.

D. Belediyeler ve Konut Çalışmaları

1. Belediyelerin İmar Planı yaptırma zorunluğu ve konut üretimine katılmaları:

Konutun bir kamu hizmeti olarak algılanmaya başlamasıyla merkezi yönetim ve özellikle de belediyeler konut üretimini ve konut üretiminin teşvikini bir görev olarak görmüşler ve o yönde de faaliyet göstermişlerdir (24). Kimi ülkelerde bu görev, düzenleyici olmaktan öteye geçeme-

miştir. Bizde konumuzun bu bölümünde özellikle belediyelerin konut sorununa eğilishlerini ele alacağız. Örnek teşkil etmesi amacıyla da Ankara Belediyesinin çalışmalarına yer vereceğiz.

Belediyeler ülkemizde konut yapımıyla doğrudan ilgili kuruluşlar olmamasına rağmen 1580 sayılı yasa, 3030 sayılı yasa ve diğer bazı yasalarda konuta ilişkin görevler verilmiştir. Ayrıca almar, belediyelerin konutla doğrudan ilgili yetkilerden biridir. Onun için önce belediyelerin imar planı faaliyetlerine kısaca göz atmak gerekir.

Konut sorunlarının çözümüne belediyelerin katkısı yapı izni, kullanma izni verme ve İmar Planlarını yapmaktır.

İmar planı, Kentbilim Terimler Sözlüğünde, "Kent ya da kasaba halkının sağlığını korumak, toplumsal, ekonomik ve ekinsel gereksinmelerini, iyi yaşama düzeyini ve çalışma koşullarını ve güvenliğini sağlamak amacıyla, ülke, bölge ve kent verilerine dayanılarak, oturma, çalışma, dinlenme ve ulaşım gibi kentsel işlevler arasında denge kurup, eldeki ve sağlanabilecek olanaklar ölçüsünde en iyi çözüm yollarını bulmak için, varsa yeryazım (kadaströ) durumunu da belirten haritalar üzerinde toprak parçalarının kullanım birimlerini ve başlıca bölge tiplerini gösteren, tüzel bir değeri olan onaylanmış belge" diye tanımlanır. İşte bu özellikleri taşıyan planları, belediyelerimiz yaptırmak zorundadır. Ancak bu zorunluluk türlü evrelerden geçmiştir. Cumhuriyet döneminde ilk planlama Ankara'yı konu alan 1351 sayılı yasadır. Bu yasa ile bir imar müdürlüğü kurulmuş ve kentin imar planını yaptıрма işi 1928 den itibaren bu müdürlüğe bırakılmıştır (25).

1930'da 1580 sayılı yasa ile bu görev belediyelere bırakılmıştır. Aynı tarihli 1593 sayılı yasa ile de bu görev için 3 yıllık bir süre tanınmıştır. Belediye yasasının 15. maddesinin 68. fıkrasında; "Ucuz belediye meskenleri yapmak ve belediye namına inşaat yaparak icar etmek, belediyenin inkişaf ve tevessüe müsait mahallerinde arazi alarak yeni plana göre tanzim etmek ve yeniden inşaat yapmak isteyenlere satarak ihtikâra mani olmak" ve "fakirler için yatievleri yapmak" şeklinde de 69. fıkrasında belirtilmiştir.

1933'de çıkartılan Belediye Yapı ve Yollar Yasası (2290) ile bütün belediyelere 1938'e değin İmar planlarını yaptırmaları zorunluluğu getirilmiştir. Ancak burada hemen şunu da belirtmek gerekir. Bu yasa 24 yıl yürürlükte kalmış olmasına rağmen imar planı yaptırabilen belediyelerin oranı yüzde 60'ı geçmemiştir.

1950 yılında çıkarılan bir yasa ile de belediyelere, 1580 sayılı yasanın getirdiği kiralık konut yapma yetkisinden daha öteye gidilerek mülk konut yapma yetkisi verilmiştir. Anılan yasa 5656 sayılı Belediye Yasasına Bazı Maddeler eklenmesine Dair Yasa'dır. Bu yasaya göre, belediyeler kendi imkanları ile konut üretip hemşehrilerine satabilecek ya da kiralayabilecektir. Bu madde ile konut yapımı belediyelerin zorunlu görevleri arasına koyulabilecektir(26)

Ocak 1957'de yürürlüğe giren 6785 sayılı İmar Yasası konuya farklı bir şekilde yaklaşmıştır. Nüfusu 5000'i geçen belediyeler, imar ve kana-

lizasyon planı yaptırmak zorunda tutulmuştur. 1972 yılında 6785 sayılı yasada yapılan değişiklikle nüfusu 10000 den fazla olan belediyeler ve nüfusu ne olursa olsun il merkezindeki belediyeler İmar planı yaptırmak zorundadırlar.

Bunun yanısıra yasanın 26. maddesi ile de Bayındırlık ve İskan Bakanlığının gerek gördüğü belediyeler için imar planı yaptırmak gerekmektedir. Buna gerekçe olarak gösterilen durumlar ise;

- Genel yaşamı etkileyen doğal afetler ya da Gecekondu Yasasının uygulanması nedeniyle plan ve plan değişikliği yapmanın gerekli görülmesidir.

- Birden çok sayıda belediyeyi içine alan anakent alanları için plan hazırlamaya ihtiyaç duyulmasıdır.

Bu planların yaptırılma yolları başlıca üç şekilde olmaktadır. Bunlar; kamu yönetimlerinde plan yaptırılması, yetkili uzmanlarca plan yaptırılması ve özel teknik bürolarca plan yapılmasıdır. Plan yaptırma yollarından özel teknik bürolara plan yaptırılması ilk kez 2981 sayılı yasa ile 1984 yılında plan yapma yetkisinin "yeminli özel teknik bürolar'a verilmesi hükmü ile başlatılmış olan bir uygulamadır" Özellik e"tapu tahsis belgesi" açısından önem taşıyan bu bürolara ileriki bölümlerde tekrar döneceğiz.

Özellikle 1960 sonrasında belediyelerin konut ve konut kooperatifçiliği konusundaki faaliyetlerini düzenleyen hukuki düzenlemelerin artması ile birlikte sorunun çözüme ulaşması beklentisi ortaya çıkmıştır. Ancak yeterli yatırımların olmayışı sorunun gündemde kalmasına neden olmuştur.

Sözü edilen dönemin en önemli özelliği 20 Temmuz 1966 tarihli 775 sayılı Gecekondu Yasasıdır. Bu yasa ile mevcut gecekonduların ıslahı, tesbiti ve yeniden gecekondu yapılmasını önleyici amaçlar çerçevesinde belediyelere önemli görevler ve yetkiler verilmiştir. Örneğin, yasa 12. ve 14. maddeleriyle ayrı fon oluşturarak ve bunların denetimini belediyelere bırakmıştır. Yasa, bu fonların belediyelerce halk konutu, nüve konut ya da geçici misafir konut yapmak, gecekondu bölgelerine alt yapı götürmek gibi işlerde kullanılacağını belirtmiştir. Bu yasayla belediyelere gecekonduların önlenmesi hususunda büyük yetkiler verilmesine rağmen bu düzenlemelerin diğer yan düzenlemelerle desteklenmemesi sonucu bu amaca günümüze kadar da ulaşılmış değildir (27).

1961 Anayasası yukarıda da değindiğimiz gibi konutla ilgili olarak devletin başta gelen görevleri arasında barınma sorununu da katmış olduğunu tekrarlamak istiyoruz. Aynı ilkelere 1982 Anayasasında da rastladığımızı da belirtmiştik.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalarımıza da görüldüğü gibi belediyeler gerek imar planı yaptırmada gerekse konut üretiminde bilfiil katkıda bulunmuşlardır. Belediyelerin özellikle konut üretiminde bir örnek olarak Batıkent Projesine aşağıda Ankara Büyükşehir Belediyesinin konut çalışmalarını anlatırken değineceğiz. Belediyelerin imar planı yap-

tırma zorunluluğu ve konut üretimlerine olan katkılarına ayırdığımız bölümü bitirmeden önce şu durumu belirtmekte yarar görüyoruz.

Bilindiği gibi 1580 sayılı Yasanın 15. maddesinin 68. fıkrası uyarınca belediye belde halkına ucuz konut temin etmek, kaçak yapılaşmayı önlemek, imarlı, ifrazla arsa üretmek, imarlı gelişmeyi sağlamak, konut sorununa köklü çözüm getirmek amacıyla kamulaştırma yapmaya yetkili kılınmıştır (28). Ancak 1981 yılında çıkartılan 2487 sayılı yasa ile bu yetki, o zamanki adıyla İmar ve İskan Bakanlığına bırakılmıştır. İkinci Toplu Konut Yasası olan 2985 sayılı yasa da 2487 gibi kamulaştırma konsundan belediyeleri soyutlamış ve yetkinin valiliklere verildiğini ve kamulaştırmayla yetki biriminin Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü olduğu belirtilmiştir.

Belediyeler ve konut ilişkisine ayırdığımız bölümü Umumi Hıfzısıhha Yasasına değinerek tamamlamak istiyoruz. Yasa ile öngörülmüş olan konutların içinde bulunduğu sağlık ve temizlik koşullarının denetimi içinde bulunduğu il konut yönetimince yapılması öngörülmüştür. Yasa, nüfusu 50 binden fazla nüfuslu kentlerde barınma mekanlarının sağlık ve temizlik şartlarının denetimi için bir örgüt kurulmasını öngörüyor, fakat hemen hemen hiçbir kentimizde bu yönetim örgütünün kurulduğu görülmemiştir.

2. Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği

Belediyelerin, toplu konut yapan, kazanç amacı gütmeyen kuruluşlara, özellikle konut kooperatiflerine belli bir ortaklık payı ile katılması, hatta bu girişimlerin öncülüğünü yapması gerekir (29). Bu nedenle başta Ankara Belediyesi olmak üzere, sayıları pek fazla olmasa da, kimi belediyelerimiz bu tür bir girişimde bulunmuşlardır. Biz bu bölümde Ankara'daki gelişimi ele alacağız. Yeri geldikçe de karşılaştırmaya yapmak amacıyla diğer belediyelerimizin çalışmalarına da kısaca da olsa değineceğiz.

Hem Ankara Belediyesi hem de ülkemiz açısından ilk konut kooperatifçiliği örneklerinden olan "Yenimahalle girişimi" ile 1948 yılında çıkarılan 5218 sayılı yasa ile verilen yetkiye dayanılarak, belediyelerin konut üretimindeki çalışmaları başlamıştır. Bu yasanın 1. maddesinde belediye mülkiyetinde olan ya da belediye mülkiyetine geçecek olan arsa ve arazilerin mesken yapımında çeşitli şekillerde kullanılması ile ilgili düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemelerin etkisiyledir ki, Ankara'daki Yenimahalle girişiminde çok miktarda konut kısa sürede yapılmıştır (30). Bu uygulamaya 2000 konutluk ilk uygulamadır. 1928'de 450 ha.lık bir alanı kaplayan Yenişehir Projesi de yapılmıştır. Ancak büyüklük açısından Yenimahalle girişiminin yanında daha küçük kalmaktadır.

1950'li yıllara gelindiğinde Etlik'te 3000 arsanın dağıtılmasını görmekteyiz (31). Daha sonra ise 5228 sayılı yasa yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile kent halkına ucuz arsa sağlama imkanı verilmiştir. Bu yasadan Ankara Belediyesi de yararlanmış ancak istenilen düzeyde konut üretimine katılması mümkün olmamıştır (32).

Bunların yanısıra 1950 yılından itibaren Sosyal Sigortalar Kurumu-

nun kuruma bağı işçilerin kurduğu yapı kooperatiflerine ipotekli konut kredisi verdiğini görüyoruz. Bu yolla, kısmen belediye ile de yapılan işbirliği sonucu Aydınlıkevler, Subayevleri, Gazi Mahallesi, Yeni Mahalle Subayevleri, Çankaya İş Bankası Blokları, Basın Sitesi ve Or-An gibi yerleşim alanları oluşturulmuştur.

1970'li yılların ikinci yarısından itibaren, kimi büyük belediyelerin, dar gelirli aileler ve özellikle de işçiler için konut yapma girişimlerinde bulduklarını görüyoruz. İzmit Belediyesi, yukarıda değindiğimiz gibi kendisinin de ortak konut kooperatifleri kurarak 1978'den itibaren, hızla sanayileşmekte olan bölgenin konut stokunu geliştirmeye çalışmışlarsa da belediye, siyasal erk ve parti anlaşmazlıkları yüzünden, İzmit tasarısı başarıya ulaşmamıştır.

1979 yılında Kent-Koop kısa adıyla kurulan birlik, Ankara Belediyesi ile birlikte Batıkent adlı uydu kenti gerçekleştirmek üzere çalışmalara başlamıştır. Kamulaştırma çalışmalarının devletin desteği ile başarıya ulaşmasının ardından Batıkent Konut Üretim Kooperatifleri Birliği adıyla bir birlik kurulmuş ve birliğe 50'ye yakın konut kooperatifi üye olmuştur. Üyelerden birisi de Ankara Belediyesidir. Böylece Kent-Koop, türlü kesimlerden binlerce Ankaralı için Ankara'nın 10 kilometre batısında 55 binlik konut sitesinin oluşturulması için önemli atılımlar başlatmıştır.

Kent-Koop kaynakların en etkin bir biçimde kullanılması, sağlıklı bir kentleşme amacına uygun olarak yönlendirilmesi ve ülkemizde kooperatiflere olan genel güvensizliğin giderilmesinde önderlik işlevini üstlenmiştir (33). Ancak biz bu ifadenin gerçeği tam olarak yansıtmadığı düşünüyoruz. Batıkent çok başarılı olmuş bir örnektir demek biraz zor, bunun yanı sıra Kent-Koop her ne kadar önderlik işlevi yüklenmiş de olsa kooperatiflerin güvensizlik görüntülerini silmemiştir.

Batıkent Projesi, ülkemizde şimdiye kadar girilen en büyük toplu konut projeleri arasındadır. Yaklaşık 300 bin nüfusu barındıracak olan bu projeye benzer projeleri Adana ve İzmir'de görmekteyiz. Adana Büyükşehir Belediyesince 1980 yılların ilk yarısında Yeni Adana (Kuzey Adana) adıyla yaklaşık 600 bin kişinin barınmasına tahsis edilecek projeyi başlatmıştır. Bu proje kapsamındaki konutlar daha çok 65-90 metre kare arasında inşa edilmektedir. bir başka proje de İzmir Büyükşehir Belediyesince aynı yıllarda başlatılmış olan Ege-Kent projesidir.

Batıkent projesi, 1034 ha.lık bir alana yayılmış 55 bin konutun yanı sıra, İmar planına göre 4 kreş, 20 temel eğitim okulu, 4 lise, 3 meslek lisesi 4 Ana-Çocuk sağlığı merkezi, 4 sağlık Ocağı ve 650 yataklı bir hastane kompleksinden oluşuyor. Ayrıca bina planına göre kişi başına 20 m²'ye yakın yeşil alan planlanmıştır.

İlk defa yaşayacak olanların kentin altyapısının yapımını üstlenmelerine de önderlik eden Batıkent Projesinin temelinde işbirliği vardır.

Batıkent benzeri uygulamalar ülkemiz açısından yetersiz düzeyde de kalsalar bile azımsanamayacak ölçülere ulaşmıştır. Bunların ikisini yukarıda belirttik. Diğerlerini ise bu şekilde sayabiliriz;

İzmir belediyesi Ege-Koop Projesi

Elazığ Belediyesi Doğukent ve Doğu-koop projeleri,

Bursa Belediyesi Değirmenliközü projesi,

Van Belediyesi Mavikent Projesi,

Malatya Belediyesi Yakınkent Projesi,

Kastamonu'da kuzeykent Projesi,

Kuşadası Belkent I. ve II. projeleri,

Söke Yenikent Projesi,

Denizli, Antalya, Bodrum, Marmaris, Dikili, Manisa, Akdağmadeni, Batman, Urfa, Ordu, Çataca, ve Turgutlu'da da çeşitli adlar altında proje çalışmaları tamamlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Bu projeler için Kent-Koop bünyesinde Kentkur Proje Şirketi oluşturulmuştur. Adı geçen belediyelerimiz bu şirketle birlikte hareket etmektedirler.

Bu tür toplu konut uygulamalarının artışında etkili olan 1980 sonrası düzenlemeler olarak karşımıza 2487 ve 2985 sayılı Toplu Konut Yasaları çıkmaktadır. Ancak şunu da belirtmeliyiz ki, 2487 sayılı yasa konut sektöründen belediyeleri soyutlayan bir görüntüye sahipti. Bu görüntü 2985 sayılı yasa ile bir ölçüde silinmiştir.

1984 yılında yapılan yerel seçimler sonrasında çıkarılan 3194 sayılı İmar Yasası, Büyükşehir Belediyelerin Yönetimi Hakkında Yasa, Belediye Gelirleri Yasaları gibi yasalarla bir yerelleşme başlatıldı. En azından toplumda bu tip eğilim belirlemeye başladı. Aslında bu gelişmeler toplumda anlaşıldığı şekilde yerelleşme ya da yerel demokrasie geçiş olmasa da eskiye oranla yine de belediyelerin güçlendiği, en azından bu dönem için belediyelerin gelirlerinin artırıldığı ve belediye faaliyetlerinin yoğunlaştığı görülmektedir (34). İşte bu tarihten sonra belediyelerin özellikle büyükşehir belediyelerinin faaliyetleri arasına "mahalli halkın ihtiyacı olan" konutun üretilmesi ya da üretecek kooperatifleri desteklemek girmiştir. Bunun örneklerini yukarıda Batıkent örneğini açıklarken belirtmiştik.

Tekrar Ankara Belediyesinin konutla ilişkin çalışmalarına dönecek olursak özellikle 1980'li yılların sonunda konut sorununa getirdikleri çözümler ya da yaklaşımları ile 1990 yılı programında yer alan planlamaları önem arzeder.

Ankara Büyükşehir Belediyesinin konut politikasına yaklaşımı üç şekilde olmaktadır. bunlardan ilki kendi çalışan personeline lojman yapımı şeklinde olmaktadır. İkinci şekil olarak konut kooperatiflerine arsa tahsisi ya da altyapı götürmek şeklindedir. Üçüncü ve en önemli şekli ise Avrupa İskan Fonundan sağlanan kredi ile düşük gelirli konut sahibi edindirilmesi çalışmalarıdır (35). Avrupa İskan Fonundan gelişmekte olan ülkelerin metropolitan alanlarında yaşamlarını sürdüren düşük gelirli insanların barınma sorunlarının çözülmesi için devletlerin garantörlüğü altında kredi alınmaktadır. Bu krediler modern bir kentleşme yaratmak ve gecekondulaşmayı önlemek amacıyla altyapı ve sos-

yal konutlara kullanılmak üzere verilir.

Ankara Büyükşehir Belediyesi 1990 programı çerçevesinde Karapürçek ve Elvanköy Konut ve çevre geliştirme projeleri ile altyapılı kentsel alan üretimi ve kentsel alan üretimi ve kiralık konut üretimi projeleri geliştirmişlerdir. Karapürçek projesi 1970'lerden bu yana gecekondulu önleme bölgesi olarak ele alınan ve altyapı çalışmalarına başlanmış olan projedir. 7000 kişilik barınma sağlayacak olan projenin güçleriyle orantılı olarak dağıtılacak, 400 kiralık konut ise belediye tarafından inşa edilecektir. İkinci proje olan Elvanköy ise yine alt gelir grubuna dahil Ankaralılar için kooperatifleşme modeline uygun olarak 50.000. kişilik bir yerleşim alanını kaplayan çalışmadır (376)

E. Emlak Bankası ve Konut:

1926 yılında Emlak ve Eytam Bankası adıyla kurulan, 1946 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası adıyla hizmete devam eden banka 1988 yılından itibaren Emlak Bankası adını almıştır.

Bankanın başlıca görevi; konut sahibi olmayanlara konut yaptırmak, bu amaçla ipotek karşılığında konut kredisi vermek, yapı yapıp satmak ve yapı gereçleri alım satımı ile ilgilenmektir. Emlak Bankası kuruluşundan bugüne kadar konut ve arsa sahibi olmayan kişilere türlü krediler vermiştir. Bankanın en son uygulamaya koyduğu "Yuva Kredisi" ile daha önce vermiş olduğu Yapı Biriktirim Kredisinin yerini almasını sağlamıştır. Yapı Biriktirim Kredisinde sözleşme tutarının en az dörtte birini 1 yıl süreyle blankada tutanlara 15 yıl süreyle ve % 16 faizle 2 milyon verilmekteydi. Yurtdışında çalışanlarda aynı şartlarla bu krediden yararlanabilmekteydiler. Bunların yanısıra, emekliler, gecekondulu bölgelerinde yaşayanlar için sağlanan krediler ve yapım ve onarım kredileri, satınalma kredileri gibi krediler de mevcuttur.

Emlak Bankası kurulduğu 1926 yılından bugüne kadar, gerek bireylere doğrudan doğruya, gerekse kooperatiflere vermiş olduğu kredilerle yaptırılmış olan konut sayısını 500 bine yakındır. Banka kuruluşunda 100 milyon sermayeli iken, 1981 yılında 20 milyara yükseltilmişti. Banka, konutsuz ailelere konut kredisi işlevini ve kredi isteklerini tamamen karşılamaktan uzaktır.

Bankanın görevini gereği gibi yerine getirememesinin sermayesinin azlığının yanında başka nedenleri de vardır. Bunlarda ilki, kullanılan kredilerin lüks konutlar için harcanmış olması ve yalnız yüksek gelirli-lerin ulaşabilecekleri konutların yapımını yıllar boyu desteklemesi bankanın kuruluş amaçlarından olan toplumsal konut üretiminden uzaklaştırmıştır. Oysa bankanın tüm imkanlarını dar gelirli ve konut sahibi olmayan kimselere yöneltmesi daha yararlı sonuçlar doğururdu.

Banka, kaynaklarının büyük bir kısmını Yapı Biriktirim Kredisine ayırmıştı. Halk Konut tipinde, yani 100 m²'yi geçmeyen konutlar için bu kredi sisteminin yerine 1990 Mayıs'ında "Yuva Kredisi" sistemi getirilmiştir. belli bir birikimin Yuva Hesabı adlı hesapta 6 ay beklemesi şartıyla ancak bekleme süresi içinde hazır konut satın alınmasına olanak tanıyan düşükfaizli bir kredidir. Yuva kredisi 15-240 milyon TL. arasın-

dadır. Kredi, açılacak yuva hesabının azami üç katı tutarında olup, aylık faizi % 5.25 tir. Alınan kredinin geri ödenme süresi ise asgari bir yıl, azami beş yıl olarak belirlenmiştir. Kredinin kullanım alanı ise şu şartlara uygun olmalıdır; Yapı kullanma izin belgesi azami 3 yıl olan, net kullanım alanı 150 m² yi geçmeyen ve kredi miktarı konut rayiç değerinin % 80'ini karşılayan hazır konut vey ayine net kullanım alanı 150 m² yi geçmeyen ve kredi miktarı konut rayiç değerinin % 80'ini karşılayan hazır konut rayiç değerinin % 80'ini karşılayan ve inşaat seviyesinin asgari % 70 olması gereken inşa halindeki konutların satın alınmasında kullanılmaktadır.

Görüldüğü gibi, Banka, Kredi şartlarında önemli değişiklikler yapmıştır. Kredi ödeme süresi kısaltılmış, konutun kullanım alanı "lükskonut" tipine uygun hale getirilmiş, kredi limiti de yükseltilmiştir. Oysa Banka 1964 yılından itibaren lüks konutlara kredi vermeyi durdurmuştu.

1981 yılında 2487 sayılı Toplu Konut Yasası ile kurulan Kamu Konut Fonu'nun yöneılması ve konut kredi işlemlerinin yürütülmesinde önemli görevler yüklenmişti. Anılan yasa 1984 yılında 2985 sayılı yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır.

IV. Konut ve Gecekondu Sorunlarının Önlenmesinin Bir Aracı Olarak Tapu Tahsis Belgesi Uygulaması

8 Mart 1984 tarih ve 18335 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmış olan 2981 sayılı "imar Ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler Ve 6785 Sayılı İmar Kanunu Birinci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun" Türkiye'de gecekondu önleme ile ilgili son çalışmalardan biri olarak gösterilmektedir. Bu kanun Tapu Tahsis Belgesi hakkında ayrıntılı hükümler getirmektedir.

Kanun, İmar mevzuatına aykırı inşa edilmiş ve edilmekte olan yapılarla gecekondu, tabi tutulacakları işleme göre;

- a. Muhafaza edilecek yapılar.
- b. İslah edilerek muhafaza edilecekler.
- c. Bu kanun hükümlerinden faydalanamayacak olanlar olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Kanun bu konuda belediyelere de çeşitli görevler vermiştir.

Kanun, 7. maddesine "Müracaat İşleri" başlığı altında konuyu yapı maliklerinin müracaat şeklini düzenlemiştir. Buna göre, bu tip yapıların sahipleri veya bunların vekilleri, belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyelere, belediye ve mücavir alan sınırları dışında ise valiliğe bizzat müracaat etmelerini öngörüyor. Müracaat süresi kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren engeç altı aydır. Kanun yurtdışında olanlar için bir ayrıcalık getirmiştir. Bu gibi kimseler için müracaat süresi oniki aydır.

Kanunun 10. Maddesi ile de;

"Bu kanunun hükümlerine göre; hazine, belediye, il özel idaresi veya vakıf arazileri üzerinde gecekondulara yapılmış yapılar 12 nci madde hükümlerine göre tespit ettirildikten sonra, kayıt maliki kamu kuruluşlarınca bu yer hak sahibine tahsis edilir ve bu tahsisin yapıldığı tapu sicilinin beyanlar hanesinde gösterilecek ilgisine "Tapu tahsis Belgesi verilir" denilmesi suretiyle bu belgenin verilmesi kararlaştırılmıştır.

Yine kanunun 13. ncü maddesiyle de Tapu Tahsis Belgesi verilen gecekondulara ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Kanun, "bu kanun Gereğince arsa tahsis edilecek kimselerin; kendisinin ve eşinin veya reşit olmayan çocuğunun oturduğu belediye ve mücavir alan sınırı içinde ev yapmaya müsait arsayı veya oturduğu belediye sınırı ve mücavir alan içinde bir ev veya apartmana sahip bulunmaması gerekir" diyerek belgenin kimlere verileceğini belirtmektedir. Aynı maddenin b fıkrası "Hazine, vakıf, belediye veya il özel idareleri mülkiyetinde olan veya bu kanun uyarınca mülkiyetlerine geçen arsa ve araziler üzerinde, islah imar planları ile meydana getirilen imar parselleri içinde hak sahiplerine, yapılarının işgal ettiği arazi de dikkate alınarak islah imar planında getirilen ölçülere uygun şekilde hisse tahsis edilir. Gecekondu muhafaza edilemeyen hak sahiplerine aynı bölgede veya diğer gecekondulara islah ve ya önleme bölgesinde başka bir arsa veya hisse verilir" demektedir.

Aynı maddenin c bendinde islah imar planlarının valiliklerce onanacağı belirtilmişti. Sonraki düzenlemelerde konuyla çakışan hükümler bulunmasına rağmen gecekondular sorununa bu biçimde yaklaşmanın bazı faydaları görülebilir. Barınacak yeri olmayan ve hergün evinin yıkılması korkusunu taşıyan milyonlarca insanın biraz olsun "güvenli" yaşaması" söz konusu olabilecektir.

Diğer taraftan gecekondular bölgelerinin yaşanabilir yerler haline getirilmesi ancak bu yörede belediye hizmetlerini sunulması ile mümkündür. Bu açıdan bu düzenleme buna imkan tanımıştır. Ya da bazı bölgelerin tasfiye edilmesi mümkün olabilir.

Tapu tahsis belgesi verilmesinden sonra da gecekonduların sahiplerince islah çalışmaları yapılabilir.

Tapu tahsis belgesi mevcut durumu saptayan bir belgedir. Islah imar planı düzenleme ilkeleri uyarınca verilen kat adetleri içinde gelişen apartman dairelerinin paylaşılması ile gecekondular alanındaki yatay gelişme düşey gelişmeye dönüştürülecek ve böylece gerekli donatılar için arazi kazanılmış olacaktır. Plan dışı yerleşme alanlarının sağlıklı bir hale getirilmesinin başka bir çözüm yolu yoktur (37).

1985 yılında yürürlüğe giren 3194 sayılı İmar Kanunu ile de bu konuda hükümler getirildiğini görüyoruz.

Kanunun Yapı ve Yapılarla İlgili Esaslar Bölümünde "Kuruluş ve kişilerce, kendisine ait tapusu bulunmamakla beraber kamu kurum ve kuruluşlarınca vermiş olduğu tahsis ve irtilaf hakkı tesis belgeleriyle" yapılan yapılarla bahsedilmektedir.

Bu binalara yapı ruhsatıyesinin belediyeler, valilikler ya da yeminli

serbest mimarlık ve mühendislik büroları tarafından verilebileceği belirtilmişti.

2981 sayılı Kanun aynı zamanda 6785 sayılı Kanununun Bir Maddesinin değiştirilmesi için çıkarılmıştır. 3194 sayılı İmar Kanunu ise 6785 sayılı Kanun ve ek ve değişikliklerinin yürürlükten kaldırılmasını gerektirmiştir. Aynı zamanda 2981 ve 3194 sayılı kanunlarda bahsedilen yönetmelik çıkartılmıştır. Bu yönetmelik, "3194 sayılı İmar Kanununda Kurulması Öngörülen Yeminli Serbest Mimarlık ve Mühendislik Büroları Yönetmeliği"dir.

Ancak, 1985 yılında Kanunun yürürlüğe girmesinden de on gün sonra TBMM'nin 90 üyesi tarafından Anayasa Mahkemesine Kanunun bazı hükümlerinin Anayasaya aykırılığı iddiası ile dava açılmıştır. Kanunun 21., 22., 24. ve 25. maddeleri yönünden Anayasaya aykırılık iddiası, bu maddelerde yer alan yeminli serbest mimarlık ve mühendislik bürolarının hukuki niteliği ile ilgilidir. Anılan maddeler Anayasa'nın 128. ve 129. maddelerine aykırı bulunmaktadır. İptal davasının dışında kalan 28., 30. ve 32. maddeleride uygulama dışında kalacağından hükümsüzlük ifade etmektedir.

3.5.1985 günlü, 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 21., 22., 24. ve 25. maddelerinin değişik fıkralarında yer alan "... veya yeminli serbest mimarlık ve mühendislik bürolarından..." ibarelerinin, Anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptallerine oybirliği ile karar verilmiştir. 11.12.1986 tarihli bu karar sonrasında Tapu tahsis belgesi ile ilgili uygulamaların belediyelerce ve valiliklerce yapılmasına devam edilmiştir. Kanunun 24. maddesi ve bunun yanında 28., 30. ve 32. maddelerin bürolarla ilişkin hükümleri 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un ilgili maddelerine aykırı bulunarak, bu hükümlerdeki "yeminli serbest mimarlık ve mühendislik bürosunca..." ibaresinin iptaline karar verilmiştir. (38). Yeminli serbest mimarlık ve mühendislik bürolarının faal olduğu kısa süre içinde oldukça yanlış uygulamalarda buldukları görülmektedir.

Tapu tahsis belgeleri bu büroların iptaline karşılık, diğer iki birimce, belediye ve valiliklerce, dağıtılmaya devam edilmektedir.

Gerçi tapu tahsis belgelerinin "hukukiliği" üzerinde olan tartışmalar sürüp gitmektedir. Ama bir tarafta kentsel alanlarda, gecekonduların ıslahı için çoğu belediyeler bu yolu şu ya da bu biçimde kullanmaktadırlar.

Yargıtay Ondördüncü Hukuk Dairesi 1986/1400 Sayılı Kararıyla 27.2.1986 gününde Hazine ile taşınmazın mülkiyetliği konusunda uyuşmazlığa düşen kişiler için vermiş olduğu kararında tapu tahsis belgelerinin uyuşmazlığı gidermede geçerli olmadığı ve bu belgelerin tapu verilmesi için bir şart oluşturmadığı görüşüne oybirliği ile varmışlardır. Tapu verilmesi ileride ıslah imar planı yapılmasına bağlıdır (39) şeklinde karar bildirmiştir.

Buna rağmen belediyeler hızla tapu tahsis belgeleri vermeye devam etmektedirler.

Dipnotlar:

1. Ruşen KELEŞ : *Kentleşme ve Konut Politikası*, SBF yayını, Ankara 1984, s.267
2. Ruşen KELEŞ : *a.g.e.*, s.268
3. İlhan DÜLGER : "Konut Sektörünün Darboğazları ve Çözüm Yolları" *Sosyal Gelişme ve İstihdam komisyonu Tebliğleri*, İzmir 1981, s.395
4. Ruşen KELEŞ : "Sosyal Konut Politikası Kavramı Üzerine Bir Deneme ve Türkiye'de Sosyal Konut Politikası", *SBF Dergisi* 1966, C.21, No:1, s.165
5. Ruşen KELEŞ : *a.g.m.*, s.166 vd.
6. Eyüp İSBİR : *Şehirleşme ve Meseleleri*, Ankara 1986, s.50
7. Ruşen KELEŞ : *Kentleşme...*, s.275
8. Zühal AKAL-Nilgün EKE-Serap AKSOY : *Türk İnşaat ve Konut Sektörünün Güncel Sorunları*, Ankara 1983, s.17
9. Ruşen KELEŞ : *100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*, 3. Baskı, İstanbul 1983, s.172
10. Ruşen KELEŞ : *a.g.e.*, s.173
11. Ruşen KELEŞ : *a.g.e.*, s.174
12. Ruşen KELEŞ : *Kentleşme...*, s.351
13. İbrahim YASA : "Gecekondu Ailesi" *SBF Dergisi*, C.15, Sayı 4 Aralık 19760, s.9
14. Mübceccel KIRAY : "Squaller Housing and Interpretation" *Akdeniz Sosyal Bölünler Araştırma Konferansı*, Ankara 1970, s.1
15. Ruşen KELEŞ : *100 Soruda ...*, s.196 vd.
16. Ruşen KELEŞ : *a.g.e.*, s.198
17. Ruşen KELEŞ : *Kentleşme...*, s.369
18. Ruşen KELEŞ : *a.g.e.*, s.380
19. Rifki ASLAN : "Gecekondulaşma Evtimi" *Mimarlık Dergisi*, Sayı 89/6, s.35
20. Ruşen KELEŞ : *100 Soruda...*, s.225
21. Ahmet UZEL : *İmara İlişkin Bağışlamaların Gelişimi ve Değerlendirilmesi*, *Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği Yayını*, Ankara 1987, s.115
22. Ahmet UZEL : *a.g.e.*, s. 116
23. Ruşen KELEŞ : *Kentleşme...*, s.206
24. Kemâl GÖRMEZ : "Türkiye'de Konut, Konut Kooperatifçiliği ve Belediyeler" *Kooperatifçilik*, Sayı 83, Ocak-Şubat-Mart 1989, s.48
25. Ruşen KELEŞ : *Kentleşme...*, s.124
26. Ruşen KELEŞ : *100 Soruda...*, s.159
27. Kemâl GÖMEZ : *a.g.m.*, s.51
28. Osman MERİÇ : "Belediyeler Toplu Konut İçin Arazi ve Arsa Kanulaştırmaya Yetkililer" *Türk İdare Dergisi*, Eylül 1986, s.1
29. Ruşen KELEŞ : *100 Soruda...*, s.160
30. GERAY-KELEŞ-YAVUZ-HAMAMCI : "Şehircilik" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Sayı 75, s.2368
31. Ali TÜREL : "Ankara'da Konut Yapım Süreçleri" *Ankara, 1985'den 2015'e Ankara*

1986, s.56

32. İlber ORTAYLI - İlhan TEKELİ : "Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi", Ankara 1978, s.141

33. Suavi AKANSEL : "Toplu Konut Uygulamaları" Şehirleşme ve Çevre Konferansı, TÇVS Yayını, Kasım 1987,s.160

34. Kemâl GÖRMEZ : a.g.m.,s.52

35. Suat MARI : Türkiye'de Büyükşehir Yönetimine Geçişin Nedenleri, Sorunları ve Demokratikleşmeye Etkisi, Seminer Çalışması, Ankara 1989,s.24

36. Ankara Büyükşehir Belediyesi : Ankara Raporu 1990,s.8

37. Süleyman MAZLUM : "Gecekondu Sorunu" Mimarlık Dergisi, Sayı '89/6s.43

38. Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı 22, Ankara 1987,s.440 vd.

39. Yargıtay Kararlar Dergisi, Cilt 13, Sayı 1-6, Ankara 1987,s.92

Beçya

1- Tarımsal Kalkınmada Kooperatifçilik - VI. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğ ve Tartışmaları - (2 Cilt)	1.000
2- 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun Uygulanmasında Kooperatiflerin Durumu ve Sorunları (VII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri)	1.400
3- Az Gelişmiş Ülkelerin Ekonomik ve Toplumsal Kalkınmasında Kooperatiflerin Rolü	1.000
4- Tüketicinin Sorunları ve Kooperatifçilik	1.000
5- Altın Yapan Köy (Tercüme)	1.000
6- Kooperatif Şirketler (Yayın No. 30)	600
7- Co-operatives In Developing Countries And Turkish Experience (Yayın No. 32)	1.000
8- Çeşitli Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları (Yayın No. 34)	1.000
9- Az gelişmiş Ülkelerde Kooperatif ve Devlet (Yayın No. 36)	1.000
10- Kooperatifçilik ve İlkokul (Yayın No. 38)	600
11- Kooperatiflerin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmasındaki Rolü (VIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri (Yayın No. 39)	1.400
12- Kooperatifçilik Bilgisi (Yayın No. 40)	1.000
13- Büyük Mağazacılık ve Tüketim Kooperatifçiliği (Yayın No. 41)	600
14- Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler Karşısında Türkiye'de Kooperatifçilik Politikası IX. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri- (Yayın No. 42)	1.400
15- Türk Kooperatifçiliği Üzerine Düşünceler (Yayın No. 43)	800
16- X. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri (Yayın No. 44)	1.000
17- Atatürk ve Kooperatifçilik (Yayın No. 45)	800
18- The Co-operative Movement In Turkey And Its Expocted Development (Yayın No. 46)	1.000
19- Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve Vergi Sorunları (Yayın No. 47)	800
20- Türkiye Ekonomisinde Tarımsal Amaçlı Kooperatifçilik İşletmeleri (Yayın No. 48)	2.000
21- Kooperatiflerin Dış Ticaret Açısından Milli Ekonomiye Katkıları (Yayın No. 49)	2.000
22- Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Yönetim (Yayın No. 50)	800
23- Atatürk Kooperatifçilik ve Türk Kooperatifçilik Kurumu (Yayın No. 51)	1.000
24- Çorlu İlçesi Seymen Köy Kalkınma Kooperatifinde Grup Tarımının Ekonomik Analizi (Yayın No. 52)	2.400
25- Vakıflar Tüzüğü (Yayın No. 53)	1.000
26- Karınca Dergisi Kooperatifçilikle İlgili Bibliyografya (Yayın No. 55)	2.000
27- XI. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi- Tebliğler (Yayın No. 57)	4.000
28- XI. International Turkish Cooperative Congress- Papers- (Yayın No. 59)	4.000
29- Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri (Yayın No. 60)	4.000
30- Tarımsal Üretimde Kooperasyon ve Türk Tarımına Uygulanabilirliği (Yayın No. 61)	2.500
31- Marketing Functions On Foreign Trade In Turkey And In The United States Of America (Yayın No. 63)	4.000
32- "Dünyada Mekan" Konut Kooperatifleri Semineri- Tebliğler- (Yayın No. 64)	2.000
33- "Altın Bilezik" Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri Semineri- Tebliğler- (Yayın No. 65)	1.600
34- "Bir Lokma Bir Hırka" Tüketim Kooperatifleri Semineri- Tebliğler (Yayın No. 66)	2.000
35- XII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi- Tebliğler- (Yayın No. 68)	5.000
36- XII. International Turkish Cooperative Congress- Papers- (Yayın No. 69)	5.000
37- Türkiye'de Tüketim Kooperatiflerinin Bugünkü Durumu, Alınması Gereken Tedbirler- Araştırma - (Yayın No. 70)	3.000
38- Anadolu Basınında Kooperatifçilik (Yayın No. 71)	3.000
39- Bütün Değişiklikleriyle Kooperatifler Kanununun (Yayın No. 72)	3.000
40- Türkiye'deki Sendikal Faaliyetler İçindeki Tüketim Kooperatiflerinin Durumu ve Gelişme İmkânları- Araştırma (Yayın No. 73)	7.500
41- Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin Yapısı ve Ülke Ekonomisindeki Yeri- Seminer Tebliğler (Kooperatifçilik Dergisi Özel Sayısı: ..	5.000
42- Türkiye'deki Kooperatiflerin Avrupa Topluluğu Bünyesinde Entegrasyonu- Seminer tebliğleri (Yayın No. 74)	2.500
43- Kooperatifler ve Özelleştirme Semineri - Tebliğler (Yayın no. 75).....	1500

Yayın İsteme Adresi: Türk Kooperatifçilik Kurumu Mithatpaşa Cad. No. 38/A-Kızılay/ANKARA
Tel: 131 61 25 - 131 61 26

Yayın Bedeli Yatırmak
İçin Banka Hesap No: T.C. Ziraat Bankası Kızılay Şb. 304/4 - ANKARA

NOT: PTT ile yayın isteyenlerin; PTT masrafı dahil yayın bedelini hesabımıza yatırdıklarına dair makbuzlarını talep dilekçelerine eklemeleri

KOOPERATİFÇİLİK

Founded in 1931

Kooperatifçilik is the publication of the Turkish Co-operative Association, it is published four times a year. The subscription price to the review is S 4 a year, air mail included, Correspondance relating to the review should be sent to "Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi 38/A, Ankara - Turkey"

The Turkish Co-operative Association assumes no responsibility for the views expressed by authors whose articles appear in Kooperatifçilik.

Proprietor on behalf of
The Turkish Co-operative Association

Hüsnü POYRAZ

Editor - in - chief

Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ

Editorial Board

Prof. Dr. Celâl ER

Prof. Dr. Orhan ARSLAN - Sezai YÖRÜK
Alâaddin KORKMAZ - Dr. Kemâl GÖRMEZ

Each issue of the review will contain some articles, research notes, communications book review, announcement and news notes on Co-operatives in English or French language. But the review is mainly issued for the Turkish readers. For that reason the contents will be mainly Turkish.

Managing Board^(*)

Hüsnü POYRAZ	: President
Dr. Şenol ERDOĞAN	: Vice President
Turan TEKELİ	: Treasurer
Assis.Prof.Dr.Burhan AYKAÇ	: Member
Dr. Hüseyin BÜYÜKŞAHİN	: "
Yalçın DOĞAN	: "
Dr. Yusuf EKİNCİ	: "
Prof.Dr. Celâl ER	: "
Ünal GÖKALP	: "
Ayhan İNAL	: "
Kâmil ÖZDEMİR	: "
Kaplan YILDIZ	: "
Sezai YÖRÜK	: "
Niyazi YÜKSEL	: "

BOARD OR AUDITORS

Nail TAN	: President
Nihat BAYRAMOĞLU	: Member
Dr. Mustafa DOYUK	: Member

KAYNAĞINDAN...

BİRYAĞ
BİRMA
BİMA

TRAKYA
BİRLİK
ÜRÜNÜDÜR

reklam

"Mutfağınıza, sofranıza bereket ve sağlık"